

DEL 1

Samfundsfagslærere i ungdomsuddannelser og i grundskolen anno 2024

MOGENS HANSEN

”... jeg føler mig ... dybt privilegeret over at kunne gå på arbejde hver dag og undervise de her unge mennesker. Og jeg synes godt lige, at det kan komme med, at vilkårene for at undervise i f.eks. i samfundsfag er rigtig, rigtig gode. Og det lykkes jo faktisk i hverdagen at få bibragt elever en hel masse viden om den verden, de befinder sig i.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Ovenstående citat er vel enhver samfundsfagslærers drøm, og selvom de næste sider også vil nævne en række udfordringer i jobbet, peger meget i undersøgelsen også på, at citatet rammer en væsentlig del af samfundsfagslærernes hverdag.

Men hvordan er det at være samfundsfagslærer i grundskolen og på ungdomsuddannelserne anno 2024?

Det var det spørgsmål, som var udgangspunktet for den undersøgelse, som blev iværksat i 2024 i et samarbejde mellem redaktionen af POLIS, fagkonsulenten for ungdomsuddannelserne i samfundsfag, Foreningen af Lærere i Samfundsfag (FALS), Foreningen af lærere i Historie og Samfundsfag i grundskolen (FALIHOS) samt en række af underviserne på læreruddannelsen.

I forarbejdet til udarbejdelsen af det spørgeskema, som har været kernen i undersøgelsen, kunne vi konstatere, at der ikke har været gennemført en egentlig systematisk undersøgelse af, hvordan det er at være samfundsfagslærer i grundskolen og i ungdomsuddannelserne. Så overordnet har det været formålet med undersøgelsen så at sige at ”tage temperaturen” på, både

hvordan underviserne ser på den aktuelle undervisning, og hvilke overvejelser de gør sig i forhold til fagets nuværende status og mulige fremtidsperspektiver.

Undersøgelsen har været todelt, idet der har været gennemført 1) en spørgeskemaundersøgelse blandt samfundsfaglærerne på ungdomsuddannelserne (STX, HHX, HTX, HF, EUX og IB) og 2) en spørgeskemaundersøgelse blandt samfundsfaglærerne i grundskolen.

På den baggrund bliver rapporten også todelt – en rapport om ungdomsuddannelserne og en rapport om grundskolen.

I forlængelse af undersøgelsen på ungdomsuddannelserne har der været gennemført en række fokusgruppeinterviews med samfundsfaglærerne på fem gymnasier.

Læsevejledning

Gennemgangen af spørgeskemaundersøgelsen er bygget op på følgende måde: Hver af undersøgelserne på henholdsvis ungdomsuddannelsesområdet og grundskoleområdet gennemgås i tekstform i form af en række centrale temaer efterfulgt af selve det statistiske materiale. Der henvises i tekstgennemgangen løbende til det bagvedliggende statistiske materiale. Af overskuelighedsgrunde bringes dette efter selve tekstgennemgangen. Man kan således nøjes med at læse konklusionerne på undersøgelsen, eller man kan gå mere grundigt til værks og dykke ned i det ret omfattende statistiske materiale.

Samfundsfagslærere i ungdomsuddannelserne anno 2024

Fordeling af svar på baggrundsvariable – ungdomsuddannelser

Se spørgeskema og overblikrapport på

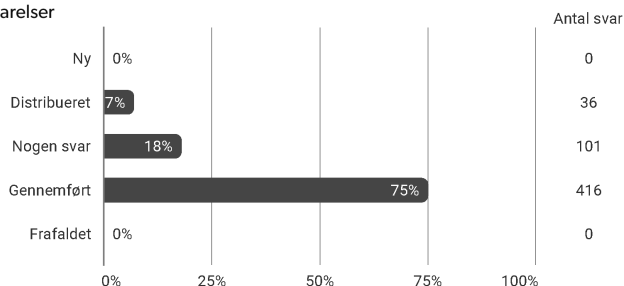
www.forlagetcolumbus.dk/polis-10:

Spørgeskema – ungdomsuddannelser

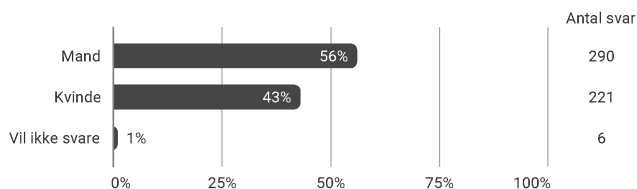
Overblikrapport – ungdomsuddannelser

Baggrundsvariable – ungdomsuddannelserne

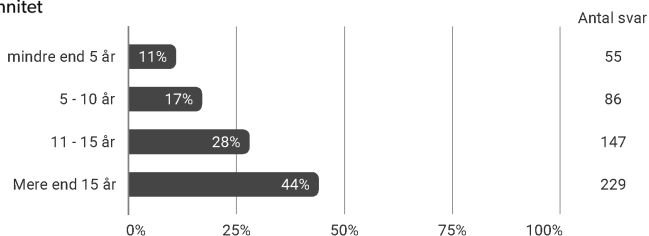
Antal besvarelser

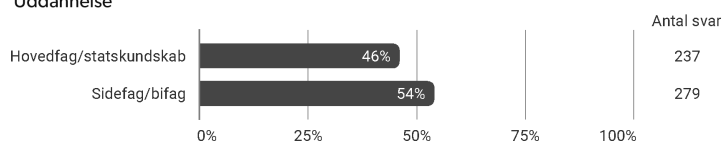
Køn

Anciennitet

Uddannelse

Metodemæssige overvejelser

Spørgeskemaet blev distribueret ad følgende kanaler:

- 1) En skolemail, sendt fra BUVM, til skolernes administration med en opfordring til at videresende spørgeskemaet til skolernes samfundsfaglærere.
- 2) Via FALS' facebook-gruppe
- 3) Opfordringer på kurser og lignende.

Ud af i alt ca. 1800 samfundsfaglærere på STX, HF, HHX og HTX har i alt 553 besvaret spørgeskemaet (ca. 31 %). Heraf har 416 udfyldt hele spørgeskemaet, mens resten har besvaret skemaet delvist. Det er på baggrund af antallet af besvarelser vanskeligt at vurdere validiteten og generaliserbarheden af undersøgelsen, men det er trods alt vurderingen, at undersøgelsen, i kraft af at ca. 1/3 af samfundsfaglærerne på ungdomsuddannelserne har besvaret spørgeskemaet, viser nogle væsentlige tendenser i samfundsfaglærernes opfattelse af faget og således giver en god indikator på "temperaturen" blandt lærerne.

Efter råd fra datatilsynet har man ikke skullet angive ansættelsessted i spørgeskemaet, da dette kunne øge risikoen for, at nogle svar kunne identificeres, især i betragtning af at der kunne afgives tekstsvar til en række af spørgsmål.

De kvalitative svar er bearbejdet i form af en opsummering, hvor svarene er systematiseret og skrevet sammen. Det indledende arbejde med at samle svarerne blev foretaget ved hjælp af ChatGpt (Prompt: Lav en opsummering i punktform af følgende:). Resultatet af dette var behæftet med en vis unøjagtighed, hvorfor resultatet af dette blev fulgt op af en grundig gennemgang af alle svarene, så de fremstår systematiske og overskuelige.

Det skal understreges, at opsummeringerne i forhold til de enkelte spørgsmål er baseret på de afgivne kommentarer, så opsummeringerne er ikke nødvendigvis repræsentative i forhold til det samlede antal svar.

På ungdomsuddannelsesområdet er der på baggrund af resultatet af spørgeskemaundersøgelsen gennemført fem semistrukturerede fokusgruppeinterview med samfundsfaglærere på skoler, der både med hensyn til størrelse, profil og geografisk placering er relativt forskellige. Som baggrund for selve interviewet blev der udarbejdet en interviewguide, der tog udgangspunkt i nogle af de væsentligste resultater fra spørgeske-

maundersøgelsen. Interviewene er efterfølgende blevet transkriberet og brugt som inspirations- og perspektivmateriale til det videre arbejde med rapporten. Der bringes i hvert afsnit citater fra interviewene, der sætter det statistiske materiale i perspektiv.

Der skal i denne sammenhæng rettes en stor tak for at stille op til fokusgruppeinterview til samfundsfagslærerne på følgende skoler: Det frie Gymnasium, Rysensteen Gymnasium, Nyborg Gymnasium, Horsens Gymnasium og Brønderslev Gymnasium.

Det skal understreges, at citaterne er lettere bearbejdede på den måde, at fyldord, gentagelser, grammatiske fejl og unøjagtigheder og lignende er fjernet.

Er der sammenhænge mellem baggrundsvARIABLE og svarene?

I forbindelse med dataanalysen har det ved hjælp af en chi²-test (og et signifikansniveau på 0,05) været undersøgt, om der skulle være signifikante sammenhænge mellem baggrundsvARIABLENE og de afgivne svar. Overordnet er konklusionen, at der kun i meget begrænset omfang er tale om statistisk signifikante sammenhænge. Det kan dog konstateres, at der på enkelte områder er signifikante forskelle i forhold til baggrundsvARIABLEN KØN.

BaggrundsvARIABLEN KØN

Der er flere kvinder (71 %), der understreger fagets væsentlighed i forhold til demokratisk dannelse, end mænd (59 %). Gennemsnittet er 64 %.

Der er også lidt flere kvinder (67 %), der føler et tidspres i forhold til at nå de faglige mål, end mænd (50 %).

Kvinder underviser i fagets kritiske dimension på en væsentlig anden måde end mænd. Kvinder lægger mere vægt på arbejdet med forskellige nyhedskilder (63 % i forhold til mænds 49 %) og fake news (51 % i forhold til mænds 27 %), mens mænd til gengæld lægger betydelig større vægt på læreroplæg (46 %) end kvinder (22 %).

Tilsvarende lægger kvinder betydelig mere vægt på klassedebatter, når det drejer sig om at arbejde med elevernes evne til at diskutere fordele og ulemper ved aktuelle samfundsmæssige problemstillinger (85 % kvinder i forhold til 74 % mænd), mens mændene i højere grad bruger læreroplæg (63 %) end kvinder (30 %).

I alle tilfælde viser chi2-testen, at der er signifikant forskel på mænds og kvinders svar.

Analysen af de øvrige svar i forhold til køn viser ingen signifikante sammenhænge.

Det er ikke muligt at finde svar i undersøgelsen på, hvorfor der er disse forskelle, men det vil være interessant at undersøge, hvorfor der på en række variable er en signifikant kønsforskel (se også Camilla Holmgaard Schmidts artikel om køn og karaktergab i samfundsfag i gymnasiet).

BaggrundsvARIABLEN anciennitet

Der er en tendens til, at tilfredsheden med at være samfundsfagslærer bliver større med stigende anciennitet. Ca. 40 % af lærerne med mindre end 10 års anciennitet angiver, at de er meget tilfredse, mens dette gælder for hele 58 % af lærere med mere end 15 års anciennitet. Man skal dog erindre sig, at hele 86 % af alle lærere angiver, at de er meget tilfredse eller tilfreds med jobbet.

I forhold til de øvrige svarmuligheder er der ikke tale om systematiske forskelle i forhold til anciennitet.

I forhold til de øvrige baggrundsvARIABLE kan der ikke konstateres signifikante forskelle.

Undersøgelsens temaer

Der er tale om et ret omfattende spørgeskema, som både omfatter lærernes vurderinger af fagets aktuelle status på en lang række områder og en række spørgsmål, der peger på, i hvilken retning lærerne mener at faget skal udvikle sig.

På denne baggrund fokuserer opsummeringen af undersøgelsesresultaterne på følgende temaer:

Tema 1: Tilfredshed og udfordringer

Tema 2: Samfundsfags opgaver mellem almindelig og studieforberedelse

Tema 3: Elevforudsætninger og motivation

Tema 4: Undervisningspraksis, undervisningsdifferentiering og samarbejde med andre fag

Tema 5: Samfundsfag, elevengagement og kritisk tænkning

Tema 6: Den skriftlige dimension og den skriftlige eksamen, herunder kunstig intelligens

Tema 7: Nye veje for samfundsfag i ungdomsuddannelserne.

Gennemgangen af hvert tema indeholder:

- 1) En kort introduktion til det enkelte tema
- 2) Et eller to indledningscitater
- 3) En sammenfatning på de vigtigste resultater af spørgeskemaundersøgelsen.

Sammenfatningen bliver suppleret med nogle af de uddybende udsagn, der er skrevet til en række af spørgsmålene i undersøgelsen, samt en række citater fra fokusgruppeinterviewene.

Af hensyn til læsbarheden er sammenfatningerne på de enkelte temaer skrevet som sammenhængende tekst og med henvisninger til det statistiske materiale, der bringes som helhed i det efterfølgende bilag.

Tema 1: Tilfredshed og udfordringer

Tema 1 sammenfatter resultaterne af en række spørgsmål (se figur 1- 3) om henholdsvis de positive sider af at være samfundsfagslærer og de udfordringer, der også er forbundet med jobbet.

”Men jeg har også elever, der kommer med en formulering, der typisk er: Det er samfundsfaget, der har gjort mig mest voksen. Fordi nu kan jeg gå ud i verden, og jeg kan faktisk forstå verden. Og så er vi jo også lykkedes med noget ... Men samtidig er der jo hele den der demokratiske dannelse. Vi har jo ikke elever, der går ud og bliver politisk engagerede.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Sammenfatning på tema 1

Overordnet er der stor tilfredshed med at være underviser i samfundsfag. 96 % af lærerne er enten tilfredse eller meget tilfredse med at undervise i faget (figur 1).

Der er især tre områder, som lærerne fremhæver som det bedste ved at undervise faget

- Fagets aktualitet
- Arbejdet med fagets teorier og begreber
- Fagets væsentlighed i forhold til den demokratiske dannelse.

Der er en interessant forskel på køn, idet der er flere kvinder (71 %), der understreger fagets væsentlighed i forhold til demokratisk dannelse, end mænd (59 %). En chi2-test viser, at der her er tale om en signifikant forskel.

Men det er også værd at bemærke, at en stor andel (39 % - figur 2) fremhæver det relationelle arbejde med eleverne som noget af det bedste.

Selvom der således kan konstateres stor tilfredshed med at være samfundsfaglærer, peges der også på en række udfordringer (se figur 3). Her peges der særligt på fire forhold:

- Tidspres i forhold til at nå de faglige mål (57 %)
- Elevernes faglige forudsætninger (48 %)
- Den skriftlige dimension (45 %)
- Mulighederne for at organisere ud-af-huset-aktiviteter (30 %).

Der er der en interessant kønsforskelse, idet der er flere kvinder (67 %), der føler et tidspres i forhold til at nå de faglige mål, end mænd (50 %) En chi2-test viser, at denne forskel er signifikant.

Uddybende kommentarer – kvalitative data

Til spørgsmålet om, hvad der udfordrer lærerne mest ved at undervise i faget, har der været mulighed for at skrive nogle uddybende kommentarer. Disse kan sammenfattes i følgende punkter

I forhold tidspresset for at nå de faglige mål:

- Tidspres på især A- og C-niveau gør det svært at nå kerne-stoffet.
- Læreplanernes krav forhindrer faglig og kreativ frihed.
- Urealistiske læreplaner, især på C-niveau.
- Fokus på skriftlige opgaver går ud over kreativitet og faglig fordybelse.

I forhold til elevernes faglige forudsætninger:

- Der er stor forskel på elevers forforståelse og lyst til faget.
- Der er manglende almen viden og interesse for politik og aktuelle emner.
- Hos nogle er der lav motivation for mundtlige diskussioner.

”Jeg synes, at der inden for de sidste fem-seks år virkelig er sket et skift. Altså på mit hold, hvor jeg har 25, der er der fem, som har meget svært ved at kunne læse en tekst overhovedet. Og så er der måske fem andre, der slet ikke kan koncentrere sig om at læse en tekst. Så det giver jo ret mange udfordringer, men det blev vi nødt til at tilpasse. Vi kan jo ikke bare sætte baren heroppe, og så er eleverne hernede, så kommer vi ingen vegne.”
(Gymnasielærer i samfundsfag)

I forhold til den skriftlige dimension:

- De skriftlige genrer er for mange og for komplekse.
- Skriftlige opgaver er tidskrævende og demotiverende for eleverne.
- AI er en udfordring for skriftlig eksamen og rettetarbejde.
- Skriftlig eksamen er for styrende og kompliceret.

”Jeg tror, når folk siger det der med tidspres, så tror jeg også, at det er, fordi det bliver lidt teaching to the test ... Fordi vi skal nå det og det og det, fordi det bliver der stillet opgaver i. De skal kunne de der genrer og det faglige, og det skal dække de fire discipliner, og man skal kunne noget metodisk og så videre. Så det styrer meget undervisning, det gør det ... men så bliver det også bare meget instrumentelt ... Vi får ikke sådan originale skrivere.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Der peges i en række af kommentarerne også på følgende forhold som en udfordring:

- Lærernes arbejdsforhold: manglende forberedelsestid og nedskæringer i denne
- Ud-af-huset-aktiviteter og feltarbejde nedprioriteres på grund af tidspres.

Tema 2: Samfundsfags opgaver mellem almindannelse og studieforberedelse

Som alle andre fag er samfundsfag i ungdomsuddannelserne forpligtiget på både at være almindannende og studieforberedende. I den forbindelse blev der bl.a. spurgt til, hvad der efter lærernes opfattelse bedst udtrykker, hvad der er samfundsfags vigtigste opgave.

”Men jeg tænker, at de kompetencer, de har brug for, når de skal videre og læse på universitetet ... at de godt kan hente en del fra samfundsfag ... jeg tænker også især i forhold til det, der er indbygget i fagets taksonomi ... altså ... at de på en eller anden måde bliver studieforberedt ved at gå kritisk til værks, når de skal undersøge noget, hvilket også i stigende grad bliver vigtigere.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Sammenfatning på tema 2

Når lærerne bliver spurgt om, hvad der efter deres opfattelse bedst udtrykker, hvad der er samfundsfags vigtigste opgave, er der klart en tendens til, at det er de almindelige elementer, der bliver fremhævet (se figur 4). Det er elevernes evne til at kunne forstå og fagligt forklare tendenser i samfundet (85 %), til at fungere som aktive (70 %) og kritiske (76 %) samfundsborgere, der er det centrale. Til gengæld er der en mere beskedent andel (34 %), der fremhæver det at gøre elevernes studieparate som et af de vigtigste formål med undervisningen. Det skal dog i denne forbindelse understreges, at det ikke i spørgeskemaet er præciseret, hvordan forholdet mellem det almindelige og studieforberedende skal forstås. Der er ligeledes tale om overordnede begreber, der figurerer i den overordnede lov om de gymnasiale uddannelser, og som i læreplanen for samfundsfag på alle niveauer formuleres på følgende måde:

”Undervisningen skal fremme elevernes almindelse og studiekompetence. Almindelsen fremmes ved at give dem viden og kundskaber om og forståelse af danske og internationale samfundsforhold og den dynamik, der har indflydelse på udviklingen i det moderne samfund. Almindelsen skal desuden fremmes ved at give eleverne lyst og evne til at forholde sig til og deltage i den demokratiske debat og gennem undervisningens indhold og arbejdsformer engagere eleverne i forhold af betydning for demokratiet og samfundsudviklingen. Elevernes studiekompetence skal udvikles ved anvendelse af viden, begreber, teorier og metoder fra de samfundsvidenskabelige discipliner på konkrete samfundsfaglige problemstillinger. Undervisningen skal fremme elevernes selvstændighed og tillid til at kunne diskutere og tage stilling til samfundsmæssige problemstillinger på et fagligt kvalificeret niveau.” (Læreplan for STX)

Selvom svarene peger i retning af, at det er de almindelige elementer, der fremhæves af lærerne, vil det være et oplagt udviklings- og/eller forskningsprojekt nærmere at undersøge, hvordan almindelse og studieforberedelse kommer til udtryk i samfundsfagsundervisningen, herunder hvordan samspillet er mellem disse to overordnede formål i undervisningen.

”Jeg tror faktisk, at en ting, vi helt specifikt skal blive bedre til, er at lære dem helt konkret at sætte pris på demokratiet som styreform ... nogle gange bliver det sådan en kritik af alting. Og først og fremmest kritik mere end at lære dem, hvad man kan med det formelle demokrati, og hvor man går hen med sit engagement, og hvordan kan vi bruge det, og hvorfor det er et fantastisk system. ... nogle gange bliver det næsten for flagellantisk selvkritisk.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Dette gav anledning til ved de efterfølgende fem fokusgruppeinterviews at spørge specifikt til, hvordan lærerne opfatter de studieforberedende elementer i faget. Her blev følgende forhold især diskuteret

- Arbejdet med begreber og teorier
- Arbejdet med samfundsvidenskabelige metoder
- Arbejdet med de taksonomiske niveauer
- Arbejdet med forskelligartede materiale (tekster og tal)
- Den skriftlige eksamen.

”Vi bliver af mange elever opfattet som et ret begrebstungt fag og et fag, hvor der er meget læsestof, og meget forskelligartet læsestof. Det kan være lige fra at kunne overskue og forstå tabelmateriale til fagtekster, til holdningstekster. Så det der med at kunne navigere i så forskelligartet materiale ... det tænker jeg, det må være en kompetence, man kan bruge på mange studier.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Tema 3: Elevforudsætninger og motivation

Dette tema sammenfatter en række spørgsmål, som omfatter lærernes vurdering af elevernes motivation for at vælge faget, interesse for faget, viden om aktuelle samfundsforhold samt lærernes vurdering af spørgsmålet om forskellige elevtyper og eventuelle ændringer i elevernes forudsætninger for at kunne følge undervisningen.

”Jeg synes bare, at elevbilledet er blevet meget mere polariseret. Hvor man tidligere vidste, at når nogen havde valgt samfundsfag på A-niveau, så var det, fordi de var oprigtigt interesserede i, hvad der foregik ude omkring i verden og i Danmark. Altså, vi har begge to hver vores 3.g-klasse, hvor der er der seks-syv stykker, som følger aktivt med, og hvor man kan sige, at i går skete ... sådan og sådan, og de andre er helt væk ...” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Sammenfatning på tema 3

- Motivation for at vælge samfundsfag

Den vigtigste faktor for valg af samfundsfag på både A- og B-niveau er, at de er samfundsfagligt interesserede (60 % på A-niveau og 50 % på B-niveau – se figur 7 og 8), men det er ifølge lærernes vurdering også en væsentlig faktor, at valget af samfundsfag er et fravalg af andre muligheder (42 % på A-niveau og 30 % på B-niveau).

Endelig er der en relativt høj andel, der ifølge lærernes vurdering vælger faget, fordi det regnes for at være fagligt let (28 % for A-niveauet og 17 % for B-niveauet).

”Men samfundsfag er bare sådan noget, alle kan og vil. Der er et eller andet med for forståelsen af faget omkring, hvor svært de tror, det er, når de træder ind i faget i gymnasiet, som ikke er sandt. Som om de troede, at det hele skulle være let ... når de trådte ind i samfundsfaget. Men når de trådte ind i matematik, så var de godt klar over, at så spidser vi lige i blyanterne. Der er en eller anden for forståelse der, som jeg synes er en udfordring i faget.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

- Interesse for faget

Her bliver lærerne bedt om at vurdere elevernes interesse for faget på en skala fra 1 til 5, hvor 5 er det højeste. For A- og B-niveauets vedkommende er der en klar tendens til at vurdere interessen på niveau 3 og 4 (se figur 9 og 10), mens ret få vurderer interessen på det højeste niveau. Det skal dog bemærkes, at ca. 1/3 af lærerne ikke ser sig i stand til at besvare spørgsmålet.

”Hvis man så tager et lidt historisk perspektiv på det ... så synes jeg faktisk, de kommer med bedre faglige forudsætninger i samfundsfag. Jeg kan godt mærke, det er blevet et eksamensfag i folkeskolen ... ” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Med hensyn til det obligatoriske C-niveau vurderer en meget stor andel (46 %) interessen til at ligge på niveau 3 (figur 11).

- Forskellige elevtyper og elevernes forudsætninger

På spørgsmålet om, at det er blevet en del af undervisningen at skulle håndtere forskellige elevtyper i undervisningen, svarer 92 % (se figur 14) i nogen eller høj grad, hvilket må siges at være en meget klar tendens. Dette viser sig også ved, at 72 % (se figur 16) oplever, at deres undervisningspraksis udfordres af forskellige elevtyper.

Med hensyn til spørgsmålet om ændringer i elevernes forudsætninger er der til gengæld ikke enighed blandt lærerne (se figur 14), idet 42 % svarer, at elevernes forudsætninger er blevet ringere, mens 43 % svarer, at de faglige forudsætninger er på samme niveau som tidligere. Når lærere bliver bedt om at svare på, hvad de mener er de største forandringer for deres undervisningspraksis, fremhæves især fem forhold (se figur 17)

- Den faglige læsning
- Det skriftlige arbejde
- Evnen til selvstændigt arbejde
- Elevernes grundlæggende viden om det danske samfund
- Elevernes koncentrations- og fordybelsesevne.

*”Læsning af kernestof samt forståelse af teorier er en stor udfordring, som kommer af deres manglende evne til at fordybe sig.”
(Gymnasielærer i samfundsfag)*

”Jeg synes også i forlængelse af det ... at det kan være en kæmpe udfordring nu, i forhold til tidligere, at de netop ikke er gode læsere ... jeg kan ikke i dag give den samme mængde lektier for, som jeg kunne for 5 eller 10 år siden, og forvente, at de rent faktisk har læst det.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Uddybende kommentarer – kvalitative data

Der har været mulighed for at skrive uddybende kommentarer til spørgsmålene om motivation, interesse og forudsætninger.

I lærernes kommentarer fremhæves en række forhold vedrørende elevernes forudsætninger. De vigtigste blandt disse er

- Spændet mellem forskellige elevgrupper
- Udfordringer med den faglige læsning og dybdelæsning
- Udfordringer med hensyn til koncentrationsevne og fordybelse.

”For det, de gør, når de slår op i en bog, det er, at de søger. De er jo vant til at gå op i søgefunktionen ... Og så søger de på det. Og det er jo bare en totalt anderledes måde end de faglige læsninger ... Og det, de gør, når de skal bruge et eller andet, en teori eller et eller andet, det er, at de søger på det. Så går de ind, så laver de en søgefunktion på det der. Og det er så meget en helt anden måde at strukturere sig og arbejde på.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Der nævnes i en række af kommentarerne også en række andre problemstillinger, der påvirker lærernes undervisningspraksis:

- Eleverne mangler viden om aktuelle samfundsforhold, som kan gøre det vanskeligere at relatere undervisningen til aktuelle samfundsforhold.
- Der kan nogle steder være udfordringer med tosprogede elever med hensyn til bl.a. faglig læsning.
- Nogle oplever udfordringer hos nogle elever, når der undervises i kontroversielle emner.

I den mere positive ende nævnes det, at lærere oplever, hvordan elevernes motivation og interesse stiger med tiden.

”Og så finder de faktisk ud af, at det er ekstremt svært, især med hensyn til skriftligheden ... der går ikke mere end en halvt års tid, så begynder de, at synes ... det altså er benhamrende hårdt. ... at man ikke bare kan skrive sin mening omkring et eller andet ... Så jeg tror, der er nogen, de i 2G begynder at få chok omkring, hvad er det for nogle krav, vi stiller til dem.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Tema 4: Undervisningspraksis, undervisningsdifferentiering og samarbejde med andre fag

Under dette tema er der blevet spurgt om lærernes tilrettelæggelse af undervisningen på de forskellige niveauer og omfanget af lektiegivning og undervisningsdifferentiering. Desuden er

der blevet spurgt om både omfang og udbytte af samarbejde med andre fag.

”Vi er jo skolede i disciplinerne ... Og så er der de der kompetencer. Men når man laver forløbet ... tænker jeg i hvert fald ikke på kompetencerne umiddelbart som det første.

Det kan jeg da ikke. Jeg tænker, de skal igennem de her begreber og teorier. Og så bagefter sidder jeg og tænker ... Så det passer lige, så kan vi hakke af på kompetencerne. Og på den måde har det jo ikke alligevel ændret sig så meget over tid.

Altså jo, læreplanen har, men jeg tror måske ikke, at folks undervisning har ændret sig væsentligt.

Altså, det er jo ikke sådan, at vi starter ved kompetencerne og siger, nu skal de kunne skille forskellige udsagn fra hinanden, eller hvad der nu kunne stå ... Det er jo altid emnet først, og så kompetencerne i anden række.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Sammenfatning på tema 4

I spørgsmålet tilrettelæggelsen af undervisningsforløb bliver lærerne bedt om at angive, i hvilket omfang de planlægger tværdisciplinære forløb, forløb med udgangspunkt i fagets kerneområder og forløb med udgangspunkt i aktuelle problemstillinger. For både A-, B- og C-niveau er der en klar tendens til, at undervisningen tilrettelægges efter fagets kernestofområder (halvdelen eller godt halvdelen – se figurerne 19, 21 og 23) efterfulgt af planlægning med udgangspunkt i aktuelle problemstillinger, mens der er betydelig færre, der svarer, at de planlægger tværdisciplinære forløb.

Med hensyn til lektiegivning (se figur 24, 31 og 38) er der en meget klar tendens til, at langt de fleste fastholder at give lektier for. Det skal dog bemærkes, at en lille halvdel (41, 35 og 50 % på hhv. C-, B- og A-niveau) svarer, at de altid giver lektie for, mens en anden lille halvdel svarer, at de ofte giver lektie for (46, 50 og 45 % på hhv. C-, B- og A-niveau).

Der er meget få, der svarer, at de ikke giver lektier for. Af kommentarerne til spørgsmålet fremgår, at dette primært skyldes to forhold: 1) at lærerne tager hensyn til, at eleverne har en presset hverdag, og 2) at mange elever alligevel ikke læser lektier, så det er lettere at planlægge undervisningen med udgangspunkt i, at der ikke er læst lektier. Man kan rimeligvis antage,

at det er de samme årsager til, at en ret stor andel svarer, at de ofte, men ikke altid, giver lektier for.

”... at jeg oplever både det der med lektier, men også evne til at læse længere artikler, sidde og koncentrere sig i modulerne. Der er sket et skred i, hvad vi kan forvente at nå i et modul, eller hvor meget man kan sætte dem til at arbejde selvstændigt. Der er mindre studiekompetence ... ” (Gymnasielærer i samfundsfag)

”Altså mit udgangspunkt, når jeg giver dem en tekst ... det er, at jeg skal stilladsere det meget mere ... det der med at bare give dem en tekst og så bede dem om at finde det vigtigste, eller udpinde argumenterne, altså, det synes jeg godt, man kunne en gang, for ti år siden ... men jeg synes, at jeg bruger meget mere tid på at stilladsere læsningen.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Endelig bliver i spørgeskemaet også spurgt til, i hvilket omfang lærerne bruger undervisningsdifferentiering (figur 44 og 45). Tre fjerdedele (77 %) af lærerne svarer, at de ofte eller en gang i mellem differentierer deres undervisning, og at dette primært sker i forhold til elevernes faglige niveau (74 %) og forberedelsesgrad (52 %). Svarene giver dog begrænsede muligheder for at få et indblik i, hvordan lærerne i praksis gennemfører undervisningsdifferentiering.

”Derudover tror jeg, at en af de væsentligste strategier er ... at de oplever, at de kan mestre et eller andet fagligt. Altså simpelthen, at de får nogle små succesoplevelser, som man så kan bygge videre på.

Vi bruger lidt differentieret undervisning bl.a.. Det tror jeg er ret vigtigt. Det er en vigtig strategi. Så jeg har nogle gange nogle læsegrupper i timen, hvor jeg siger, har man svært ved at læse de her ... Så går vi lige ud og læser det samme stykke, afsnit for afsnit, og finder ud af, hvad der egentlig står. Mens de andre arbejder lidt på et højere plan. Det synes jeg er en vigtig strategi, som vi godt kan anbefale.

Men som også nogle gange kan være svært at få tid til. Jeg tænker, at undervisningsprojekter er en del af løsningen, men samtidig er det også en tidskrævende del af løsningen.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Som det fremgår af figur 46, bliver der også spurgt til samarbejdet med andre fag. Her svarer 47 %, at dette sker, mens omvendt 53 % svarer, at det ikke er tilfældet. Årsagen til, at så mange ikke deltager i andre end de fastlagte forløb, angives primært til at være manglende tid og skematekniske forhindringer.

Når der bliver spurgt om, hvorfor lærerne samarbejder med andre fag, anføres der tre vigtige grunde til dette (se figur 49): 1) fordi det er sjovt, 2) fordi det giver stort fagligt udbytte, og 3) fordi det er almindendannende.

Der er således ingen tvivl om, at det tværfaglige samarbejde vurderes meget positivt af samfundsfaglærerne, men at manglende tid og skemateknik er de væsentlige faktorer til, at der ikke undervises tværfagligt i større omfang, end det er tilfældet.

Uddybende kommentarer – kvalitative data

I de uddybende svar nævnes flere gange forskellige former for gruppedannelser. Men ellers er det et gennemgående svar, at det er vanskeligt at tilrettelægge undervisningsdifferentiering på grund af arbejdspress og antal hold hos lærerne. Endelig peges der på, at undervisningsdifferentiering vanskeliggøres på grund af manglende elevforberedelse.

Tema 5: Samfundsfag, elevengagement og kritisk tænkning

Det overordnede formål med denne del af spørgeskemaet er at belyse, hvordan lærerne arbejder med at styrke elevengagement og kritisk tænkning.

Der spørges især til, hvilke arbejdsformer der anvendes i undervisningen for at fremme elevernes lyst og evne til at tage stilling til samfundsmæssige spørgsmål. Med hensyn til spørgsmålet om kritisk tænkning og stillingtagen spørges der ind til dette på to måder: dels hvordan der arbejdes med at styrke elevernes evner til at forholde sig kritisk til forskellige materialer, dels hvordan der arbejdes med elevernes evne til at diskutere fordele og ulemper ved aktuelle samfundsmæssige spørgsmål.

”Jeg synes, det ligger helt implicit i ... når vi underviser i samfundsfag, at vi mener kritisk samfundsfag, så synes jeg, at det handler om, at man giver dem en palet af syn på samfundet ... Og det, tror jeg, er en stor opgave for især samfundsfag at gøre, at de får et nyorganiseret blik på verden og deres indstillinger ... At få dem til at se de muligheder og udfordringer, der er ved at tage den viden og det kritiske syn med ud i verden og omsætte det til handling på andre mulige måder. Og nu tænker jeg ikke nødvendigvis aktivisme eller noget sådan noget, men bare det at være en medborger i samfundet. Den diskurs ... er vigtig, at vi som fag ... tager på os.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Sammenfatning på tema 5

Arbejdsformer

Til spørgsmålet om, hvilke arbejdsformer der hyppigst anvendes, når der arbejdes med aktuelle problemstillinger, fremhæves især (se figur 50) artikellæsning (88 %) og TV-klip (72 %), mens klassesdebatter bruges i et relativt lavt omfang (38 %). Til gengæld anvendes f.eks. materiale fra interesseorganisationer, eksterne aktører og egne empiriske undersøgelser kun i ret begrænset omfang i arbejdet med aktuelle problemstillinger.

Af de uddybende kommentarer fremgår, at der arbejdes på flere måder for at fremme elevernes motivation til at følge med i aktuelle samfundsforhold, f.eks. at se nyhedsudsendelser og elevoplæg om aktuelle begivenheder. Det konstateres af flere, at det er en udfordring for undervisningen, at eleverne kun i begrænset omfang følger med i nyheder. Det bemærkes dog også, at de sociale medier spiller en større rolle for de unge end de traditionelle medier, hvorfor en del lærere også er begyndt at bruge disse for at inddrage medier, der bruges af eleverne.

En del lærere nævner, at de i stigende omfang bruger f.eks. nyhedsudsendelser og podcasts på grund af problemer med den faglige læsning. Dette er – som det også fremgår andre steder i undersøgelsen – i det hele taget en udfordring for undervisningen.

En yderlige problemstilling, der nævnes af flere, er at balancere kernestof og aktualitet.

Der bliver efterfølgende spurgt om, hvordan der arbejdes med at fremme elevernes lyst og evne til at tage stilling til samfundsmæssige spørgsmål. Her fremhæves især klassesdebatter

(90 % – se figur 52), men også egne empiriske undersøgelser og rollespil fremhæves som en arbejdsform, der kan fremme elevernes lyst og evne til at tage stilling til samfundsmæssige spørgsmål.

”... engagement og en bevidsthed, om at hvis man mener noget, så kan man faktisk også beslutte noget og være med til at påvirke noget. Det synes jeg egentlig ikke, at den brede klassedebat er særlig velegnet til. Det bliver meget snævert med nogle enkelte elever. Jeg tror også, det bunder lidt i, at det er svært at engagere mere end fire-fem stykker i en klasse.

Det forekommer i hvert fald mig, at der er en stor del, der måske egentlig har lyst til at engagere sig, men nu lyder det lidt grimt, men nutidens unge er lidt skrøbelige, og i den forstand er de også bange for at sige noget. Fordi tænk nu, hvis man får sagt noget forkert i et klasserum, og det er egentlig uagtet, om det er et klasserum, hvor de har det rigtig godt socialt med hinanden, men værst, tænk nu, hvis man kommer til at forsvare et argument, som de andre ikke er enige om. Det forekommer jo for mig, at der er nogen, der holder sig tilbage i de her holdningsbaserede debatter ...” (Gymnasielærer i samfundsfag)

”Altså, min erfaring er også, at de der rollespil, det er altså noget af det, de virkelig synes er sjovt, men det er også faktisk noget, hvor de tør gå ind og sige noget. Fordi nu er det jo ikke mig. Nu er det den rolle, jeg har taget på mig, som gør, at jeg siger sådan her. Så det er ikke farligt på den samme måde. Og så kan det alligevel godt være, at de har reflekteret lidt over, forhåbentlig reflekteret lidt over, hvad det egentlig er for en rolle, de har taget på, eller de har fået, og hvorfor den person eller de personer mener, som de gør.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Flere nævner en række udfordringer for arbejdet med at fremme elevernes lyst og evne til at tage stilling til samfundsmæssige spørgsmål. Det nævnes af flere, at en del elever ikke har lyst, selvtillid og mod til at formulere politiske holdninger, ligesom det fremhæves, at der er begrænset tid og muligheder til ud-af-huset-aktiviteter.

”Vi har jo ret kvikke elever, og jeg oplever, at der kommer masser af elever, som tænker ret godt, men som grundlæggende er mere motiveret af sådan en instrumentel tilgang til, at nu skal du lære mig, hvordan jeg går til eksamen, og meget lidt auten-

tisk interesseret i samfundsfag som fag og det, der rører sig. De ved meget, meget mindre om, hvad der rører sig ud i verden. Meget dårligt oplyst og mere sådan instrumentelle i deres tilgang.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Kritisk tænkning

Det første, der bliver spurgt om i denne forbindelse, er, hvordan lærerne arbejder med elevernes evne til at forholde sig til forskellige materialer (kildekritik). Langt de fleste (75 % – se figur 53) fremhæver her arbejdet med fagets metoder. Men også sammenligning af forskellige nyhedskilder og fokus på fake news bliver fremhævet som vigtige for at opøve elevernes kildekritisk sans.

”Der var flere af mine elever, der sagde, at de faktisk ikke mener rigtig noget. Der synes jeg, at jeg på en eller anden måde har fejlet i at udvikle dem til at være kritiske samfundsborgere ... Men jeg synes også, at jeg kan lykkes med det, hvis jeg begynder at dyrke mulighederne for, at de kan udvikle deres egne holdninger til det, vi arbejder med.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Med hensyn til det bredere spørgsmål om kritisk tænkning, dvs. elevernes evne til at diskutere fordele og ulemper ved aktuelle samfundsmæssige problemstillinger og løsninger derpå, er klasedebatter den mest udbredte form (79 % – se figur 54), men også arbejdet med fagets metoder, læreroplæg og egne empiriske undersøgelser anvendes i stor udstrækning af lærerne.

”Jo, det er helt klart ... at jeg tidligere kørte meget med spin og politik og politiske taler. Og i dag kører jeg meget på de sociale medier ... Og det er nok der, jeg primært arbejder i forhold til kritisk tænkning ...Hvor vi så nok er gået lidt mere over i, hvordan de her nyhedsstrømme bevæger sig ... på den måde bliver de kritiske, ikke også, ikke? ... Jeg er nødt til simpelthen at lægge mere vægt på det ... fordi de unge mennesker lever jo i en informationsverden i dag, hvor de får deres informationer på en anden måde.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Uddybende kommentarer – kvalitative data

I de uddybende kommentarer fremhæver en del lærere behovet for at styrke bevidstheden om, at demokratiet ikke er en selvfølge, og at der skal arbejdes målrettet med at styrke elevernes

kritiske sans i forhold til udfordringer som demokratiets krise, misinformation og fake news. Det fremhæves også, at udvikling af elevernes kritiske sans kræves solid forståelse af samfundsfaglig viden og metode samt evnen til at anvende denne i praksis. I forlængelse af dette fremhæver mange, at AI stiller forøgede krav til den kritiske sans.

”Jeg synes, meningspluralismen på et fagligt grundlag er helt essentielt. Og det kan godt være ... at man ikke er en aktiv samfundsborger, men det handler om, at man kan se ting fra forskellige perspektiver. Det synes jeg er noget af det fremmeste, at vi skal kunne.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Tema 6: Den skriftlige dimension og den skriftlige eksamen, herunder kunstig intelligens

Denne del handler den skriftlige eksamen på A-niveau, hvor lærerne er blevet bedt om at vurdere hver enkelt af de skriftlige genrer, som der er kendt fra studentereksamensopgaverne, på en skala fra 1 til 5, hvor 5 er den højeste vurdering.

Desuden har der været mulighed for at skrive uddybende kommentarer til denne vurdering. Som det er fremgået af de øvrige temaer, fylder den skriftlige eksamen meget, når lærerne bl.a. skal forholde sig til, hvilke udfordringer de står over for.

”Jeg synes også, at der er måske lidt trængsel, altså genretrengsel. Der er jo blevet slanket i vores opgavetyper eller genretyper, men jeg tror stadigvæk, at man med fordel kunne slanke det endnu mere ... og så stadigvæk prøve vores elever i det, vi synes er fagets kernestof, begrebsanvendelse, det at overskue noget tabelmateriale ... Det synes jeg godt, man kunne gøre på færre opgavetyper, og så kunne man nå at træne det mere i dybden og gøre dem mere sikre.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

”Jeg kan godt lide at undervise det skriftlige samfundsfag. Og så kan det godt være, at der er nogle af genrerne, der er fjolledede. Men jeg synes faktisk, at det er rigtig vigtigt i forhold til det studieforberevende. Ikke kun smalt i forhold til at læse samfundsfag eller statskundskab, men jeg tror faktisk bredere ...” (Gymnasielærer i samfundsfag)

”Og det kunne godt tænkes helt anderledes, også i forhold til AI og nye skriftlighedsformer. Hvorfor kan vi ikke få lov at gøre det selv? Så kan vi evt. lave én eksamensform, både med en skriftlighed og et mundtligt produkt. Det vil da være 100 gange federe. Jeg tror ... du finder rigtig mange, der vil være glade for, at man havde den tiltro til, at vi kunne det.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Sammenfatning på tema 6

Som det fremgår af figur 64, vurderes de fleste genrer positivt. Udledning, undersøgelse, sammenligning og diskussion ligger alle sammen højt, idet mellem 88 % (udledning) og 92 % (undersøgelse) vurderer disse til at ligge på mellem 3 og 5 på en skala, der vurderer, hvor godt genren fungerer (se figur 64).

Opstilling af hypoteser og notatet bliver vurderet lidt mindre positivt. 77 % placerer opstilling af hypoteser mellem 3 og 5, mens notatet vurderes at ligge mellem 3 og 5 af 71 %. Omvendt placerer lærerne henholdsvis 23 % opstilling af hypoteser og 29 % til at ligge på 1-2 på skalaen.

”Et af de argumenter, der også vil have ført frem i forhold til den nuværende form for skriftlig eksamen, det er jo sådan, at det er meget validt. Og man ved, man kender bedømmelseskriterierne, og det har man også selv prøvet, når man har været censor. Det kører relativt mekanisk derudad, når man skal rette de der opgaver. Vil det være et problem, hvis man lige løsner den meget bestemte form, vi har nu?

Nej, jeg synes, der skal måske være en kombination af noget mere frit og den lidt mere strikse form, bundne form.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Overordnet må det således konkluderes, at de genrer, der i dag findes i den skriftlige studentereksamensopgave, generelt vurderes til at fungere godt.

”Ja, der vil jeg selv sige, at når vi starter med at tale om det studieforberedende, så mener jeg jo ... at den skriftlige eksamen er en meget vigtig del af det studieforberedende. De lærer at formulere sig på skrift, det er helt afgørende.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

”Og der synes jeg måske, at det vigtige er det metodiske i faget, at tænke ja, metodisk, teoretisk i forhold til den verden, der er. Også det at kunne formulere sig på den rigtige måde, så at sige, og gøre det skriftligt, er altså også en vigtig ting at kunne.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Uddybende kommentarer – kvalitative data

I de uddybende kommentarer bliver der imidlertid formuleret en række kritiske kommentarer til selve den skriftlige dimension og den skriftlige eksamen.

- Der bliver sat spørgsmålstegn ved antallet af skriftlige genrer, ikke mindst i forhold til, at eleverne skal forholde sig mange forskellige genrer på seks timer. Det går ifølge en del af kommentarerne ud over muligheden for fordybelsen.
- De formkrav, der er formuleret i forhold til de enkelte genrer, indebærer en risiko for, at de overskygger det faglige indhold, og at man får mekaniske og overfladiske besvarelser.
- En del sætter spørgsmålstegn ved omfanget af beregninger og statistik. Især stilles der af nogle spørgsmålstegn ved relevansen af hypoteseopgaven, da den ofte resulterer i mekaniske besvarelser.
- Der rejses også nogen kritik af notatgenren for at være kunstig og svær for eleverne at forholde sig til.

Er det, at de kan en masse begreber, eller at de kan genrerne, eller at de bliver gode skrivere? Jeg synes ikke, det er, at de er gode skrivere. Nej. Det synes jeg virkelig ikke, det er. Nej, de bliver mere sådan ... nogle instrumentelle skrivere.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

”... men at netop det store arbejde, der ligger med det skriftlige og fagets identitet, synes jeg på mange måder er virkelig studieforberedende.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

”Jeg synes de der train-the-monkeys-kategorier, altså hypotesen og regressionen ... Det er jo et spørgsmål om at lave en template til dem, som de skal udfylde. De skal lære at skrive nogle formuleringer, og så skal de kunne aflæse noget, og så skrive det ind i en template ... Og det forstår jeg ikke, hvorfor jeg skal bruge tid på.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Samlet peger kommentarerne på at rejse en diskussion af en evt. reform af den skriftlige studentereksamensopgave, hvor opgavernes antal og kompleksitet diskuteres, og der sættes mere fokus på faglig dybde frem for at følge de ret præcise genrekra­v (se også indledningen om den skriftlige eksamen).

Kunstig intelligens (AI)

Som en del af spørgeskemaet blev der bl.a. spurgt til, i hvilket omfang lærerne bruger AI som en del af deres forberedelse og i undervisningen, samt hvilke udfordringer de ser i forhold til brugen af AI både i planlægningen og gennemførelsen af undervisningen. Resultatet af denne del af spørgeskemaundersøgelsen skal uden tvivl tages med forbehold i lyset af den voldsomme udvikling af AI, der er sket, siden undersøgelsen blev foretaget i efteråret 2024, og generelt i hele diskussionen om skriftlighed og eksamen

”Så jeg vil da foreslå, at man vil tage den der fælles del og gøre på papir, ligesom man gør i nogle sproglige fag. Det giver nogle andre logistiske udfordringer med papiret. Men jeg synes, at AI’s indtog gør vores skriftlig eksamen lidt mindre brugbar ... og så tænker jeg, at på lidt længere sigt, så synes jeg selvfølgelig, at man skal bruge AI, ligesom man bruger en lommeregner i matematik. Der er vi bare ikke helt endnu. Vi har arbejdet med i år i stigende grad at få eleverne til at skrive på skolen, fordi vi oplever, at når de sidder og skriver vores opgaver derhjemme, jamen så bruger de AI.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Allerede på tidspunktet for gennemførelsen af undervisningen (efteråret 2024) svarer næsten halvdelen af lærerne (se figur 55), at de bruger kunstig intelligens i undervisningen. 69 % (se figur 59) svarer, at de bruger AI som sparringspartner for eleverne i undervisningen, mens henholdsvis 46 % og 32 % bruger AI som aktiv medspiller i henholdsvis planlægningen af undervisningen og forløbsplanlægningen.

Det fremgår ikke af undersøgelsen, hvordan lærerne konkret anvender AI i undervisningen, men det bliver ret markant understreget, at AI indebærer en række udfordringer. 74 % svarer (se figur 56), at de i høj eller nogen grad ser AI som en udfordring for undervisningen. Der peges især på udfordringer i forhold til det skriftlige hjemmearbejde og i forhold til elevernes læringsudbytte. Flere lærere i fokusgruppeinterviewene

nævner, at de skriftlige årskarakterer i stigende grad gives på baggrund af prøver på skolen, da brugen af AI ved traditionelle hjemmeopgaver har et omfang, som ikke gør det hensigtsmæssigt at basere karaktergivningen på disse.

En del lærere fremhæver også de udfordringer, der kan opstå, når og hvis eleverne kan bruge AI ved de skriftlige prøver. Dette bliver bl.a. diskuteret i artiklen "Afskærmning eller nytænkning i en AI-tid?" (se s. 123).

Tema 7: Nye veje for samfundsfag i ungdomsuddannelserne

Denne del af spørgeskemaet fokuserer på lærernes vurdering af, om og i hvilket omfang der skal justeres i formål og læreplan i samfundsfag.

"Skal vi være et mere normativt fag? Hvis vi snakker om det der med almindelig dannelse, så synes jeg måske godt i forbindelse lige præcis med menneskerettighed og bæredygtighed, at man godt kunne gøre det på de punkter også. Og ikke kun demokrati. Men altså, det er en lidt svær diskussion. Vi vil også gerne være neutrale, jo det er jo det. Men på et demokratiområde, der er vi jo ikke neutrale. Der er vi jo ikke." (Gymnasielærer i samfundsfag)

Sammenfatning på tema 7

Der bliver (se figur 67) spurgt, om der skal tilføjes flere formål for undervisningen i samfundsfag ud over den eksisterende målsætning om at gøre eleverne til aktive og demokratiske samfundsborgere. Konkret blev der spurgt, om bæredygtighed, menneskerettigheder og ligestilling skal formuleres som målsætninger for undervisningen. Hovedparten (58 % – se figur 67) mener ikke, at der skal formuleres flere målsætninger, men et ikke betydeligt mindretal mener, at dette bør være tilfældet, især hvad angår bæredygtighed som målsætning for faget.

"Jeg kan egentlig godt lide det, at man siger, at der er nogle ting, der ... Vi skulle gerne have en bestemt retning, men er det indoktrinering, eller hvad?"

Det er jeg lidt tvivl om, om det er. Altså, vi vil gerne have dem selv til at tænke det jo. Ja, de skal selv finde frem til det ... Men altså, f.eks. nu med konspirationsteorier og falske nyheder og sådan noget, så synes jeg f.eks., at den normative version af demokratiet, den er meget god. Ja, det synes jeg egentlig er en meget fin pointe. Der træder vi jo i karakter,

....Nå, og så er det jo også, fordi eleverne lever i en anden virkelighed, end de gjorde for 20-30 år siden, fordi de er nødt til at blive udstyret med redskaber til at gennemskue konspirationsteorier ... På den måde er det jo ikke let at være elev.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Uddybende kommentarer – kvalitative data

”Jeg er enig i det her med, at læreplanerne ikke skal blive mere normative, men jeg tænker, at i forhold til det her med at være en demokratisk medborger, at det er en udfordring for vores samfund, at så få unge mennesker, måske mennesker i det hele taget, tror på, at de kan gøre en forskel ... Det er meget vanskeligt at bibringe dem den opfattelse, at det kan de faktisk. Og der oplever jeg, at rigtig mange unge mennesker faktisk ikke tror, at de kan. Og der synes jeg måske godt, at faget kunne have en, og jeg ved ikke, om det er en kritisk, altså om det er kritisk sans ... Jo, det er jo det der med at kunne se alternativer ... at man ikke kan se, jamen der er noget, der kan laves om.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

Af de uddybende kommentarer fremgår, at mange lærere ikke ønsker flere konkrete mål i læreplanen, da dette mindsker mulighederne for mere kreative og projektorienterede undervisningsformer, ligesom det mindsker lærernes egen dømmekraft med for mange detaljerede målsætninger. Til gengæld formulerer flere et ønske om, at det almendannende og det kritiske bliver formuleret mere tydeligt, da det er vejen frem i forhold til at uddanne eleverne til aktive samfundsborgere. I den sammenhæng formulerer flere også et ønske om at styrke bæredygtighed, cirkulær økonomi og lignende. Ud over et generelt formuleret ønske om færre konkrete mål for undervisningen og større frihed for lærerne til at tilrettelægge undervisningen, peger kommentarerne ikke i nogen speciel retning i forhold til konkrete ændringer af læreplanen.

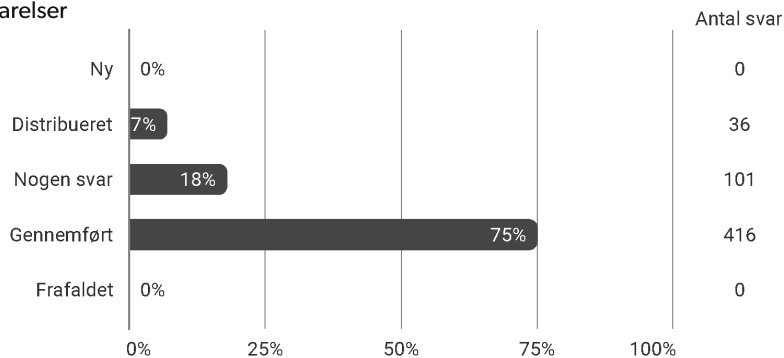
En del peger også på at skærpe den del af undervisningen, der handler om praktisk anvendelse af samfundsvidenskabelige metoder og udviklingen af medborgerskab. Dette involverer mere fokus på kritisk forholden sig til bl.a. demokratiets udfordringer og de sociale medier.

”På C-niveau, der synes jeg simpelthen, at det er helt vanvittigt, hvor mange mål der er, man skal nå.” Helt, helt urimeligt ... jeg føler ikke, at der er nogen som helst tid til debat, dialog og den almindelige læringsproces.” (Gymnasielærer i samfundsfag)

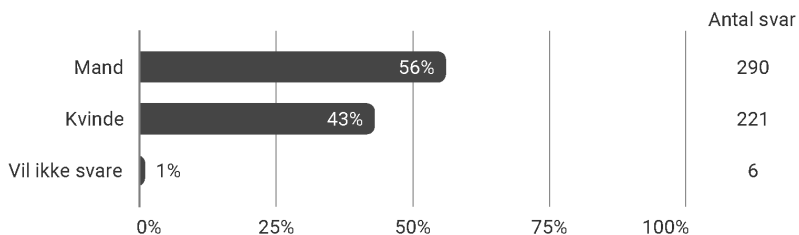
Statistisk materiale om spørgeskemaundersøgelsen i ungdomsuddannelsern

Baggrundvariable

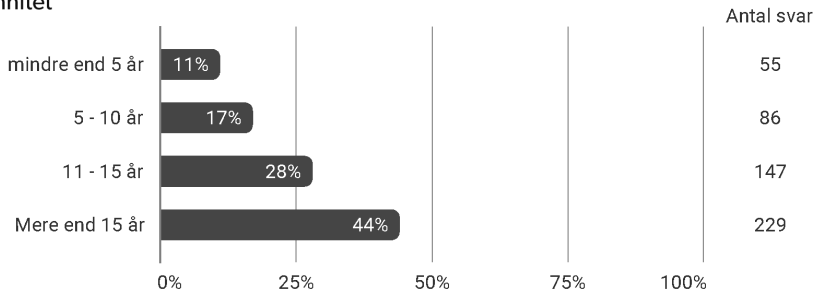
Antal besvarelser

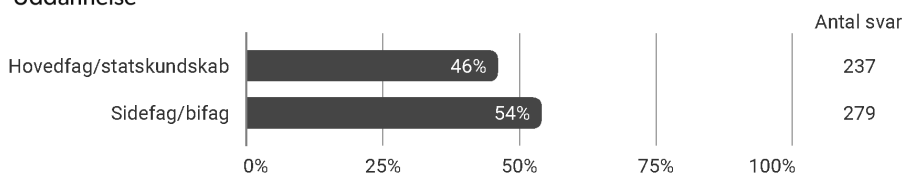
Køn

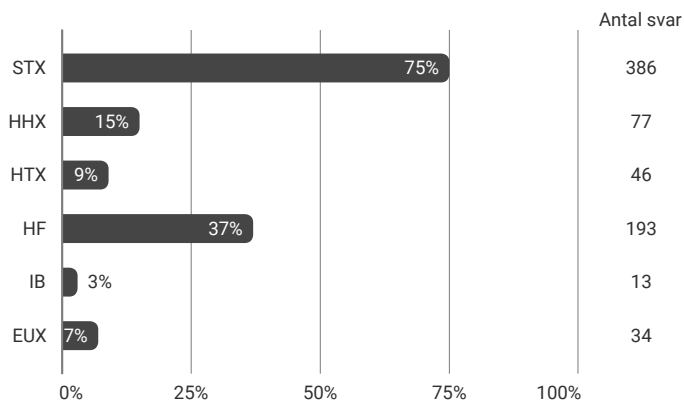
Anciennitet

Uddannelse

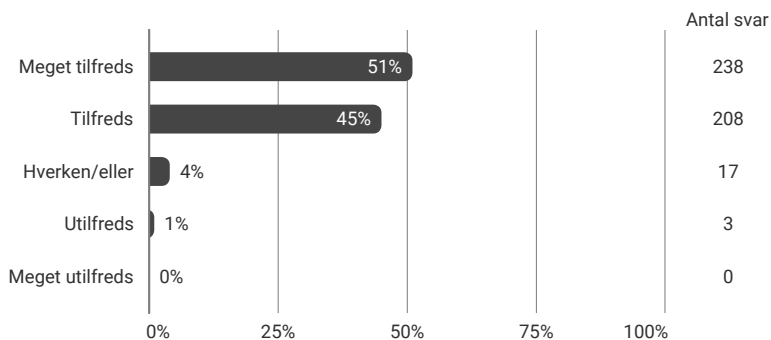

Skoleform (evt. flere krydser)

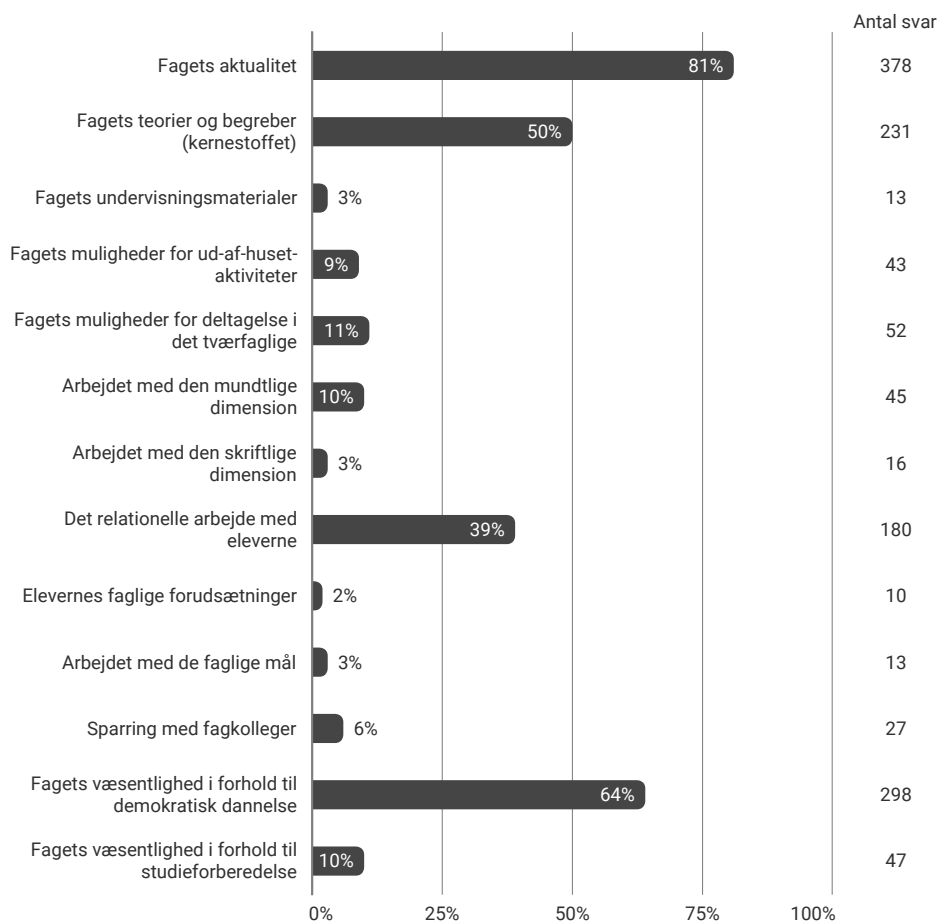

Resultater

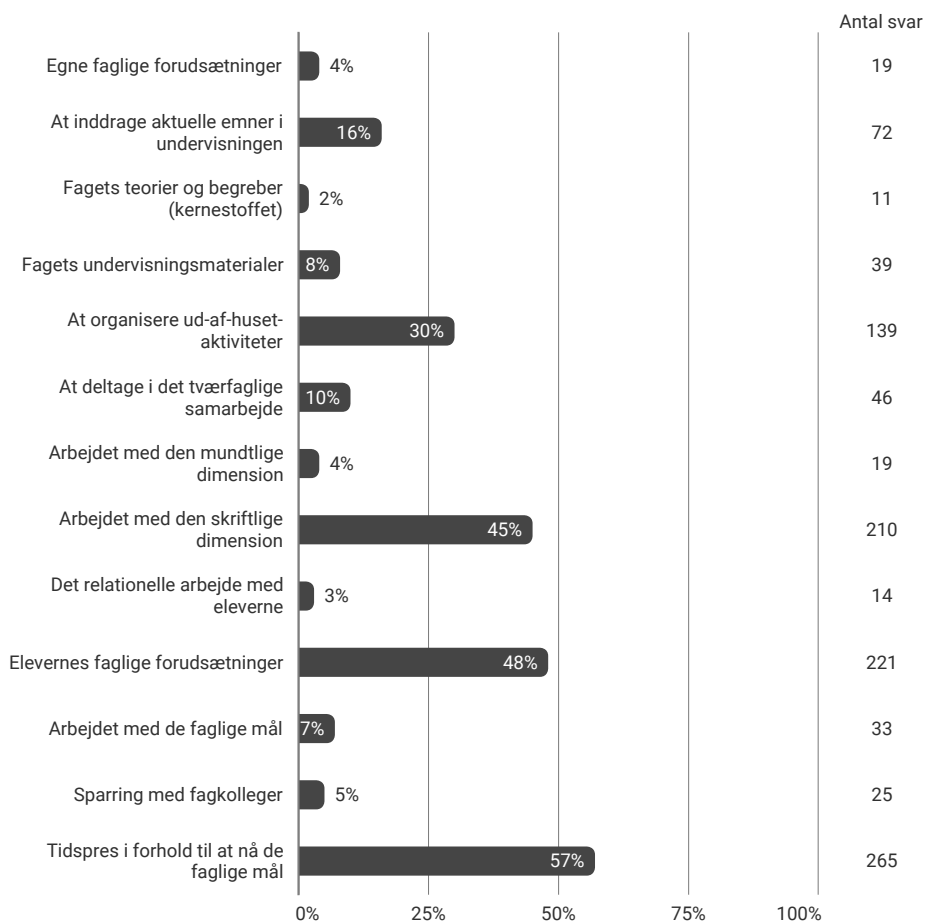
Figur 1. Hvor tilfreds er du overordnet med at undervise i samfundsfag?

Figur 2. Hvad er det bedste ved at undervise i samfundsfag – vælg op til 3 af følgende muligheder.

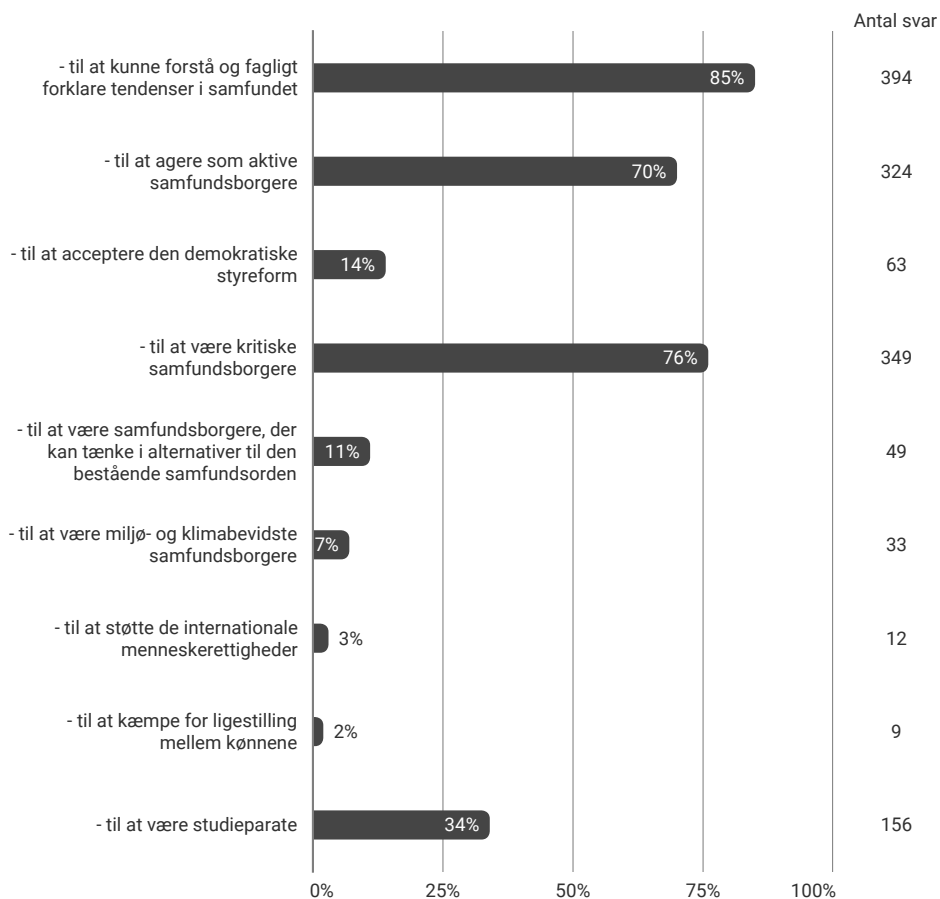

Figur 3. Hvad udfordrer dig mest ved at undervise i faget? – vælg op til 3 udfordringer.

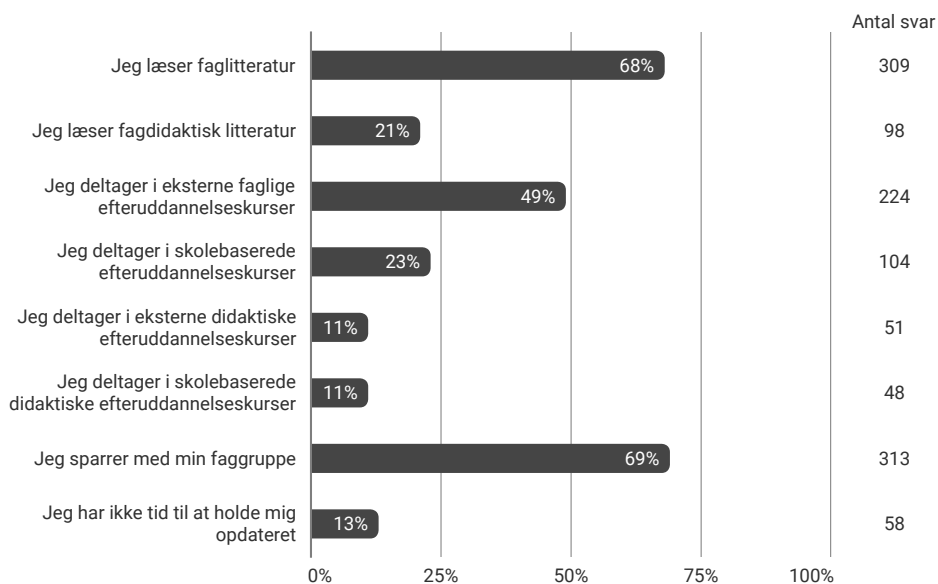

Figur 4. I det følgende spørgsmål vil vi bede dig om at sætte kryds ved de udsagn, som efter din opfattelse bedst udtrykker, hvad der er samfundsfags vigtigste opgave. Du skal markere de 3 udsagn, som du finder vigtigst.

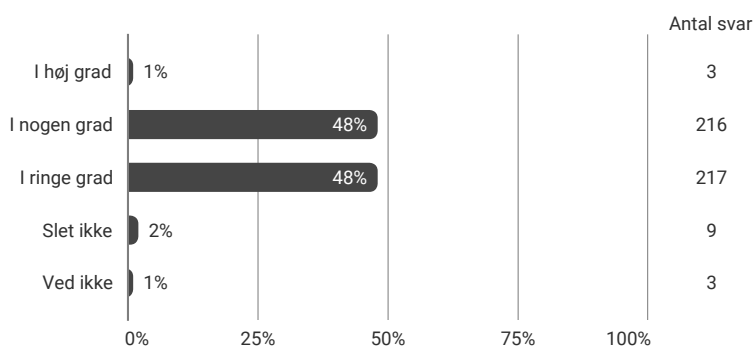
Eleverne skal i samfundsfag uddannes

Figur 5. Hvordan sørger du for at være faglig og didaktisk opdateret? (sæt op til 3 krydser)

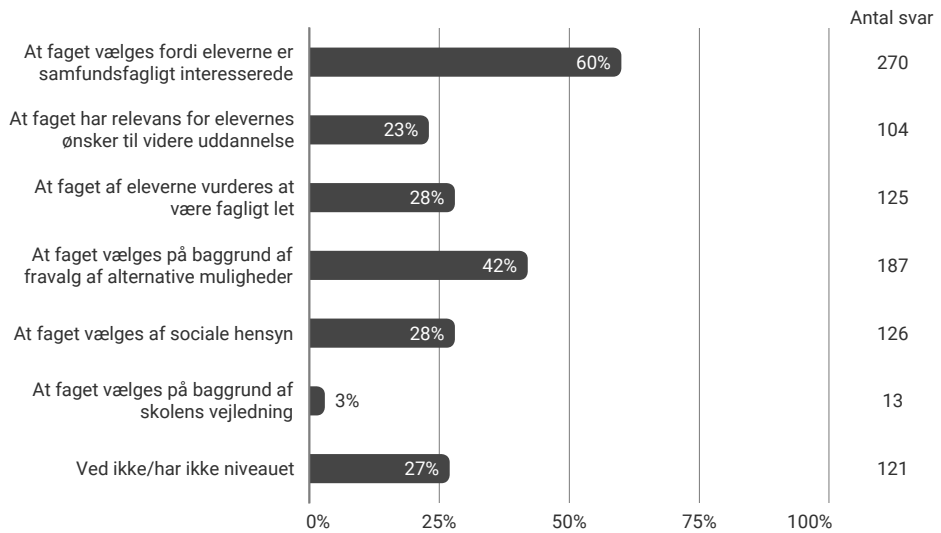

Figur 6. I hvilken grad oplever du at eleverne har faglig viden med sig fra samfundsfag i grundskolen?

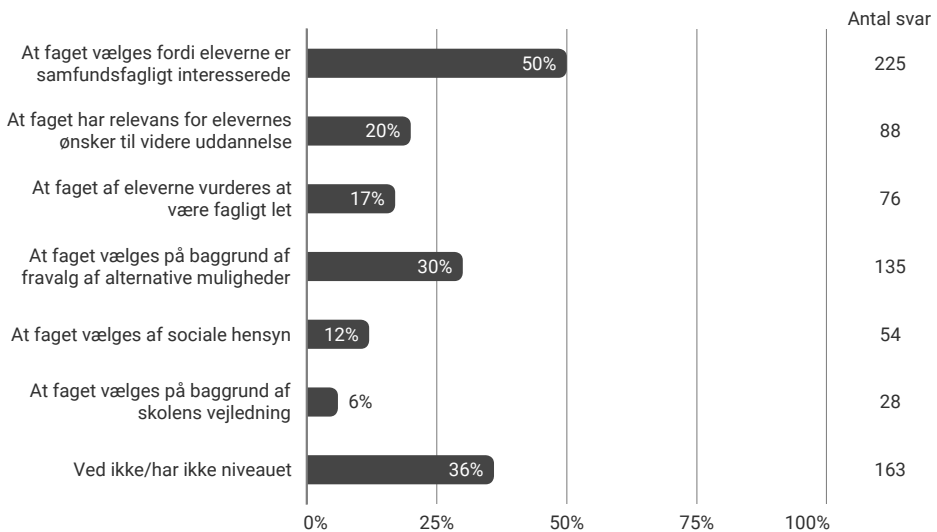
Figur 7. Hvad oplever du er elevernes primære motivation for at vælge samfundsfag på A-niveau?

Sæt gerne flere krydser.

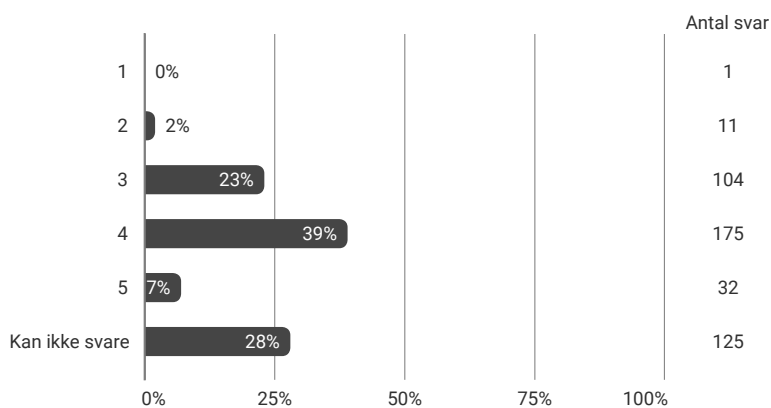

Figur 8. Hvad oplever du er elevernes primære motivation for at vælge samfundsfag på B-niveau?

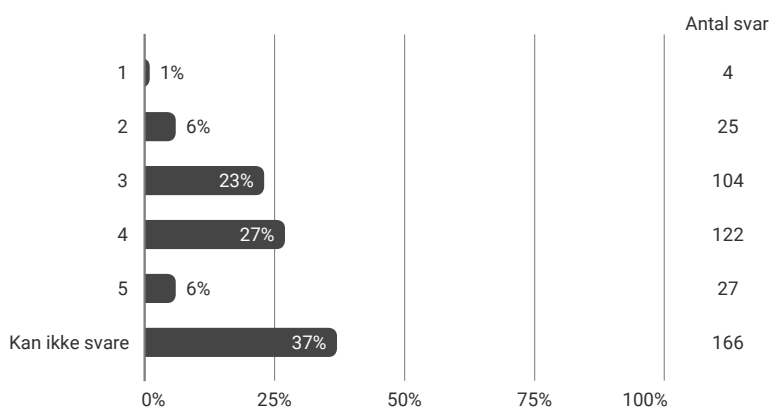
Sæt gerne flere krydser.

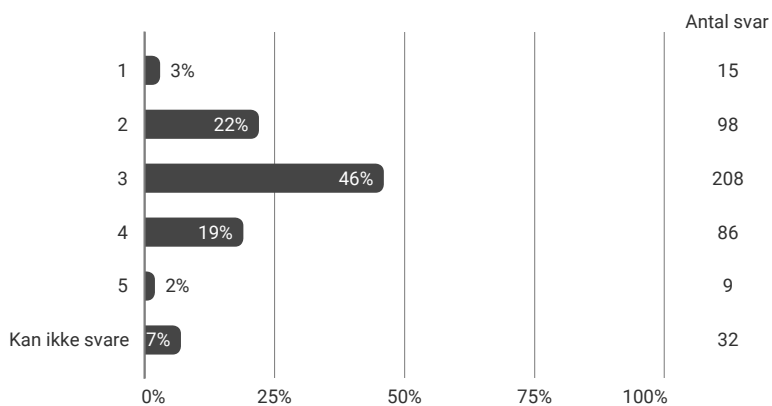
Figur 9. På en skala fra 1-5, hvordan oplever du elevernes interesse for samfundsfag, når de har valgt samfundsfag på A-niveau? (5 er det højeste)

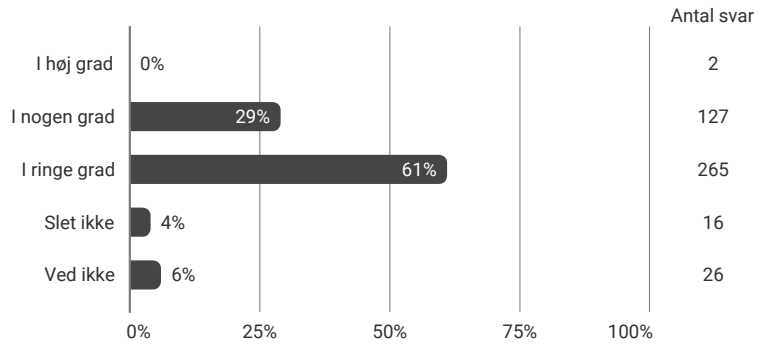
Figur 10. På en skala fra 1-5, hvordan oplever du elevernes interesse for samfundsfag, når de har valgt samfundsfag på B-niveau? (5 er det højeste)

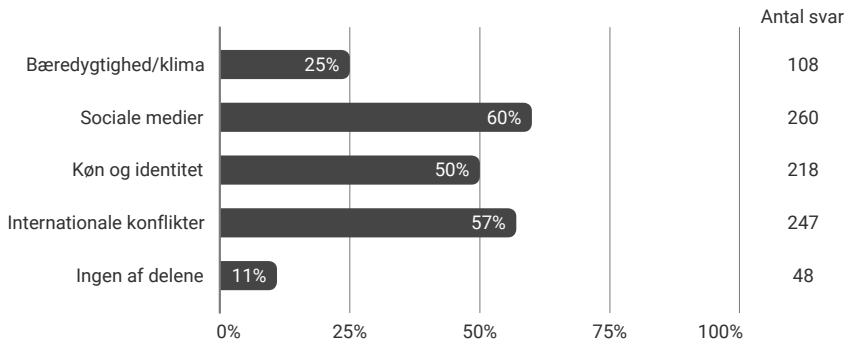
Figur 11. På en skala fra 1-5, hvordan oplever du elevernes interesse for samfundsfag, når de har valgt samfundsfag på C-niveau? (5 er det højeste)

Figur 12. I hvilken grad har eleverne viden om nyheder/aktuelle samfundsforhold, når de har samfundsfag på C-niveau?

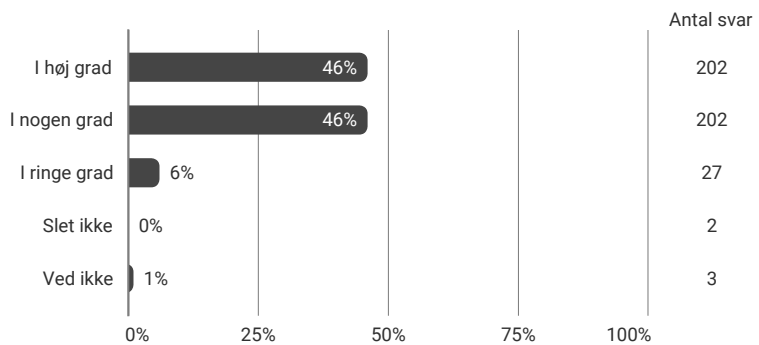

Figur 13. Oplever du, at eleverne har særlig interesse i et eller flere af følgende emner (evt. flere svar)?

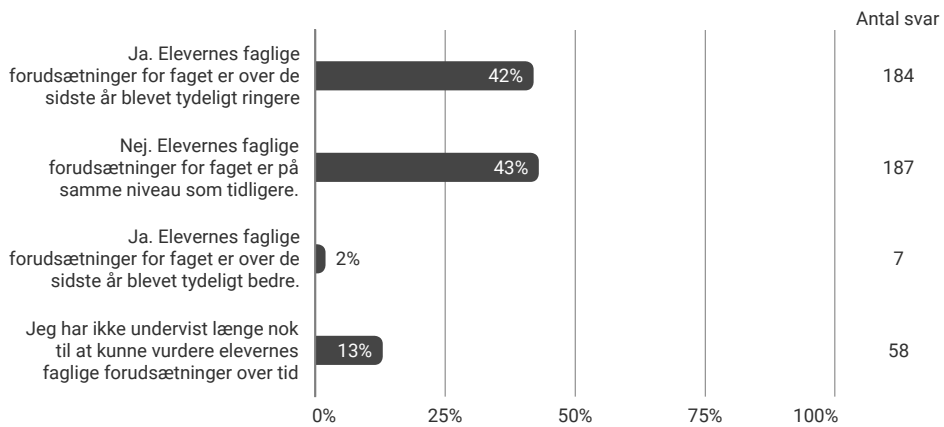

Figur 14. I hvor høj grad oplever du at skulle håndtere flere forskellige elevtyper* i undervisningen?

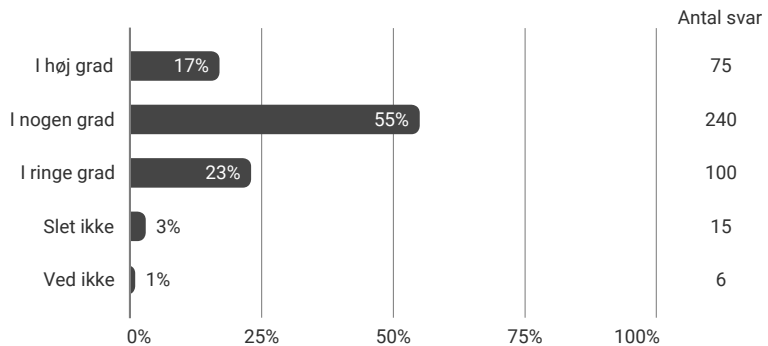
* flere elevtyper henviser til en større mangfoldighed i elevsammensætning, f.eks. i forhold til de faglige forudsætninger, den faglige motivation, forskellige psykosociale udfordringer samt variation i sociale og kulturelle baggrunde.

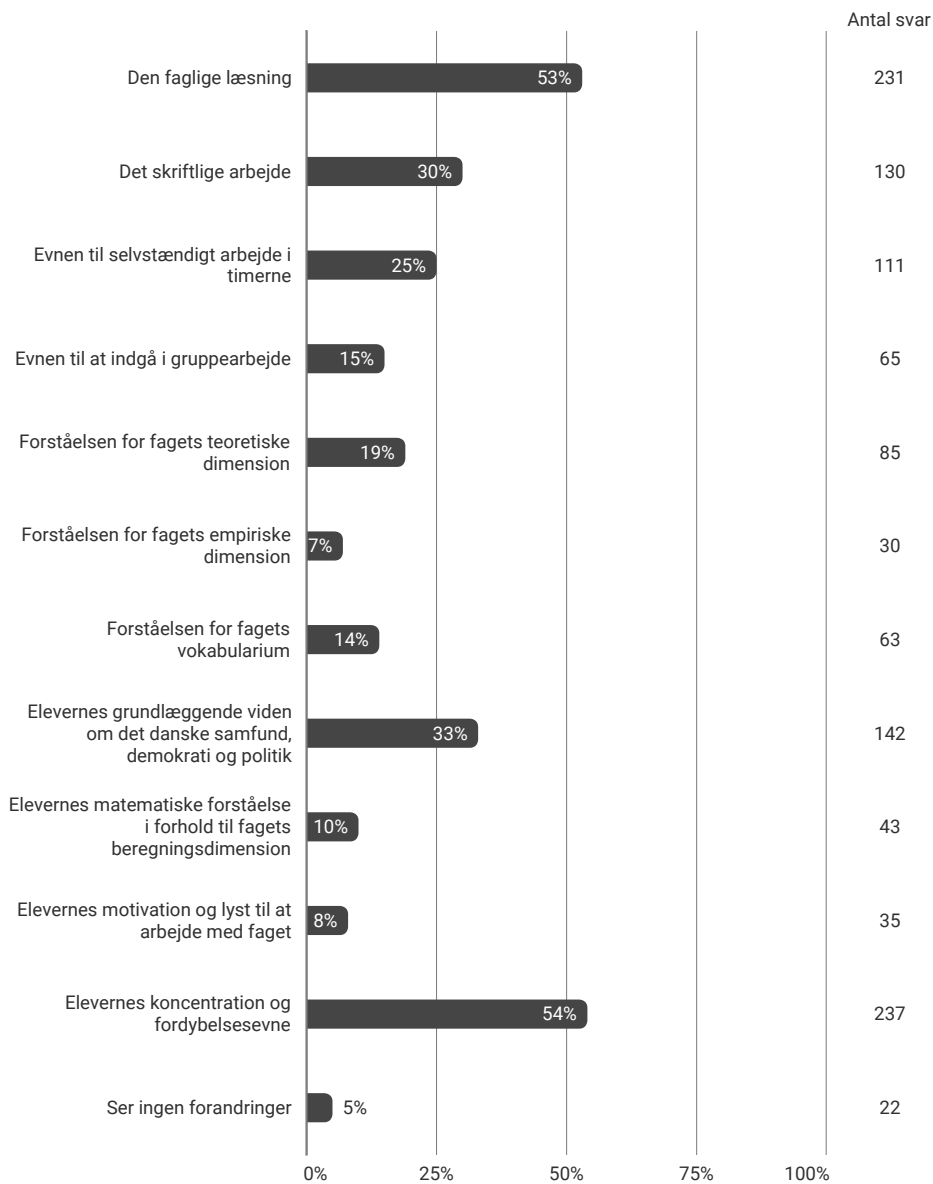
Figur 15. Oplever du en ændring i elevernes faglige forudsætninger for faget ? [vælg én svarmulighed]

Figur 16. I hvor høj grad oplever du, at din undervisningspraksis udfordres af flere elevtyper?

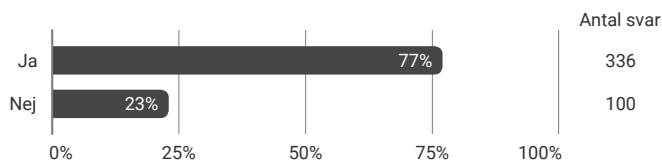

Figur 17. Hvor ser du de største forandringer i din undervisningspraksis grundet de flere elevtyper? (Sæt op til 3 krydser)

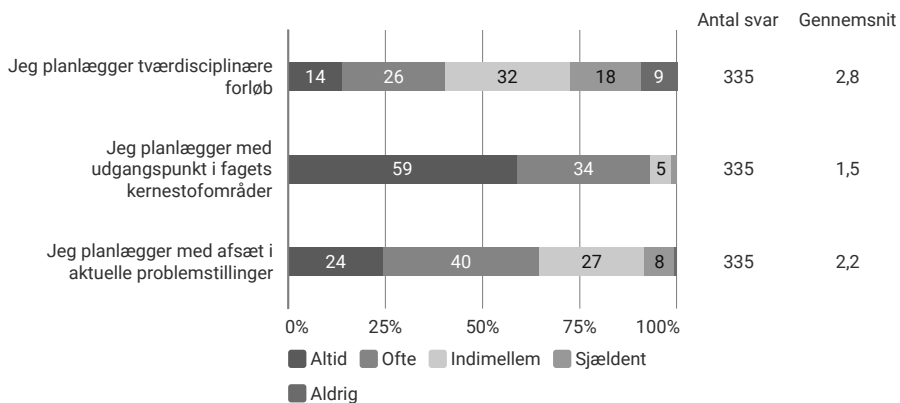

Figur 18. Samfundsfag C

Underviser du i samfundsfag C? (inden for de sidste to år)

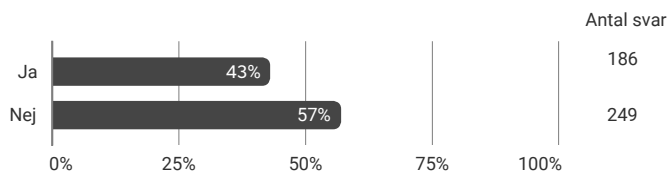

Figur 19. Hvordan tilrettelægger du undervisningsforløb i samfundsfag på C-niveau?

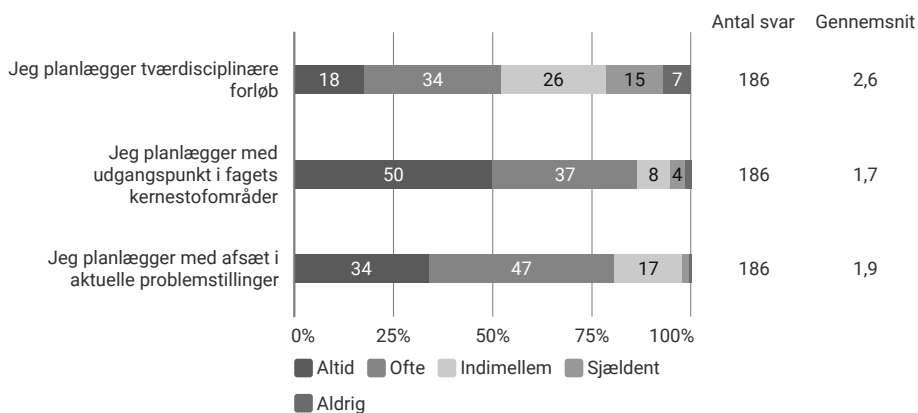

Figur 20. Samfundsfag B

Underviser du i samfundsfag B? (inden for de sidste to år)

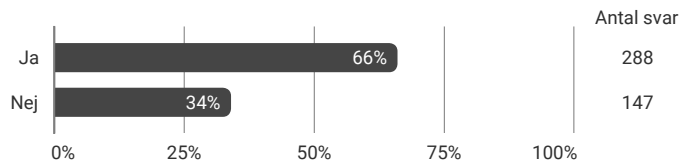

Figur 21. Hvordan tilrettelægger du undervisningsforløb i samfundsfag på B-niveau?

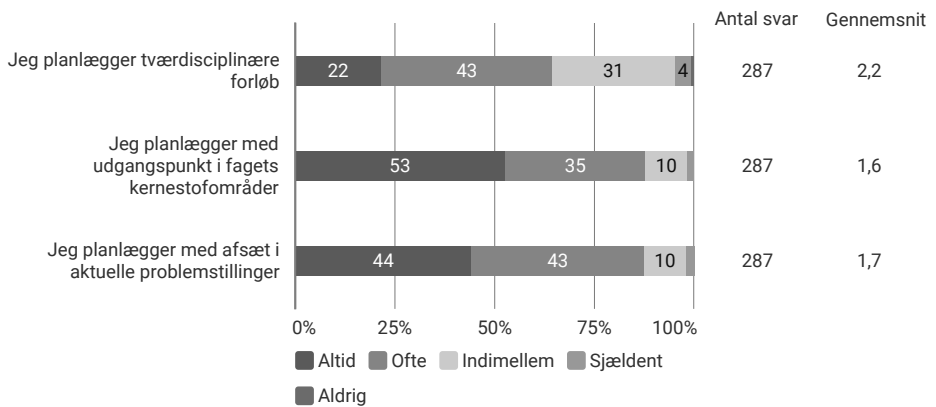

Figur 22. Samfundsfag A

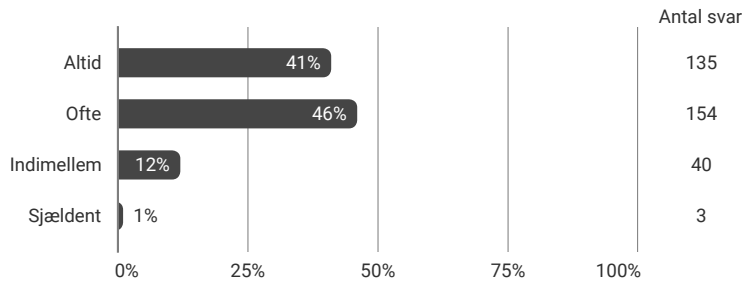
Underviser du i samfundsfag A? (inden for de sidste to år)

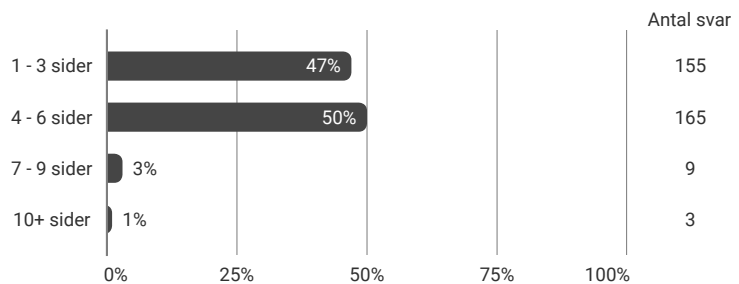
Figur 23. Hvordan tilrettelægger du undervisningsforløb i samfundsfag på A-niveau?

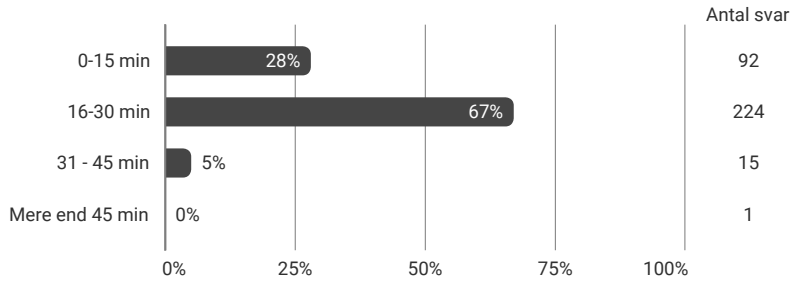
Figur 24. Hvor ofte giver du lektier for?

Figur 25. Hvor mange siders læselektie giver du i gennemsnit for i lektier?

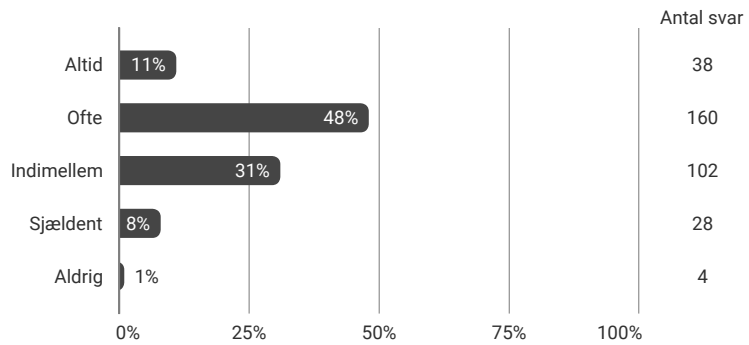

Figur 26. Hvor lang tid forventer du, at eleverne bruger på lektier?

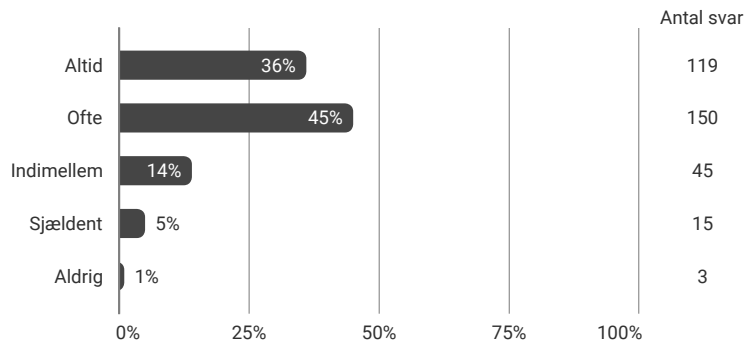
Figur 27. Hvordan bruger du lektien i timen?

Jeg starter timen med at gennemgå lektien med eleverne

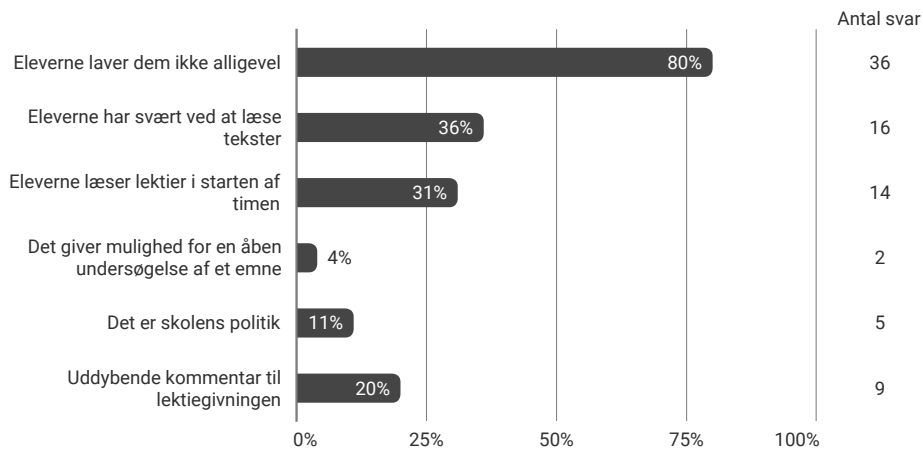

Figur 28. Hvordan bruger du lektien i timen?

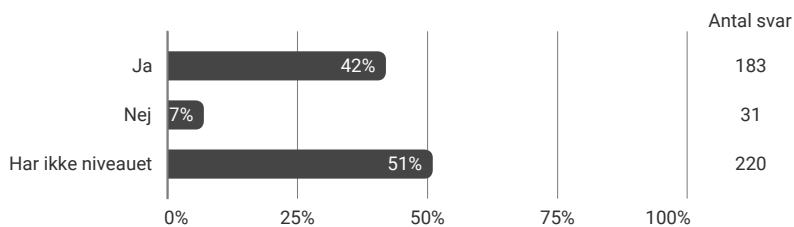
Lektien er elevernes baggrundviden, som anvendes i undervisningen

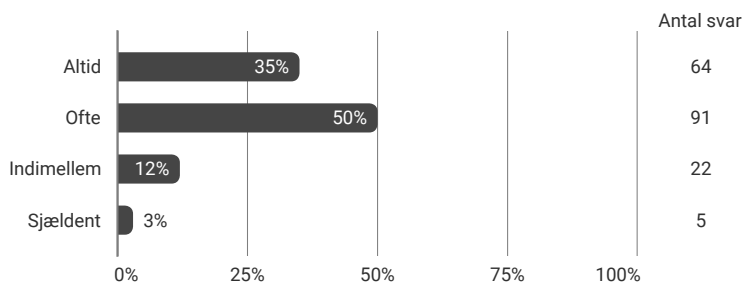
Figur 29. Hvis du ikke giver lektier for på C-niveau, hvorfor? (Sæt evt. flere krydser)

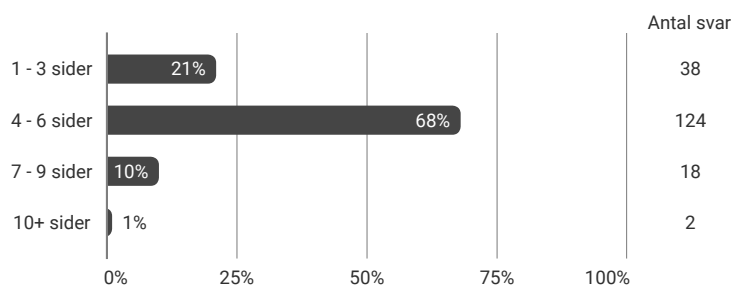
Figur 30. Giver du lektier for på B-niveau?

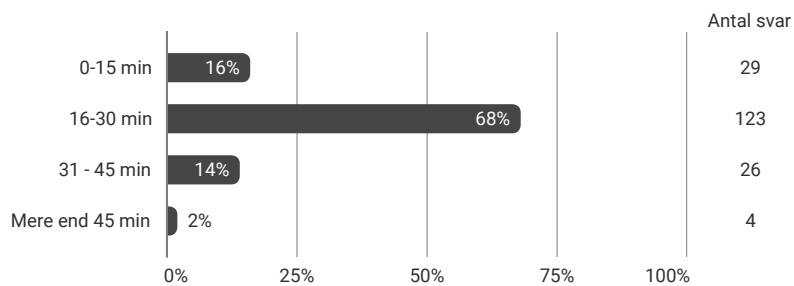
Figur 31. Hvor ofte giver du lektier for?

Figur 32. Hvor mange siders læselektie giver du i gennemsnit for i lektier?

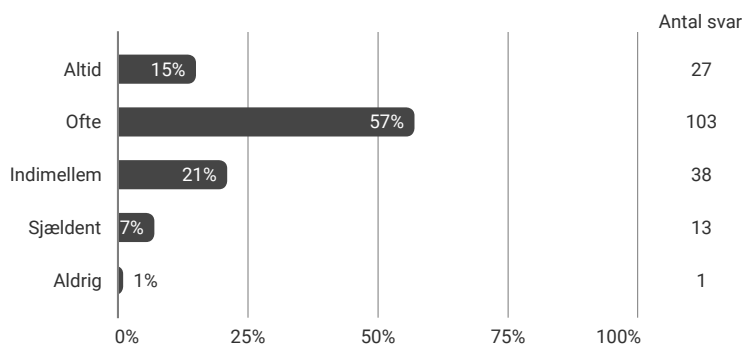

Figur 33. Hvor lang tid forventer du, at eleverne bruger på lektier?

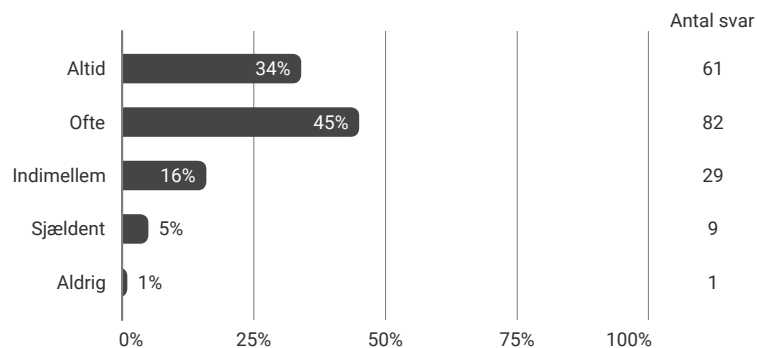
Figur 34. Hvordan bruger du lektien i timen?

Jeg starter timen med at gennemgå lektien med eleverne

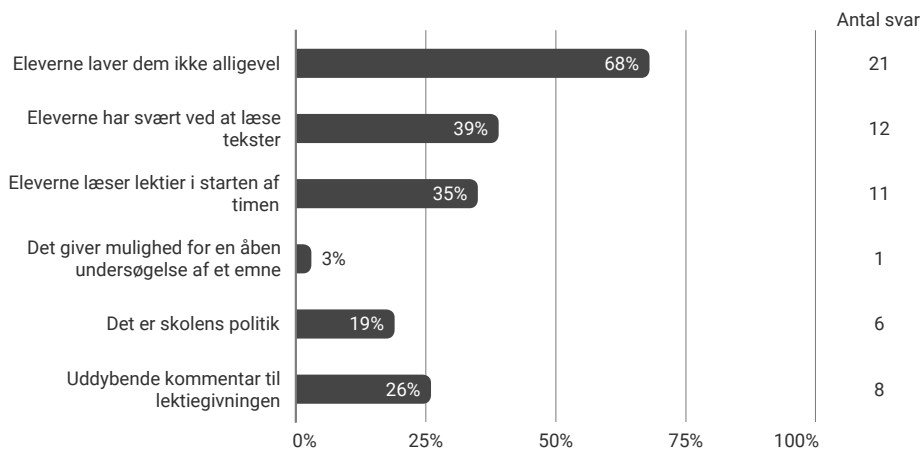

Figur 35. Hvordan bruger du lektien i timen?

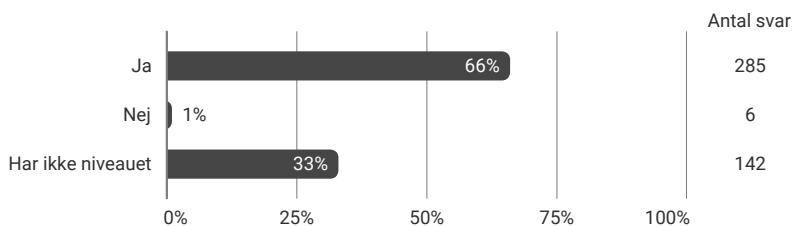
Lektien er elevernes baggrundsviden, som anvendes i undervisningen

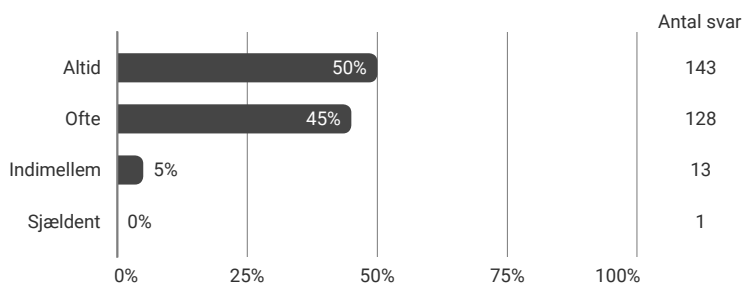
Figur 36. Hvis du ikke giver lektier for på B-niveau, hvorfor? (Sæt evt. flere krydser)

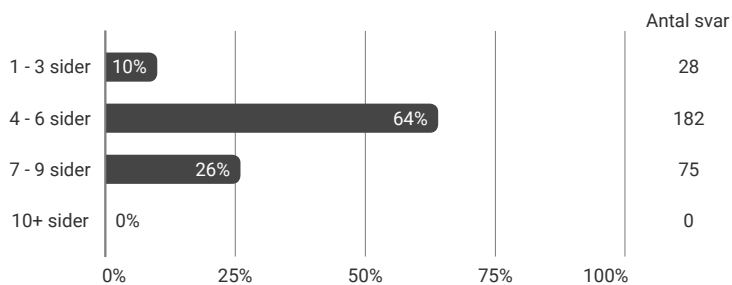
Figur 37. Giver du lektier for på A-niveau?

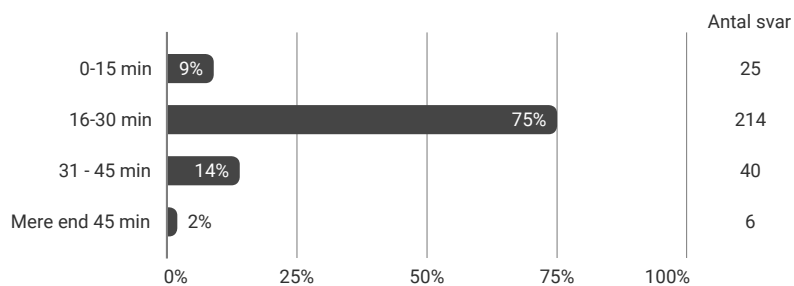
Figur 38. Hvor ofte giver du lektier for?

Figur 39. Hvor mange siders læselektie giver du i gennemsnit for i lektier

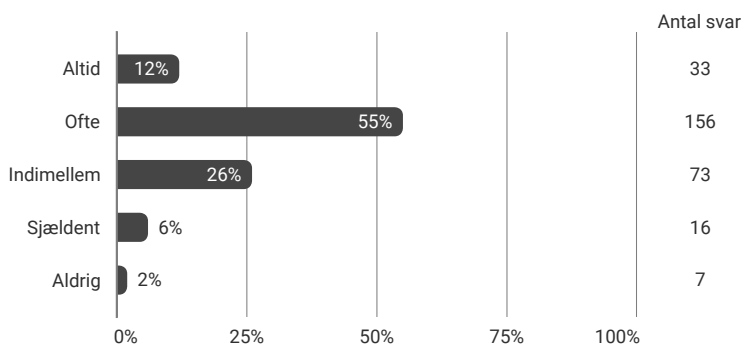

Figur 40. Hvor lang tid forventer du, at eleverne bruger på lektier?

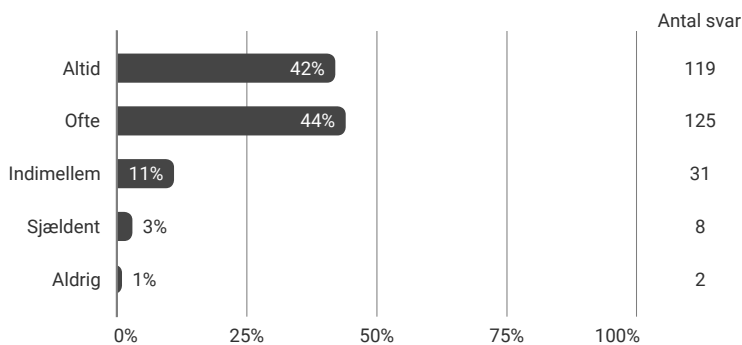
Figur 41. Hvordan bruger du lektien i timen?

Jeg starter timen med at gennemgå lektien med eleverne

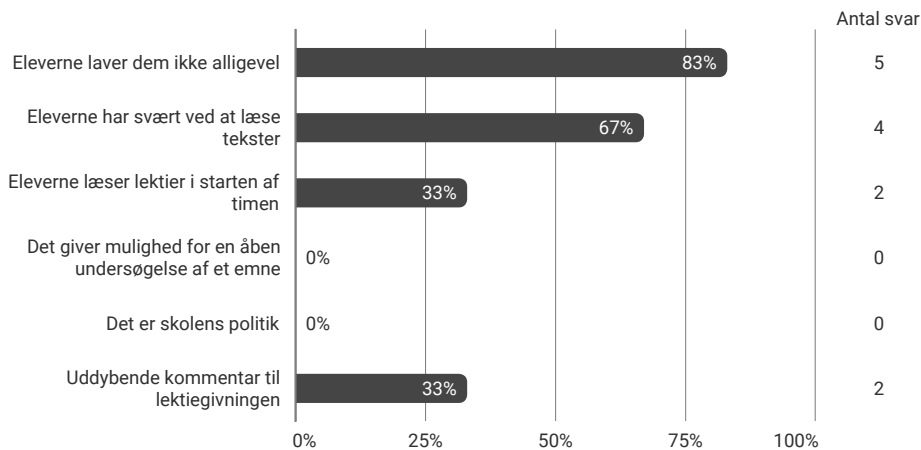

Figur 42. Hvordan bruger du lektien i timen?

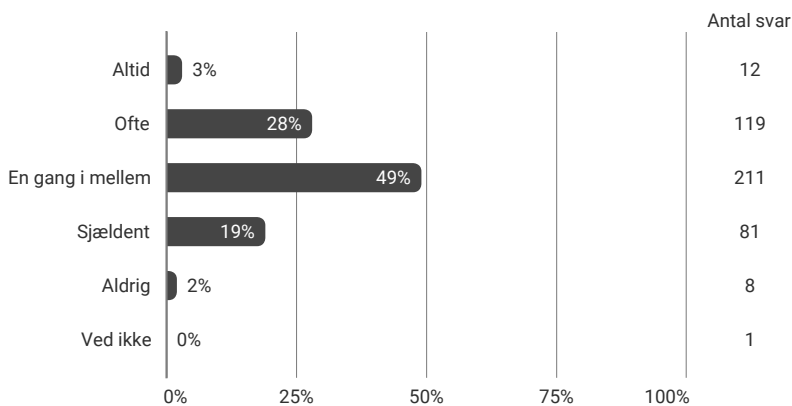
Lektien er elevernes baggrundviden, som anvendes i undervisningen

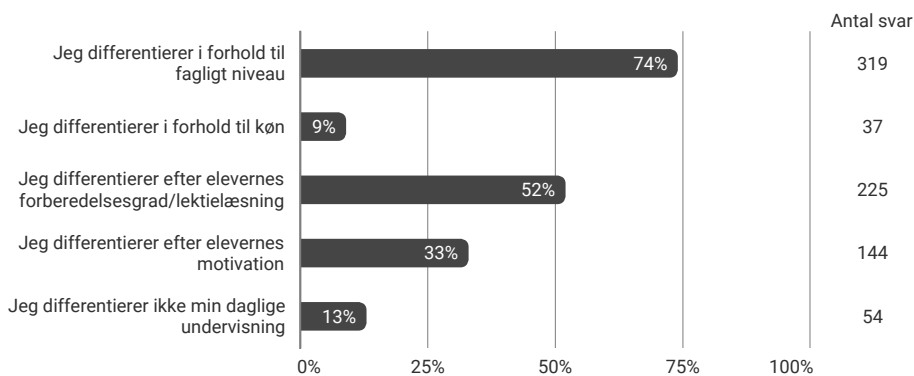
Figur 43. Hvis du ikke giver lektier for på A-niveau, hvorfor? (Sæt evt. flere krydser)

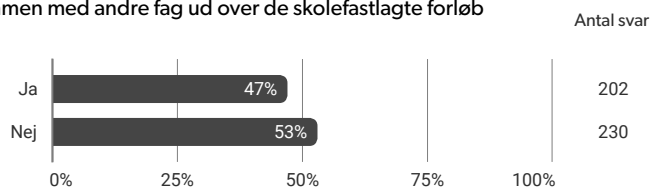
Figur 44. Hvor ofte differentierer du din undervisning?

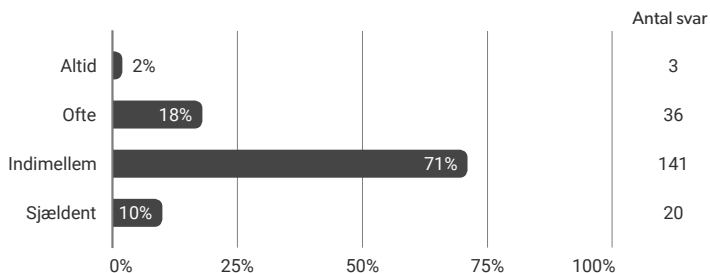
Figur 45. Hvordan differentierer du din daglige undervisning på? (sæt flere krydser)

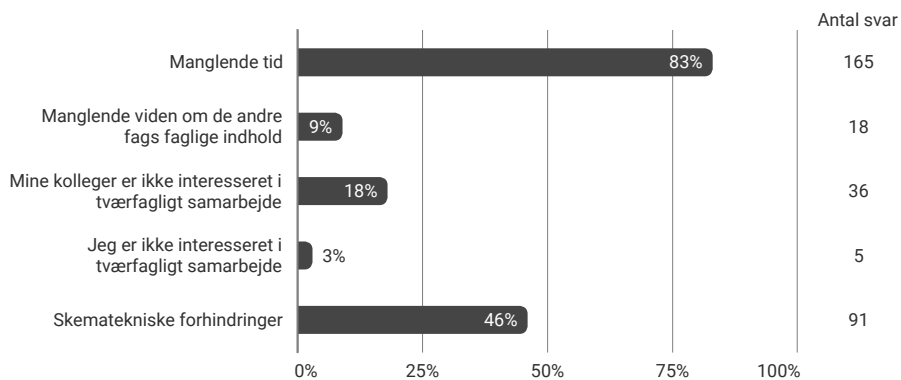
Figur 46. Arbejder du sammen med andre fag ud over de skolefastlagte forløb

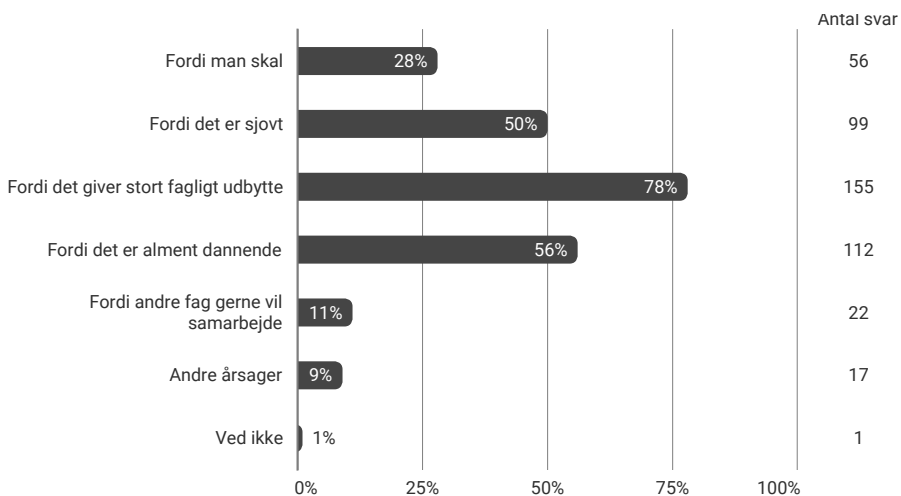
Figur 47. Hvor ofte samarbejder du med andre fag end de skolefastlagte forløb?

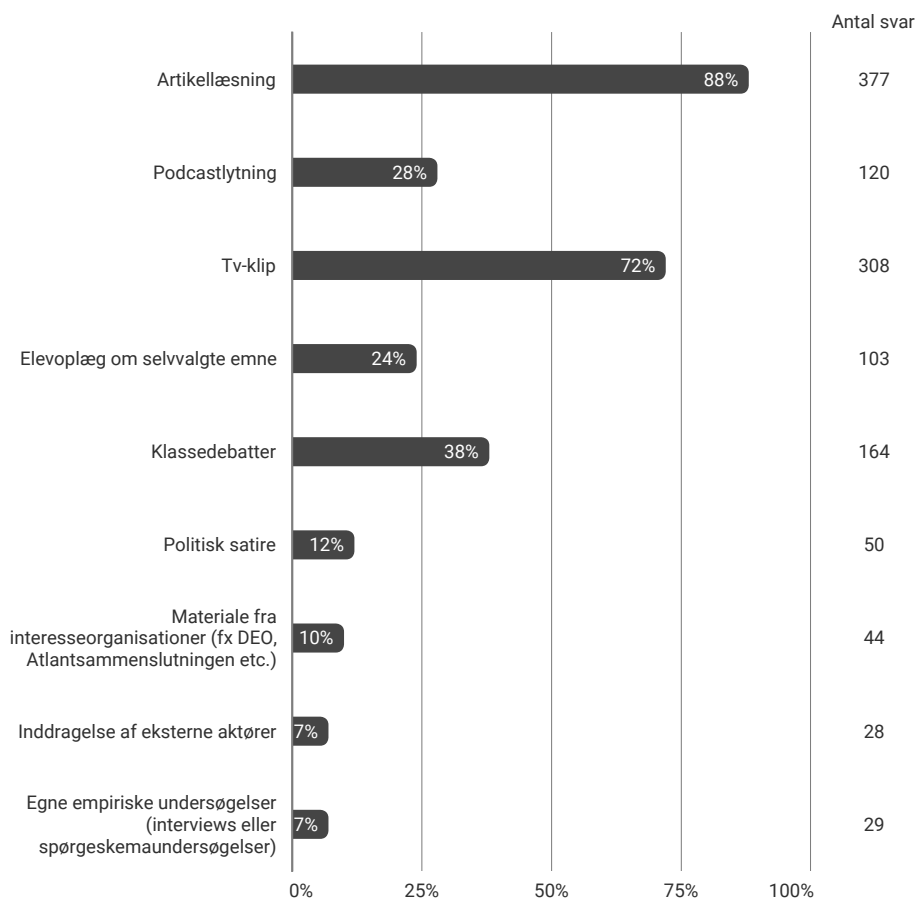
Figur 48. Hvilke hindringer oplever du for mulighederne for at samarbejde med andre fag? (Sæt gerne flere krydser)

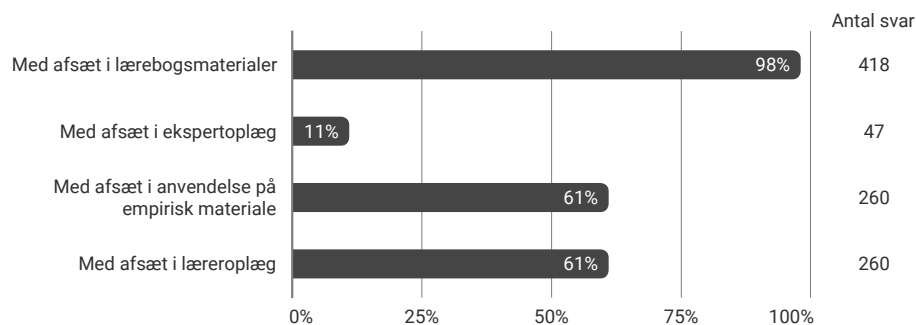
Figur 49. Hvorfor samarbejder du med andre fag? (sæt op til tre krydser)

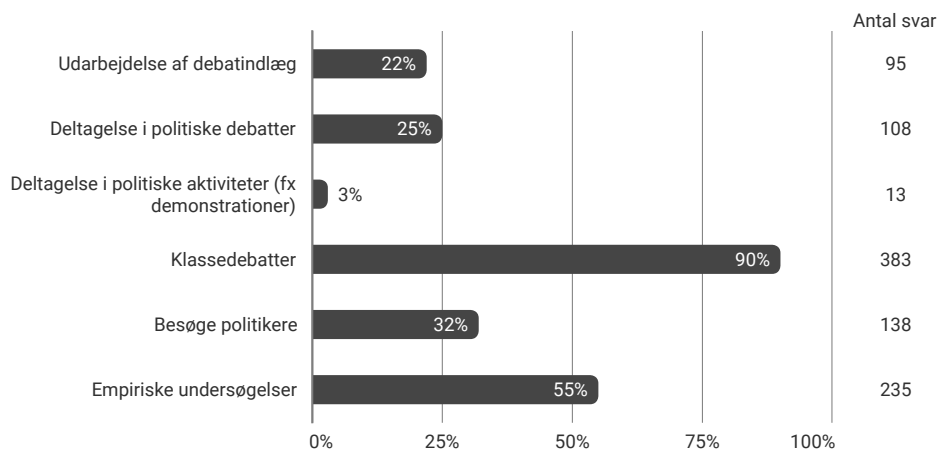
Figur 50. Hvilke arbejdsformer anvender du hyppigst, når du arbejder med elevernes viden om aktuelle problemstillinger? Sæt op til tre krydser.

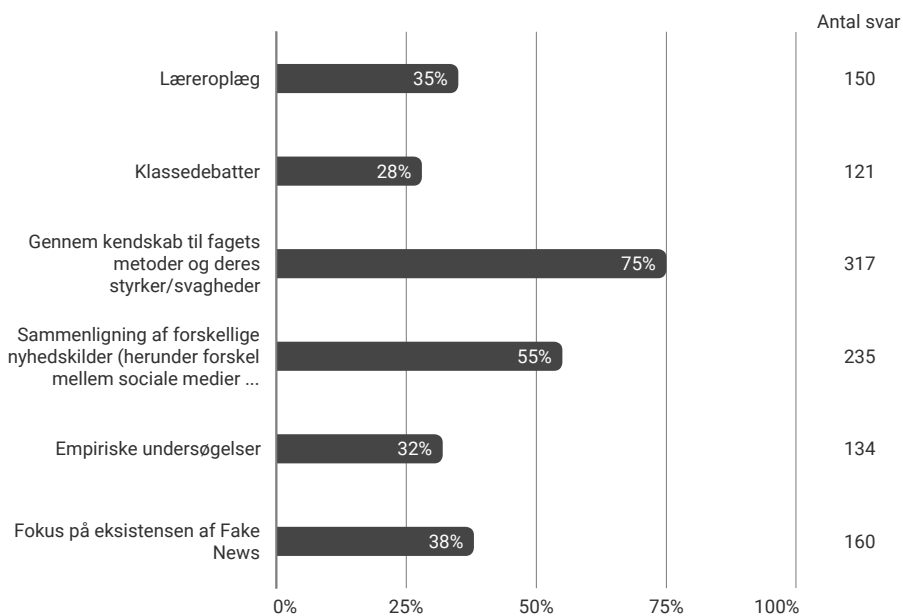
Figur 51. Hvordan arbejder du med fagets teoretiske dimension? Sæt op til tre krydser

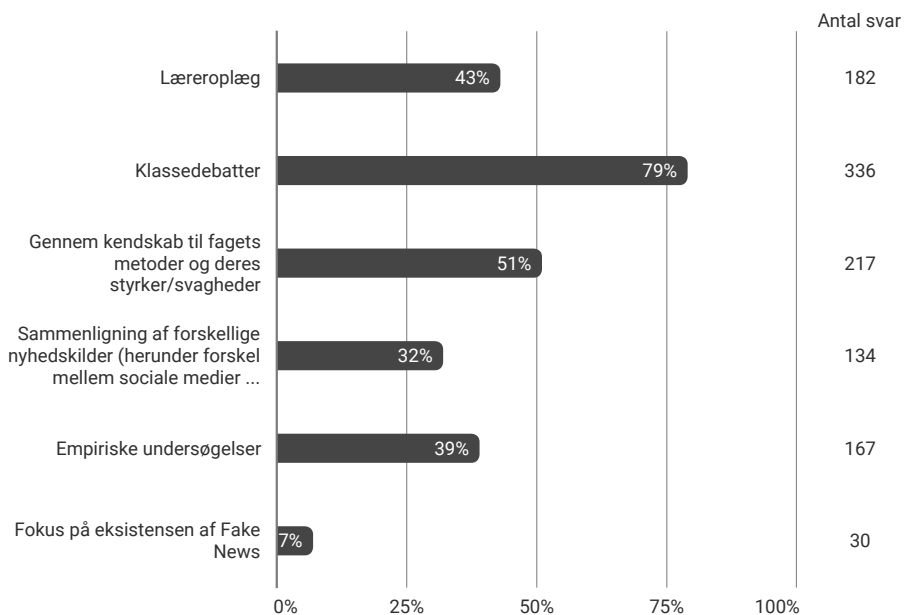
Figur 52. Hvordan arbejder du med elevernes lyst og evne til at tage stilling til samfundsmæssige spørgsmål? Sæt op til 3 krydser

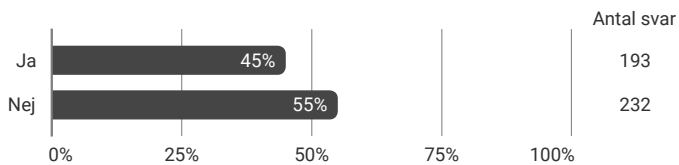
Figur 53. Hvordan arbejder du med elevernes evner til at forholde sig kritisk til forskelligartede materialer (kildekritik)

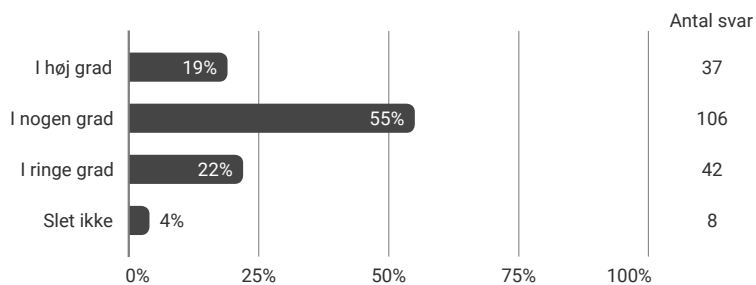
Figur 54. Hvordan arbejder du med elevernes evne til at diskutere fordele og ulemper ved aktuelle samfundsmæssige problemstillinger og løsninger herpå.

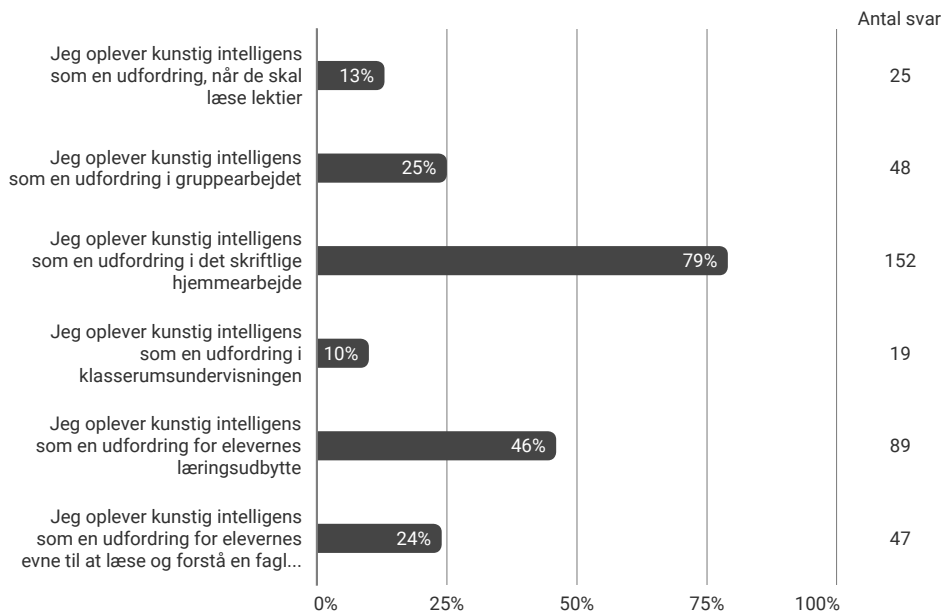
Figur 55. Bruger du kunstig intelligens i undervisningen?

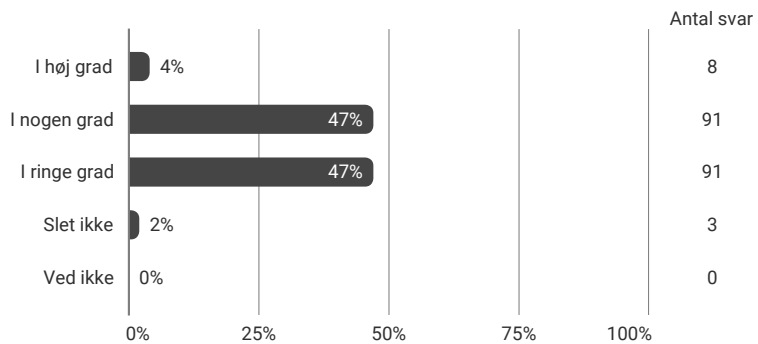
Figur 56. I hvor høj grad oplever du kunstig intelligens, herunder Chat GPT, som en udfordring for undervisningen

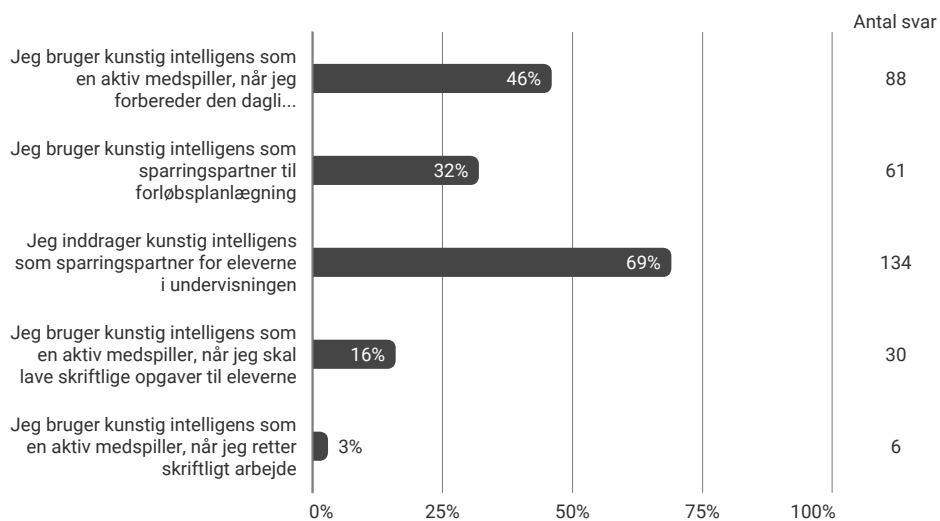
Figur 57. Hvordan oplever du, at elevernes brug af kunstig intelligens udfordrer undervisningen? (sæt gerne flere krydser)

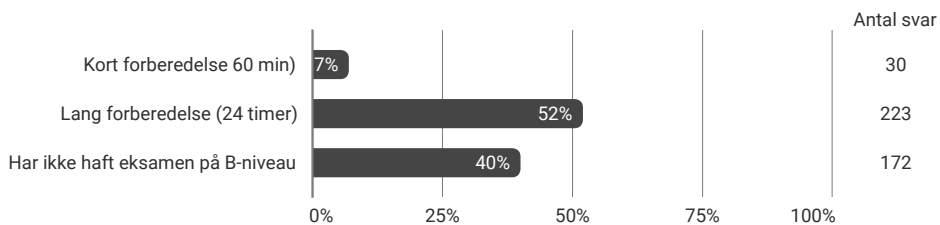
Figur 58. I hvor høj grad anvender du kunstig intelligens som et redskab i din undervisningspraksis?

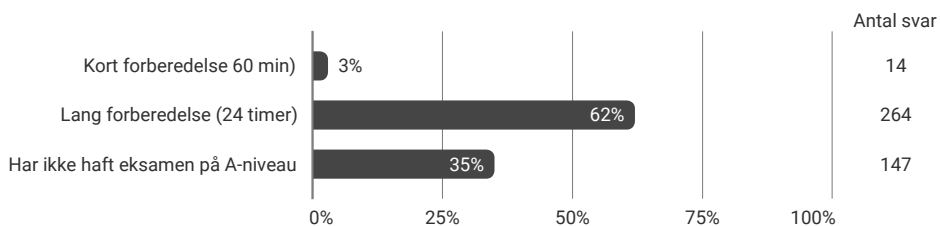
Figur 59. Hvordan anvender du kunstig intelligens i dine undervisningspraksis? (sæt gerne flere krydser)

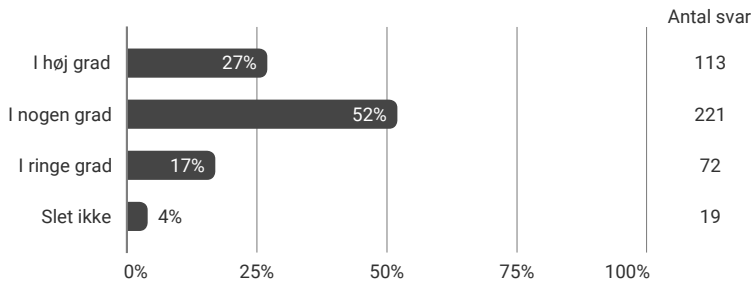
Figur 60. Hvilken eksamensmodel benytter du på B-niveau?

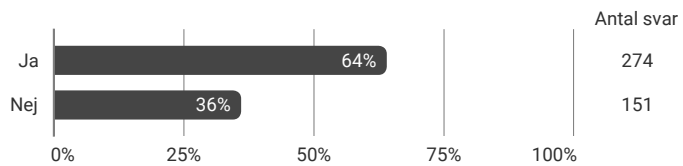
Figur 61. Hvilken eksamensmodel benytter du på A-niveau?

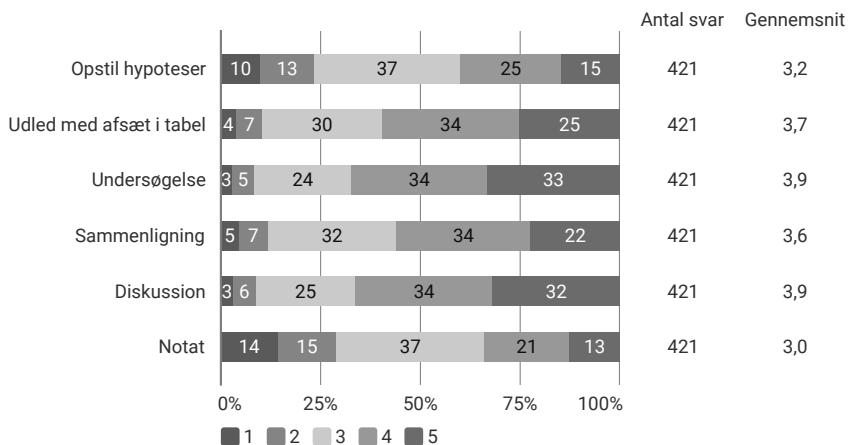
Figur 62. I hvor høj grad samarbejder du med kolleger om udarbejdelse af eksamensspørgsmål?

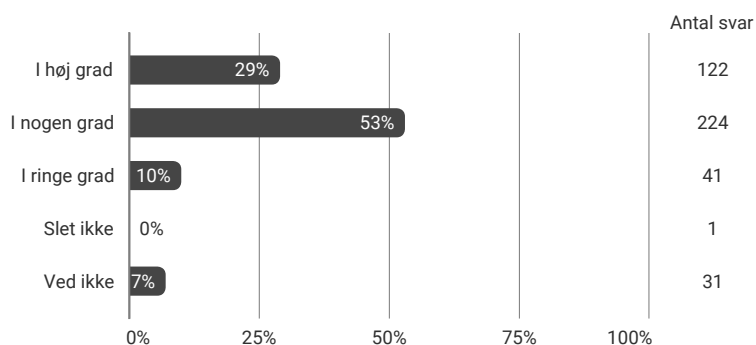
Figur 63. De følgende spørgsmål handler om de skriftlige studentereksamensopgaver. Marker med JA, hvis du underviser på A-niveau (inden for de sidste 2 år). Marker med NEJ, hvis du ikke underviser på A-niveauet

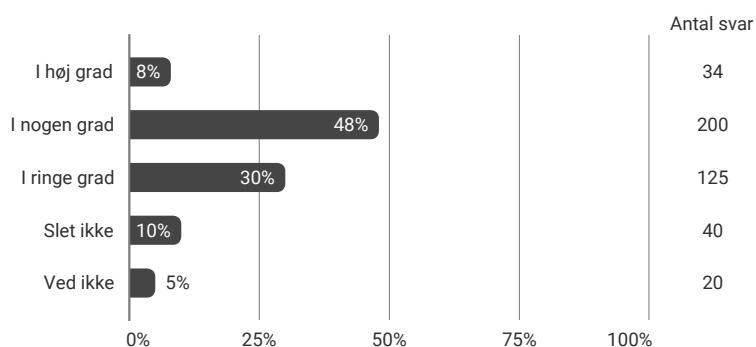
Figur 64. De følgende spørgsmål handler om din vurdering af de skriftlige genrer. For hver af genrerne, skal du give din vurdering på en skala fra 1 til 5 af, hvordan de fungerer. 5 er udtryk for den højeste vurdering

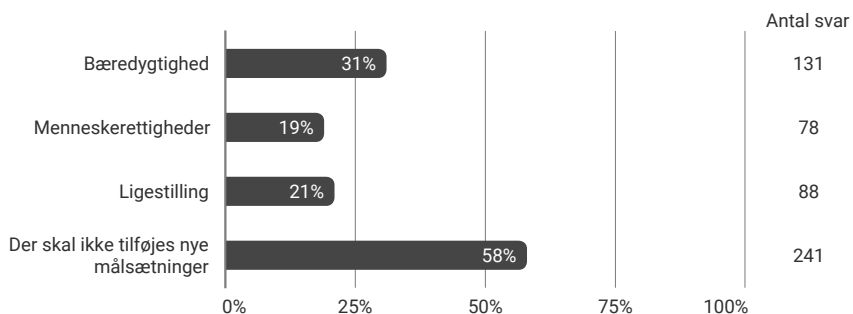
Figur 65. I hvor høj grad fungerer undervisningsvejledningerne til læreplanerne som præcisering af de formelle krav til undervisning og eksamen?

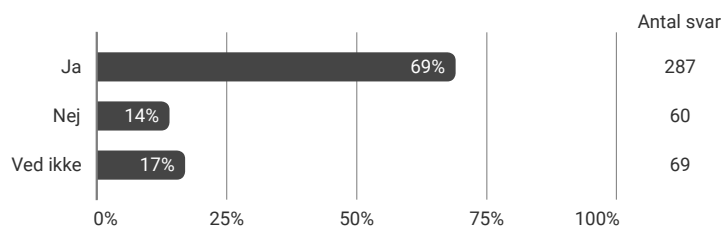
Figur 66. I hvor høj grad fungerer undervisningsvejledningerne til læreplanerne som inspiration til, hvordan du tilrettelægger din undervisning?

Figur 67. Samfundsfags formål i de aktuelle læreplaner er at "give eleverne lyst og evne til at forholde sig til og deltage i den demokratiske debat" og "tænke løsningsorienteret i forhold til virkelighedsnære samfundsmæssige problemer". Skal der efter din opfattelse tilføjes andre konkrete målsætninger, f.eks. (sær evt. flere krydser)

Figur 68. Bør fremtidens læreplan i højere grad understrege, at samfundsfags formål er at styrke elevernes kritiske sans?

Samfundsfagslærere i grundskolen anno 2024

*"Samfundsfag giver elever begreber til at kunne begribe verden.
Det er tilfredsstillende." (Samfundsfagslærer i grundskolen)*

Se spørgeskema og overblikrapport på

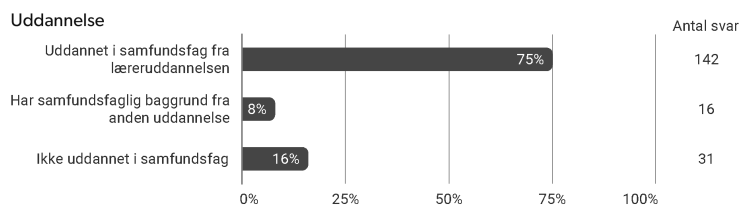
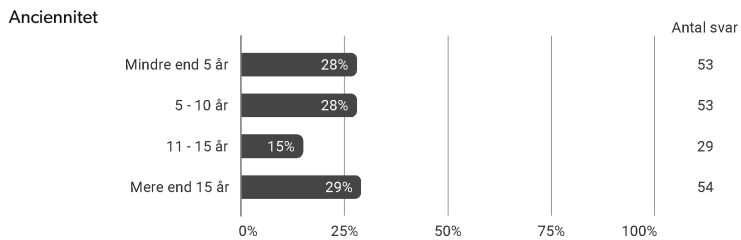
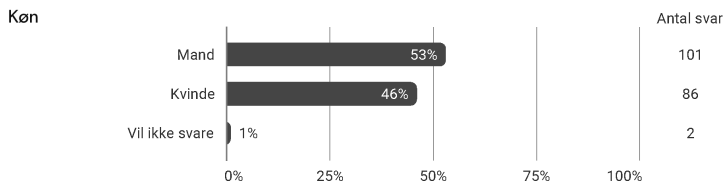
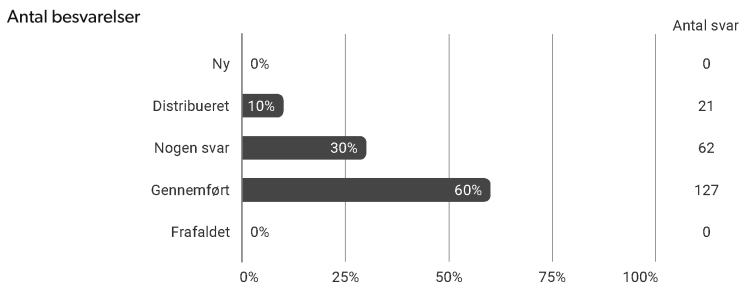
www.forlagetcolumbus.dk/polis-10

Spørgeskema – grundskole

Overblikrapport – grundskole

BaggrundsvARIABLE – grundskolen

SAMFUNDSFAGSLÆRERE I GRUNDSKOLEN ANNO 2024

Metodemæssige overvejelser

Spørgeskemaet er besvaret af i alt 210 lærere, hvoraf 127 har besvaret hele spørgeskemaet, mens resten har besvaret skemaet delvist.

Spørgeskemaet blev distribueret ad følgende kanaler:

- 1) En skolemail til alle skoler med opfordring til at sende spørgeskemaet til skolens samfundsfaglærere
- 2) Personlige mails fra nogle af underviserne på læreruddannelsen til tidligere studerende med samfundsfag som undervisningsfag.

Der foreligger ikke tilgængelige oplysninger om antallet af lærere, der underviser i samfundsfag i folkeskolen. På råd fra datatilsynet har der ikke været mulighed for at angive ansættelsessted.

På baggrund af disse forhold skal der naturligvis tages et solidt forbehold for undersøgelsens validitet og generaliserbarhed. På den anden side viser undersøgelsen på en række områder så klare resultater, at man med dette forhold godt kan tale om nogle væsentlige tendenser i, hvordan samfundsfaglærerne i grundskolen oplever at være undervisere i faget.

Det er værd at bemærke, at langt hovedparten af respondenterne har svaret, at de underviser i samfundsfag næsten hvert år (se figur 1).

I forbindelse med analysen af datamaterialet er der gennemført en lang række chi²-test for at undersøge, om der kunne være nogle signifikante sammenhænge mellem nogle af baggrundsvARIABLENE og de forskellige svarkategorier.

I forhold til køn er der fundet et par enkelte signifikant sammenhænge. I forbindelse med spørgsmålet om, hvordan lærerne arbejder med elevernes kildekritiske færdigheder angiver 64 % af mændene, at de arbejder med læreroplæg, mens dette kun er tilfældet for 43 % af kvinderne. Det samme mønster viser sig i spørgsmålet om, hvordan lærerne arbejder med elevernes færdigheder til at diskutere forskellige perspektiver på aktuelle samfundsmæssige problemstillinger og løsninger herpå. Her angiver 67 % af mændene, at de anvender læreroplæg, mens det kun er 51 % for kvindernes vedkommende.

Undersøgelsens temaer

Spørgeskemaet indeholder en række spørgsmål, der både fokuserer på lærernes vurdering af faget, som det praktiseres rundt om på skolerne, og nogle forskellige bud på, hvordan faget efter lærernes opfattelse skal udvikle sig.

I gennemgangen af resultaterne vil der blive fokuseret på følgende temaer

Tema 1: Tilfredshed og udfordringer

Tema 2: Samfundsfags opgave i grundskolen

Tema 3: Undervisningsplanlægning

Tema 4: Elevforudsætninger, engagement og motivation

Tema 5: Den kritiske dimension

Tema 6: Eksamen.

I hvert afsnit bringes der 1) en kort indledning og 2) en sammenfatning på det pågældende tema. Til både indledningen og sammenfatningen vil der være en række citater, som er taget fra de kommentarer, som det har været muligt at tilføje til en række af spørgsmålene

Sammenfatningerne er baseret dels på det statistiske materiale, dels på en opsummering af kommentarerne til de enkelte spørgsmål. Opsummeringerne er delvist udarbejdet ved hjælp af AI. Dette er foregået ved, at opsummeringen af svarene i første omgang er foretaget i en ChatGPT (prompt: Lav en opsummering i punktform af følgende), hvorefter opsummeringen er gået kritisk igennem med henblik på at fremhæve de mest typiske svar.

Bemærkning: Opsummeringerne i forhold til de enkelte spørgsmål er baseret på de afgivne kommentarer, så opsummeringen er ikke nødvendigvis repræsentativ i forhold til det samlede antal svar.

Tema 1: Tilfredshed og udfordringer

Under dette tema blev der spurgt til både tilfredshed med at undervise i samfundsfag og de udfordringer, man møder som lærer.

”Jeg er meget tilfreds med, at didaktikken, mål for faget og prøven understøtter elevernes didaktiske fællesskaber og skaber glæde og motivation i samfundsfagstimerne (samtidig med at faget fungerer som relationsskabende.” (Samfundsfaglærer i grundskolen)

”Faget er nutids- og fremtidsrelevant, og så er der en wow-factor over meget af stoffet, som kan bruges til at skabe motivation for eleverne.” (Samfundsfaglærer i grundskolen)

Sammenfatning af tema 1

Tilfredshed

Det er glædeligt at konstatere, at 94 % (se figur 2) af lærerne svarer, at de enten er meget tilfredse eller tilfredse med at undervise i faget. Selvom dette er tilfældet, peges der også på en række udfordringer. Den største udfordring er klart at opfylde fagets formål inden for det fastsatte antal timer (51 % – se figur 4), men følgende bliver også betragtet som væsentlige udfordringer:

- Organisering af ud-af-huset-aktiviteter (39 %)
- Elevernes mundtlige udtryksfærdighed (36 %)
- Elevernes faglige forudsætninger (28 %).

Det har være muligt at knytte nogle uddybende kommentarer til både spørgsmålet om tilfredshed og udfordringer, hvilket mange respondenter har benyttet sig af.

Det er især forhold som fagets aktualitet og relevans, der fremhæves som tilfredsstillende. Dette uddybes af flere ved at understrege, at eleverne gennemgående viser stor interesse og motivation i undervisningen. Faget fremhæves af lærerne som et af de vigtigste fag i forhold til at forberede eleverne til at forstå og navigere i verden.

I forhold til de didaktiske rammer for undervisningen fremhæves disse af flere som tilfredsstillende, da de er med til at skabe fællesskab og relationer i klassen. Dette hænger også sammen med, at læreplanen giver frihed til at vælge relevante og aktuelle problemstillinger i undervisningen, hvilket også skaber gode muligheder for at skabe debat.

I den mere kritiske ende peges der (jf. figur 4) på mangel på undervisningstid og det brede pensum. Begge dele presser un-

dervisningen. Endelig peges der også på, at der mangler undervisningsmaterialer, også for at kunne imødekomme elever med forskelligt fagligt niveau.

Udfordringer

Flere undervisere peger på, at det lave timetal (ofte kun to lektioner om ugen) er en central udfordring i samfundsfag, især når man skal nå at opfylde omfattende fagmål. Dette er særligt problematisk i skoleformer som efterskoler, hvor eleverne kun undervises i ét år, og forudsætningerne varierer. Derudover er det vanskeligt at arrangere ud-af-huset-aktiviteter på grund af den begrænsede tid.

”Ville dog ønske flere lektioner. Samfundsfag burde være et af de store fag.” (Samfundsfagslærer i grundskolen)

”Jeg elsker at undervise i Samfundsfag, men føler mig presset af målene for faget.” (Samfundsfagslærer i grundskolen)

Mens en del lærere (se ovenfor) beskriver faget som motiverende og engagerende, betoner andre lærere, at det kan være en udfordring at engagere eleverne i undervisningen. Dette skyldes bl.a. koncentrationsbesvær, dalende interesse for faget og behovet for at forklare og afmystificere misinformation fra sociale medier.

En del lærere understreger det krævende i, at der er behov for konstant opdatering og kreativ didaktik for at imødekomme de mange krav til undervisningen.

”Egentlig finder jeg det ikke så svært, men der er en generel udfordring med elevers evne til at koncentration og fordybelse.” (Samfundsfagslærer i grundskolen)

Tema 2: Samfundsfags opgave i grundskolen – i et lærerperspektiv

I denne del blev der spurgt til, hvordan lærerne prioriterer fagets målsætninger, som de fremgår af Fælles Mål.

Uddrag af Fælles Mål for samfundsfag i grundskolen

Eleverne skal i faget samfundsfag opnå viden og færdigheder, så de kan tage reflekteret stilling til samfundet og dets udvikling. Eleverne skal opnå kompetencer til aktiv deltagelse i et demokratisk samfund.

Stk. 2. Eleverne skal opnå forudsætninger for udvikling af kritisk tænkning og et værdigrundlag, så de kan deltage kvalificeret og engageret i samfundet. Eleverne skal opnå forståelse af, hvordan mennesker både påvirkes af og kan påvirke samfundet, og de skal kunne forstå hverdagslivet i et samfundsmæssigt perspektiv.

Stk. 3. Eleverne skal forholde sig til demokratiske grundværdier og spilleregler med henblik på deres egen deltagelse i samfundet

Sammenfatning af tema 2

Svarerne breder sig over en bred palet af de svarmuligheder, der er angivet (se figur 5). Men det er tydeligt, at det er samfundsfags betydning for elevernes kommende aktive demokratiske deltagelse, der prioriteres højest. Den højeste prioritet er, at eleverne skal kunne tage reflekteret stilling til samfundsmæssige spørgsmål (60 %), efterfulgt af kompetencen til aktiv deltagelse (55 %), evnen til kritisk tænkning (50 %), og at de lærer at forholde sig til de demokratiske grundværdier og spilleregler.

Længere nede i prioritetsrækkefølgen finder man forståelse af hverdagslivet i samfundsmæssig sammenhæng (35 %), deltagelse i den demokratiske samtale (25 %) og viden om aktuelle samfundsproblemer (19 %).

Længst nede finder man det at lære om samfundsfaglige begreber (8 %) og det at bruge samfundsfaglige metoder (3 %).

Det er således markant, at det er samfundsfags medborger-skabsperspektiv snarere end selve fagets teorier og metoder, der er det centrale for lærerne.

Tema 3: Undervisningsplanlægning

Under dette tema er lærerne blevet bedt om at svare på, hvordan man mest hensigtsmæssigt tilrettelægger undervisningen i forhold til at udvikle elevernes forståelse af faget.

I relation til den mere konkrete planlægning af undervis-

ningen blev der spurgt om, hvordan lærerne prioriterer de tre indholdsområder: økonomi, politik og sociale og kulturelle sammenhænge (det fjerde indholdsområde undersøgelsesmetoder bliver der ikke spurgt til her). Desuden blev der spurgt om, hvordan lærerne mener, at de forskellige færdigheds- og vidensområder, der figurerer inden for hvert af indholdsområderne, bør prioriteres.

I forhold til aktuelle emner blev der spurgt til, i hvilket omfang emner som bæredygtighed, menneskerettigheder og ligestilling indgår i undervisningen.

Som en del af spørgsmålet om undervisningsplanlægning blev der desuden spurgt om omfanget og formen for undervisningsdifferentiering.

Endelig er der stillet spørgsmål om, på hvilken måde lærerne tilrettelægger undervisningen, og om man selv planlægger til undervisning eller evt. samarbejder med andre.

”Aktualitetsfag, hvor nyheder og perspektiver fra verden kan vendes, vurderes, analyseres og diskuteres.” (Samfundsfaglærere i grundskolen)

Sammenfatning af tema 3

Med hensyn til tilrettelæggelsen af undervisningen er der især tre forhold, der bliver fremhævet som vigtige:

- Inddragelse af aktuelle nyheder (84 % – se figur 3)
- Inddragelse af problemstillinger fra elevernes livsverden (63 %)
- Debatter i klassen (58 %).

Men også ud-af-huset-aktiviteter fremhæves af ganske mange (28 % - se figur 3).

Planlægning af undervisningsforløb (se figur 18)

Der er en klar tendens til, at lærerne planlægger undervisningsforløb med udgangspunkt i et af fagets kompetenceområder (økonomi, politik og sociale og kulturelle forhold), idet 49 % svarer, at det gør de altid. Der er dog også mange, der ofte planlægger problemorienterede undervisningsforløb (44 %), forløb med udgangspunkt i aktuelle problemstillinger (60 %), forløb

med udgangspunkt i onlineportaler (41 %) og forløb på basis af eksisterende undervisningsmaterialer (39 %).

Prioritering af indholdsområder (se figur 6 og 7)

Resultatet af dette er meget markant. Mens henholdsvis 56 % og 39 % lægger mest vægt på henholdsvis politik og sociale og kulturelle sammenhænge, er der kun 5 %, der lægger mest vægt på indholdsområdet økonomi.

”Det er svært med kun et valg, for politik og sociale og kulturelle sammenhænge tager meget plads. Økonomi bliver den lille som enkeltstående emne, men jeg fletter det ind, så meget jeg kan ift. de andre områder – for at forståelsen giver mening.”

”De er vægtet meget ens. Dog med en lille fordel til sociale og kulturelle sammenhænge. Eleverne efterspørger ofte undervisning i, hvordan hverdagen kommer til at hænge sammen for dem, når de bliver voksne, og det bliver tit udgangspunktet for forberedelsen.”

”Det er svært for eleverne at gennemskue de økonomiske sammenhænge, men det giver ofte mening for mig at skubbe økonomien ind i sammenhæng med de andre ting, så det ikke står helt alene som område.” (Samfundsfaglærere i grundskolen)

Ser man på de enkelte indholdsområder, ser man også en række tydelige tendenser

Inden for området politik (se figur 8) er der en klar tendens til, at demokrati, det politiske system samt politiske partier og ideologier prioriteres højest, mens EU og international politik ifølge lærernes svar bør prioriteres lavest.

Inden for området økonomi (se figur 9) er det højest prioriterede privatøkonomi og forbrugeradfærd efterfulgt af velfærdsstat og samfundsøkonomiske sammenhænge. Omvendt prioriteres markedsøkonomi/blandingsøkonomi samt økonomisk vækst og bæredygtighed lavest.

Inden for området sociale og kulturelle sammenhænge (se figur 10) er det området socialisering, der prioriteres højest, mens kultur og social differentiering prioriteres nogenlunde lige højt.

Inden for området samfundsfaglige metoder (se figur 11) er det helt klart informationssøgning og formidling, der ligger højest, mens undersøgelsesmetoder og statistik ligger lavest.

Endelig blev der spurgt om, hvordan emner som bæredygtighed, menneskerettigheder og ligestilling indgår i undervisningen (figur 12). Her er det helt klart menneskerettigheder, der indgår oftest, efterfulgt af ligestilling og med bæredygtighed som det emne, der mindst hyppigt indgår i undervisningen

På spørgsmålet om, hvem der planlægger undervisningsforløbene, er der en meget klar tendens til, at lærerne selv planlægger undervisningen. 90 % gør dette altid eller ofte, mens kun 19 % altid eller ofte gør dette sammen med kolleger.

Undervisningsdifferentiering (se figur 26)

Her svarer 60 %, at i de i nogen grad differentierer den daglige undervisning, mens 16 % svarer, at de gør det i høj grad. Der er ikke spurgt til, hvordan dette sker i praksis, men de uddybende kommentarer peger på en række problemstillinger omkring undervisningsdifferentiering.

”Typisk forskel på at læse og læse/lave noter/svare på spørgsmål. I fremlæggelser kan der differentieres i omfanget af materiale, der skal fremlægges. Der kan tages hensyn til interesse for emner/temaer.” (Samfundsfaglærer i grundskolen)

”Som regel ved på forhånd at definere, hvad der er vigtigst i forhold til en basisforståelse og derefter at skære nogle opgaver fra for de mest udfordrede. Derudover har jeg ekstraopgaver klar til de kvikke.” (Samfundsfaglærer i grundskolen)

Uddybende kommentarer

I de uddybende kommentarer fremhæves især vigtigheden af relevans, variation, elevinvolvering og tilpasning til elevgruppen som væsentligt i forhold til planlægningen af undervisningen.

Med hensyn til relevans fremhæves især aktualitet og forhold, der er vedkommende for elevernes hverdag og livsverden. Nødvendigheden af variation understreges ved at nævne undervisningsformer som rollespil, organiserede klassedebatter, inddragelse af dokumentarudsendelser.

Vigtigheden af elevinvolvering og tilpasning af undervisningen understreges ved at fremhæve elevernes nysgerrighed som noget helt centralt, f.eks. ved at tilrette undersøgelsesopgaver for eleverne, samtidig med at metoderne skal tilpasses den spe-

cifikke elevgruppe og deres motivation.

Med hensyn til undervisningsdifferentiering peger de uddybbende kommentarer på en lang række forskellige muligheder:

- Gruppearbejde med forskellige typer spørgsmål, tekstmængder m.m. nævnes som en hyppig form. Men også gruppearbejde med komplementære læringsstile nævnes.
- Forskellige krav til opgavebesvarelser, baseret på elevernes niveau og interesse.
- Forskellige spørgsmål til tekster, der skal læses.
- Forskellige tekstmængder til forskellige elever.
- Muligheder for, at elever selv kan vælge forskellige opgaver.
- Fokus på notetagning og referater.
- Højtlesning af komplicerede tekster.
- Ekstraopgaver til stærke elever.

"Jeg sørger for at stille åbne spørgsmål, som der som udgangspunkt ikke er noget rigtigt eller forkert svar på. Derudover sørger jeg for at få ukendte/nye ord opklaret med det samme, og der læses altid højt, så de elever, der ikke kan læse så komplekse tekster, kan følge med."

"Ikke alle elever ønsker at svare mundtligt; de får muligheden for at afgive skriftlige svar i stedet."

"Gruppedannelse (hvem skal arbejde sammen og hvorfor) og læringsstile (nogle læser, andre ser eller hører etc.)."

"Jeg oplever, at samfundsfag grundlæggende er et meget undervisningsdifferentieret fag. Alle elever kan lykkedes med at fortælle om en aktuel nyhed, men det er differentieret, hvor meget, hvordan og hvilken nyhed der er tale om." (Samfundsfagslærere i grundskolen)

Tema 4: Elevforudsætninger, engagement og motivation

I dette tema er lærerne blevet spurgt om en række spørgsmål om eleverne. Lærerne har skullet svare på følgende spørgsmål: Elevernes

- viden om aktuelle samfundsforhold?
- lyst til at give udtryk for holdninger om aktuelle samfundsforhold
- interesse for samfundsfag

- interesse for emner inden for samfundsfag
- forudsætninger
- lektier

Det skal understreges, at svarene i det følgende er udtryk for lærernes vurderinger af elevernes forudsætninger og engagement.

"Jeg forsøger hele tiden at få elevernes egen nysgerrighed i spil, så de laver undersøgelser, men det er stadig en ret ny måde at arbejde på for dem. Jeg griber alle de chancer, jeg har, for at forsøge at engagere eleverne, men jeg er b.l.a. begrænset af økonomi og af krav til, hvad vi skal omkring. Det er faktisk svært at gribe de bolde, som eleverne selv kaster op, for der er så mange begrænsninger. Jeg forsøger desuden at få dem på banen ift. at gribe det faglige arbejde lidt anderledes og mere kreativt an. Det kan de rigtig godt lide." (Samfundsfaglærer i grundskolen)

Sammenfatning af tema 4

Viden og lyst

På spørgsmålet, om eleverne har en tilfredsstillende viden om aktuelle samfundsforhold, svarer 1/3 af lærerne, at dette er tilfældet for over halvdelen af eleverne (figur 13), godt 1/3 af lærerne, at det drejer sig om mellem 25 og 49 % af eleverne, mens det ifølge ¼ af lærerne kun gælder for mindre end 25 %. Der er således tale om et ret diffust billede af lærernes vurdering af, om eleverne har en tilfredsstillende viden om aktuelle samfundsforhold.

Der er tale om samme lidt spredte billede, når det drejer sig om lærernes vurdering af, hvor stor en andel af eleverne, der har lyst til at give udtryk for holdninger om aktuelle samfundsforhold (figur 14). 43 % af lærerne angiver, at knap halvdelen af eleverne har lyst til at give udtryk for holdninger, mens godt halvdelen af lærerne vurderer, at mindre end 50 % af eleverne har lyst til at udtrykke deres holdninger.

"Faget er nutids- og fremtidsrelevant, og så er der en wow-factor over meget af stoffet, som kan bruges til at skabe motivation for eleverne." (Samfundsfaglærer i grundskolen)

Elevernes interesse for samfundsfag

Lærernes vurdering af elevernes interesse for samfundsfag er gennemgående ret positiv, idet langt hovedparten vurderer elevernes interesse i den positive ende. På en skala fra 1 til 5, er gennemsnittet 3,4 (se figur 15), hvilket er i overensstemmelse med nogle af de positive svar, der er gennemgået tidligere (se tema 1).

Når man spørger specifikt til, hvilke emner som eleverne har særlig interesse for (figur 16), spænder dette ganske vidt. Ikke mindre end 61 % af lærerne nævner dog krige og konflikter, men også emner som sociale medier, politik og identitet og socialisering ligger ifølge lærernes svar relativt højt i elevinteresse (ca. 35 %). Lidt lavere ligger emner som miljø/klima, sociale problemer, køn og ligestilling og flygtninge/indvandrere (ca. 25 %), mens emner som EU og samfundsökonomi ligger helt i bund med henholdsvis 1 % og 6 %.

"Debatter i klassen, tværfaglige aktiviteter, differentiering, didaktiske fællesskaber, nemt at inddrage elevernes forskellige udtryksformer." (Samfundsfaglærer i grundskolen)

Elevforudsætninger

På spørgsmålet om, hvilke forhold i elevernes forudsætninger som udfordrer lærerne i deres undervisning, er der tre forhold, der især nævnes: 1) elevernes evne til faglig læsning (48 % – se figur 17), 2) elevernes grundlæggende viden om samfundsforhold (52 %) og 3) elevernes evne til koncentration og fordybelse (58 %). Lidt længere nede med hensyn til udfordringer nævnes elevernes evne til selvstændigt arbejde (33 %) og forståelse af fagets begreber (25 %). Til gengæld er der 15 % af lærerne, der nævner elevernes motivation og lyst til at arbejde med faget.

Lektier

På spørgsmålet, om lærerne giver lektier for, deler lærerne sig i to ca. lige store halvdele (se figur 21). Går man videre og ser på, hvor ofte lærerne giver lektier for, er det stort set ingen (figur 22), der altid giver lektier for, mens henholdsvis 30 % og 43 % giver lektier for ofte eller indimellem.

På spørgsmålet om, hvorfor lærerne ikke giver lektier for, er der to gennemgående svar (se figur 25). 42 % af lærerne svarer, at eleverne alligevel ikke læser lektierne, mens ikke mindre end 59 % svarer, at eleverne har så ulige forudsætninger for at læse lektier, at de vælger ikke at give lektier for.

"Jeg vil hellere have, at de møder op til timen med god samvittighed. Det giver mere deltagelse i undervisningen."

"Jeg giver lektier for, så jeg har tid i undervisningen til at kunne arbejde med begreber. Eleverne læser hjemme og udfylder begrebslister, så de på forhånd ved, hvilke begreber vi har øje for og kommer til at arbejde særligt med."

I de uddybende svar vedr. elevernes viden, lyst og forudsætninger er der en række emner, der går igen.

- Eleverne læser få nyheder i de traditionelle medier.
- Eleverne får primært deres information fra de sociale medier.
- Eleverne har ofte en fragmenteret viden om aktuelle samfundsforhold på grund af deres brug af de sociale medier.
- Der er markante forskelle i elevforudsætninger, bl.a. på grund af forskellig socioøkonomisk baggrund.

"De stiller spørgsmål som aldrig før. Alt det, de ser på SoMe, skal forklares og ryddes op i. Der er så meget misinformation." (Samfundsfaglærer i grundskolen)

"Generation Tiktok." (Samfundsfaglærer i grundskolen)

Med hensyn til ikke at give lektier for bliver følgende forhold især fremhævet i lærernes kommentarer:

- En del skoler er lektiefri.
- Der er så store forskelle i elevernes evne til at læse lektier, at det giver bedre mening at tilrettelægge undervisningen, så eleverne læser i timerne.
- Undervisningen giver bedre resultater, hvis al arbejdet i faget gøres i timerne.
- Læringsudbyttet er bedre, hvis undervisningen tilrettelægges, efter at man når tingen i timerne.
- En del fremhæver også de lange skoledage og vil gerne give eleverne fri for lektier.

En gennemgående kommentar er også, at eleverne som en del af forberedelsen kan blive bedt om at holde sig orienteret i nyhederne.

”Personligt tror jeg ikke på, at lektier, der laves derhjemme, øger læringsudbyttet, da det jo er meningen, at man skal lave sine lektier uden hjælp fra Mentor Danmark eller sine forældre. Derudover tror jeg, at vores unge mennesker har brug for at holde fri, når de har fri fra skole, og med de lange skoledage mener jeg, at det kun må være rimeligt, at lektielæsningen bliver integreret i undervisningen, hvor alle har mulighed for at få støtte.” (Samfundsfagslærer i grundskolen)

Tema 5: Den kritiske dimension

Under dette tema blev der stillet to spørgsmål: 1) Hvordan lærerne arbejder med elevernes kildekritiske færdigheder, og 2) hvordan lærerne arbejder med elevernes færdigheder til at diskutere forskellige perspektiver på aktuelle samfundsmæssige problemstillinger og løsninger herpå?

Sammenfatning af tema 5

Med hensyn til at styrke elevernes kildekritiske færdigheder nævner lærerne især tre områder, som de arbejder med (se figur 29) 1) læreroplæg (56 %), 2) sammenligning af forskellige nyhedskilder (69 %) og 3) fokus på fake news (58 %)

Til spørgsmålet om, hvordan lærerne arbejder med elevernes færdigheder til at diskutere forskellige perspektiver på aktuelle samfundsmæssige problemstillinger og løsninger herpå, er langt de vigtigste metoder ifølge lærernes svar klassedebatter (72 % – se figur 30) og læreroplæg (60 %). I den mere begrænsede ende finder man rollespil (28 %) og fokus på fake news (21 %). Til gengæld fylder metoder som empiriske undersøgelser (11 %), skrivning af debatindlæg og henvendelser til politikere og myndigheder meget lidt.

Tema 6: Eksamen

Dette spørgsmål handler udelukkende om, hvorvidt lærerne vurderer den nuværende eksamensform som hensigtsmæssig, og om der bør indføres ændringer i eksamensformen.

Sammenfatning af tema 6

Ca. 2/3 af lærerne (se figur 31) vurderer den nuværende eksamensform til i høj eller nogen grad at være hensigtsmæssig. Med hensyn til vurderingen af, om der bør indføres ændringer, deler lærerne sig i tre lige store grupper: en tredjedel, der ønsker ændringer, en tredjedel, der ikke ønsker ændringer, og en tredjedel, der tilkendegiver ved ikke (se figur 32).

"Skrud ned for ambitionsniveauet. Prøven er alt for omfattende ift. antal undervisningstimer."

"Jeg ville ønske, der ikke var krav om en prøve, da det ville sætte den daglige undervisning fri til fordybelse og dannelse. Dette ville desuden give forberedelsestid fri til at finde mere varierede og aktuelle kilder (da man ikke skal bruge så meget tid på at notere alt anvendt materiale samt at overveje, hvordan det ellers kan leve op til kravene for faget)."

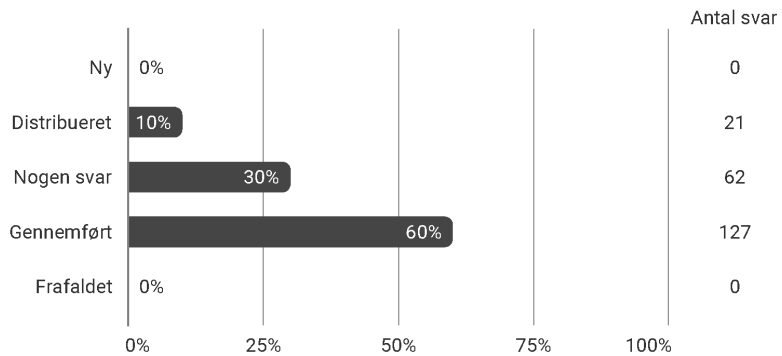
"Eleverne skal kunne vise mere demokratisk deltagelse og gerne også bruge tid på egne undersøgelser."

"Den nuværende prøve er for projektorienteret. Jeg synes, at der godt kunne være mere fokus på det mere specifikke for faget." (Samfundsfagslærere i grundskolen)

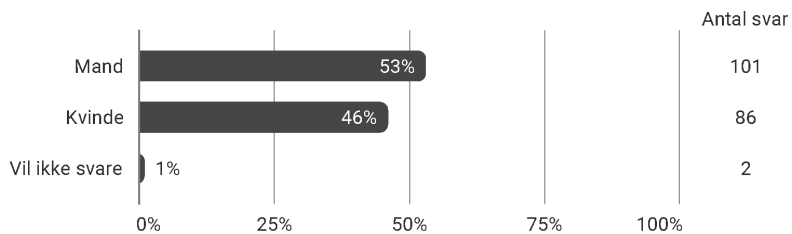
Statistisk materiale om spørgeskemaundersøgelsen i grundskolen

Baggrundvariable

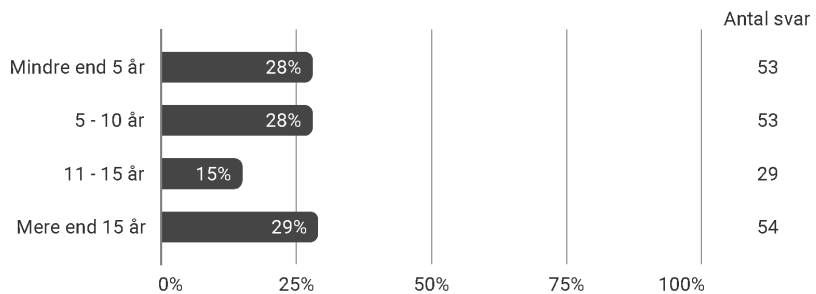
Antal besvarelser

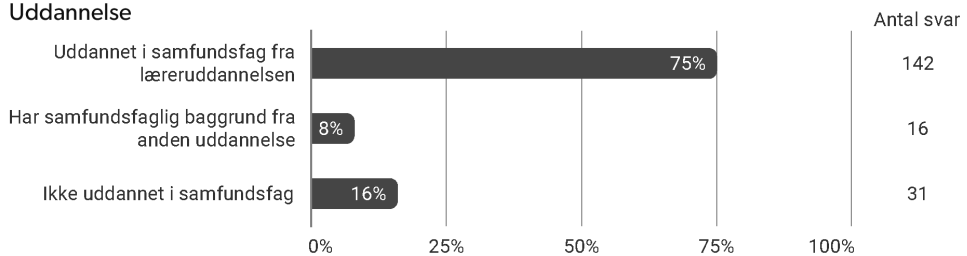
Køn

Anciennitet

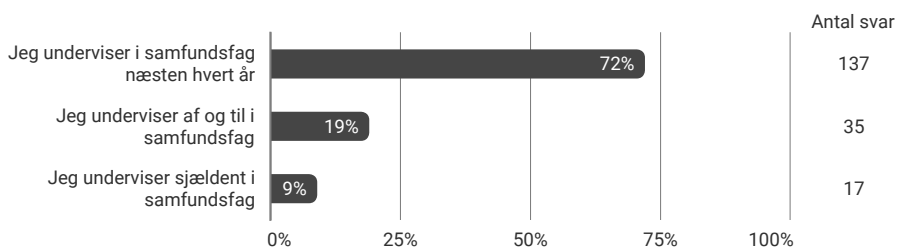

Uddannelse

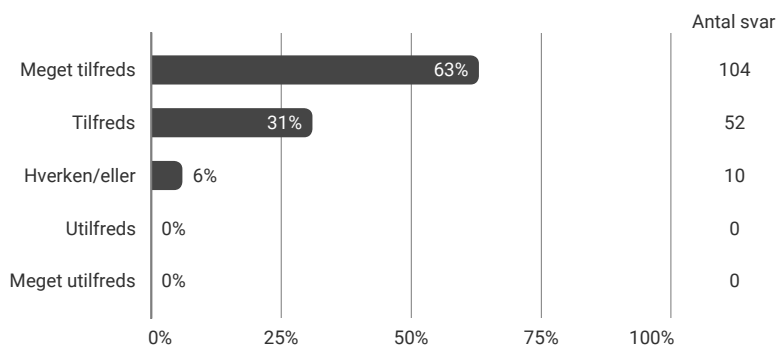

Resultater

Figur 1. Omfang af undervisning i samfundsfag

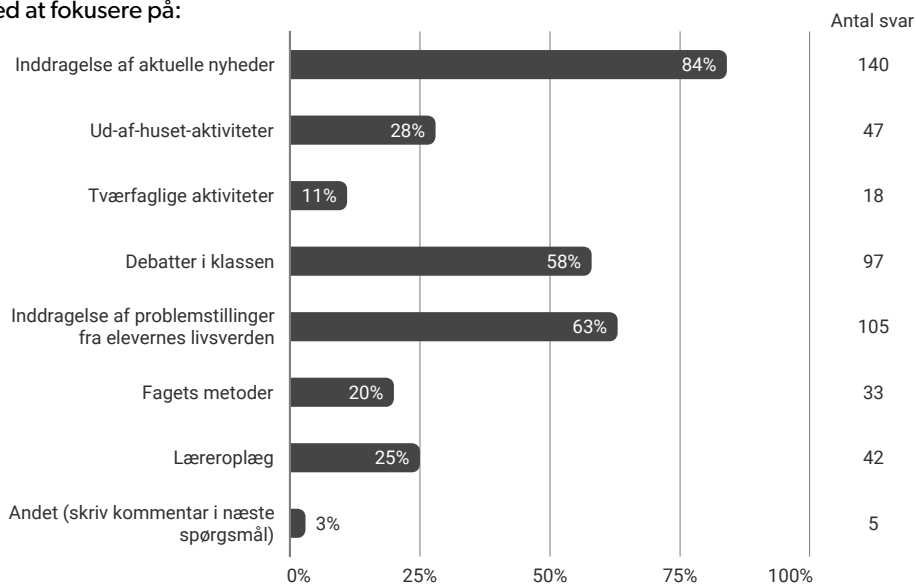

Figur 2. Hvor tilfreds er du overordnet med at undervise i samfundsfag?

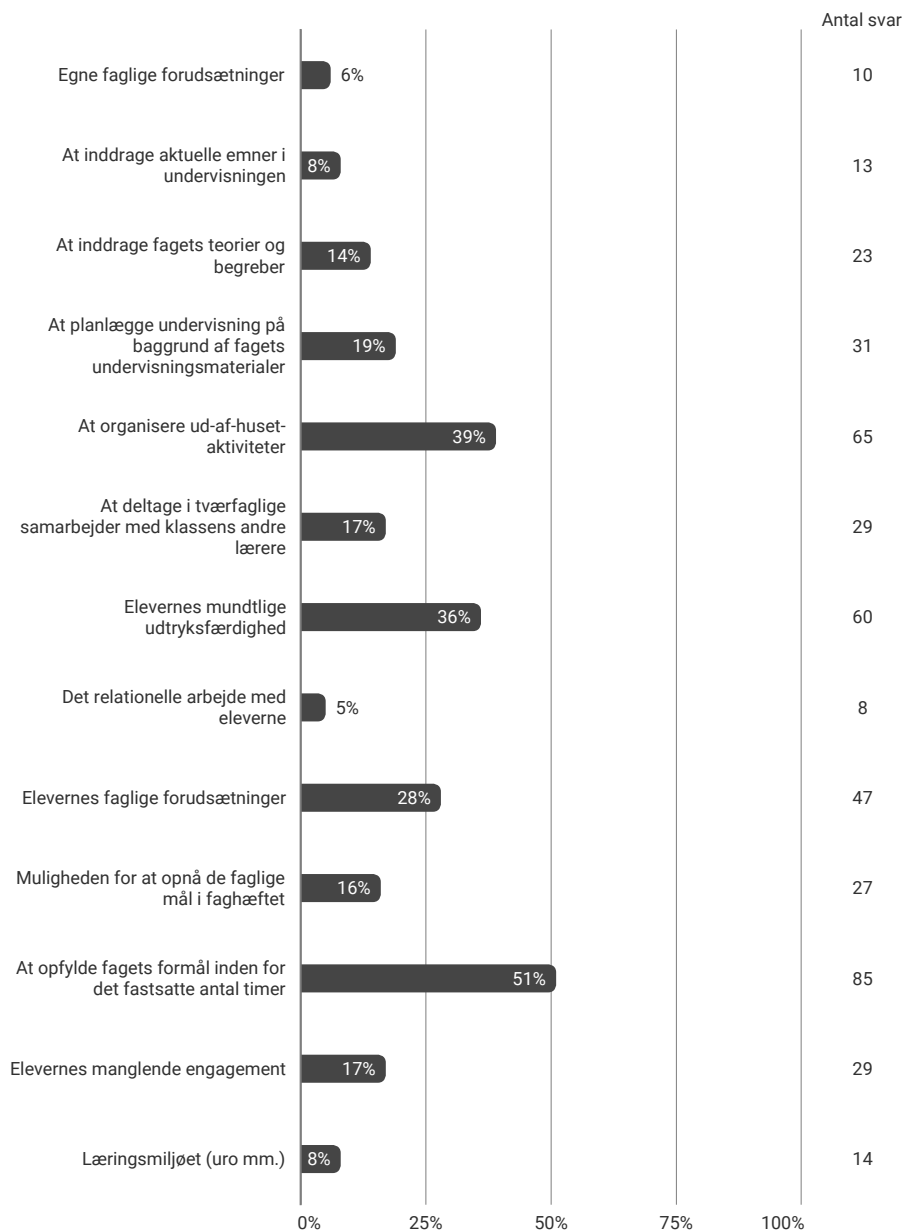

Figur 3. Hvordan tilrettelægges man efter din opfattelse undervisningen mest hensigtsmæssigt i forhold til at udvikle elevernes forståelse af faget? (Vælg op til 3 af de følgende muligheder)

Ved at fokusere på:

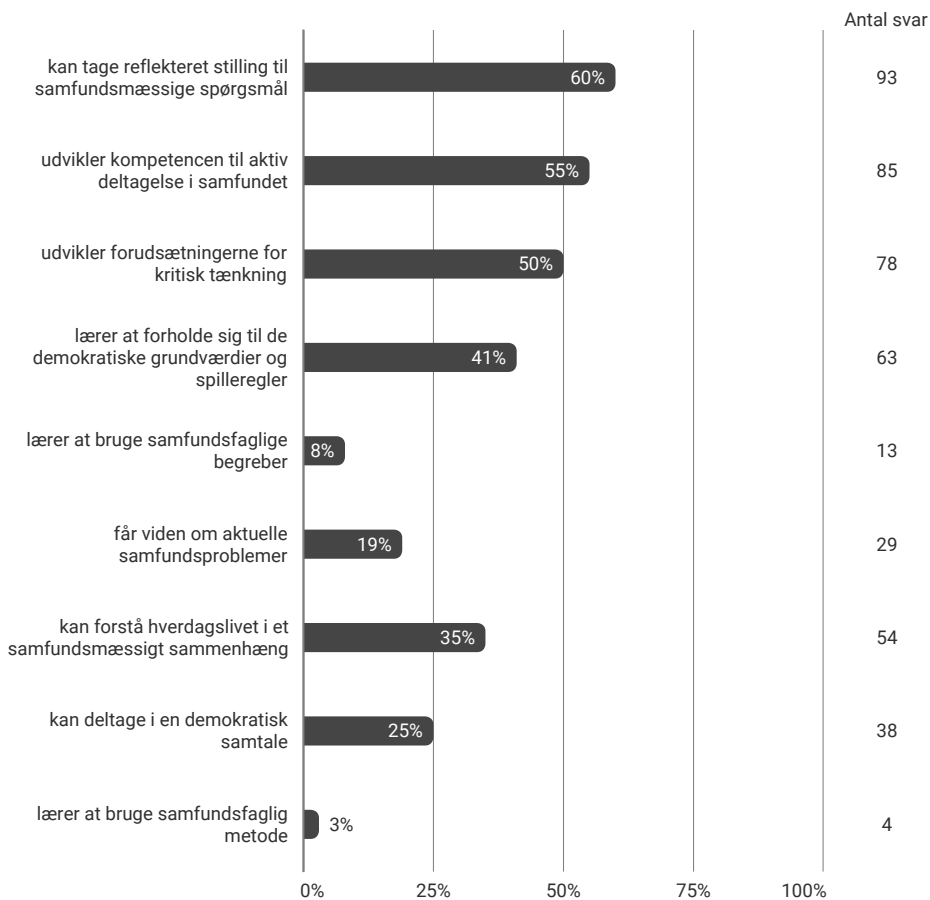

Figur 4. Hvad finder du mest udfordrende ved at være underviser i samfundsfag – vælg op til 3 udfordringer:

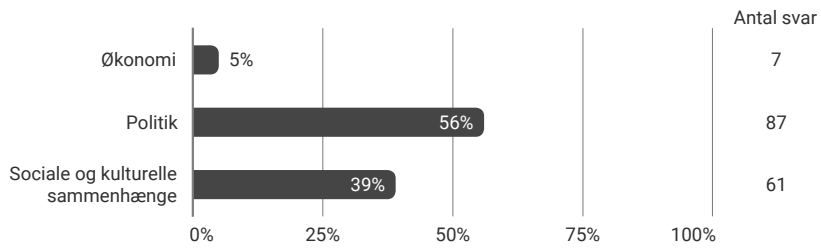

Figur 5. Hvordan vil du prioritere fagets målsætninger, som de fremgår af Fælles Mål (Sæt kryds ved de 3, der efter din mening er de vigtigste)

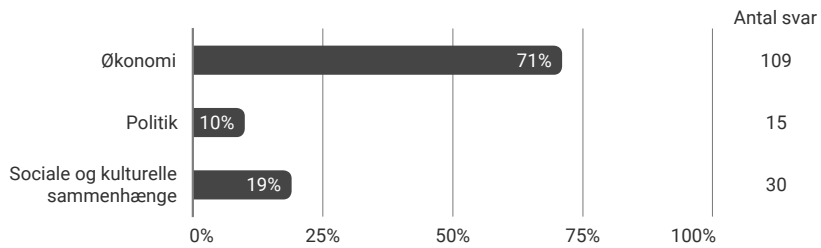
Samfundsfags vigtigste opgave er, at eleverne

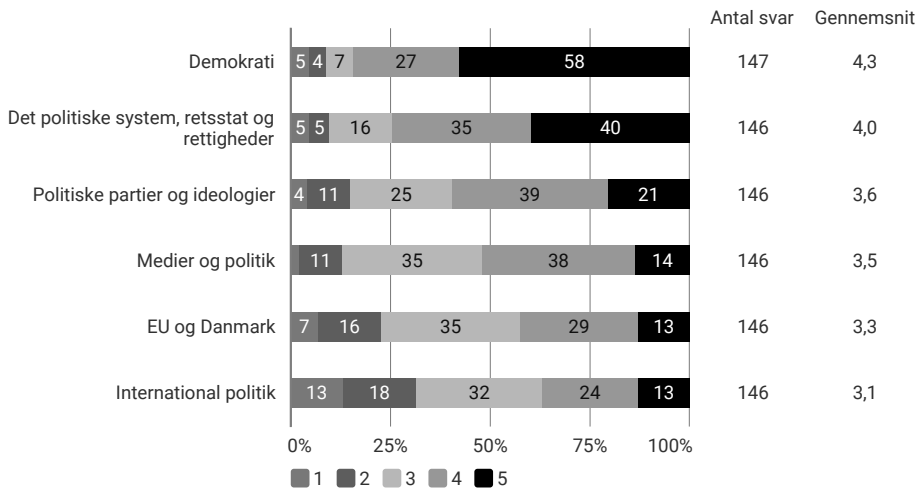
Figur 6. Hvilket af 3 nedenstående indholdsområder lægger du mest vægt på i din undervisning?

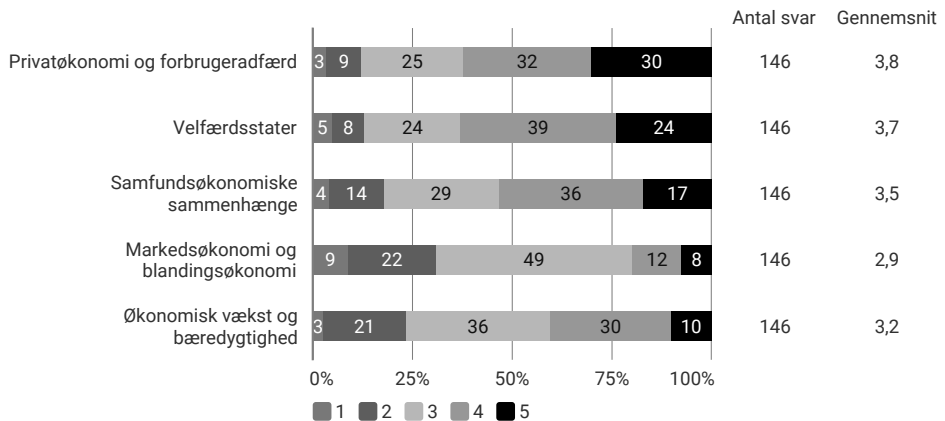
Figur 7. Hvilket af 3 nedenstående indholdsområder lægger du mindst vægt på i din undervisning?

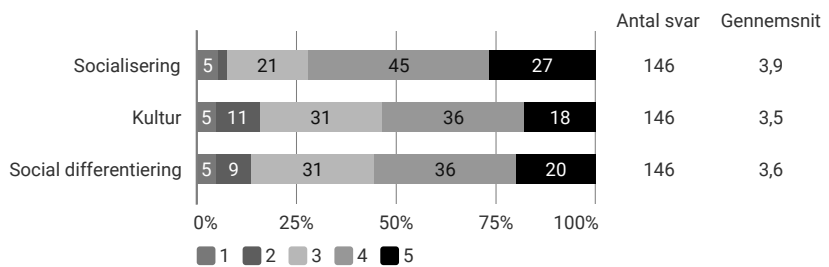
Figur 8. Kompetenceområdet politik omfatter nedenstående færdigheds- og vidensområder. Markér med 1 - 5, hvordan du mener området bør prioriteres i undervisningen (1 = lavest prioritering 5 = højest prioritering)

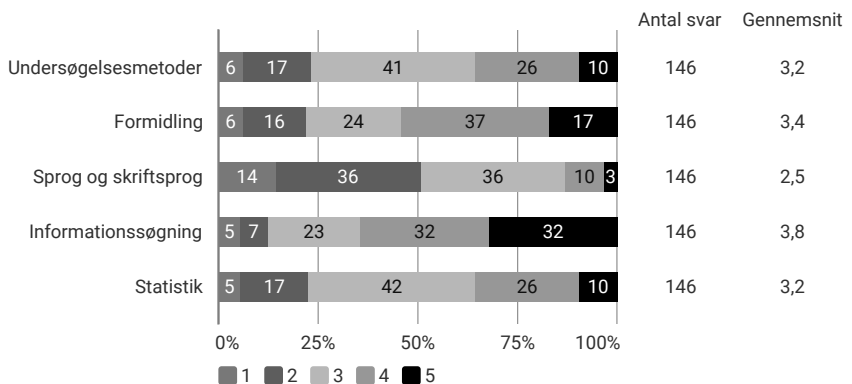
Figur 9. Kompetenceområdet økonomi omfatter nedenstående færdigheds- og vidensområder. Markér med 1 - 5, hvordan du mener området bør prioriteres i undervisningen (1 = lavest prioritering 5 = højest prioritering)

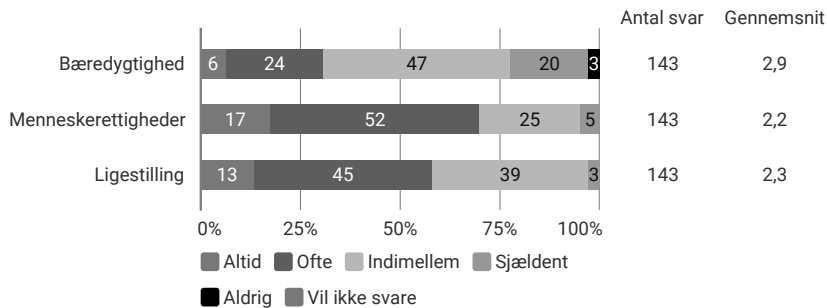
Figur 10. Kompetenceområdet sociale og kulturelle forhold omfatter nedenstående områder. Markér med 1 - 5, hvordan du mener området bør prioriteres i undervisningen (1 = lavest prioritering 5 = højest prioritering)

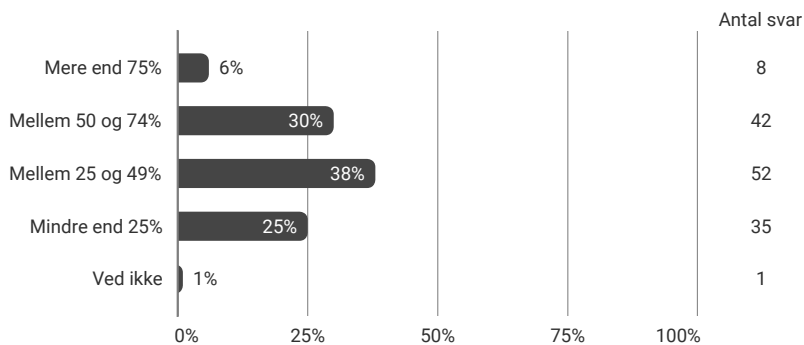
Figur 11. Kompetenceområdet samfundsfaglige metoder omfatter nedenstående færdigheds- og vidensområder: Markér med 1 - 5, hvordan du mener området bør prioriteres i undervisningen (1 = lavest prioritering 5 = højest prioritering)

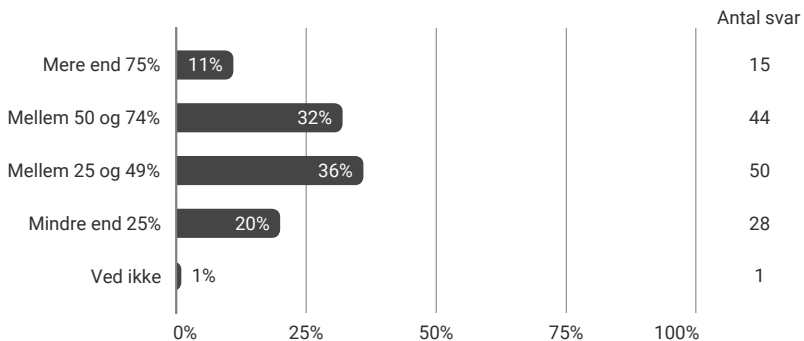
Figur 12. Hvordan indgår følgende temaer i din undervisning?

Figur 13. Hvor stor en andel af dine elever har en tilfredsstillende viden om aktuelle samfundsforhold?

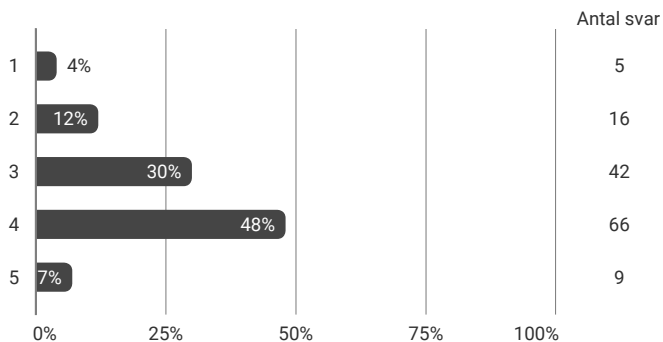

Figur 14. Hvor stor en andel af dine elever har lyst til at give udtryk for holdninger om aktuelle samfundsforhold?

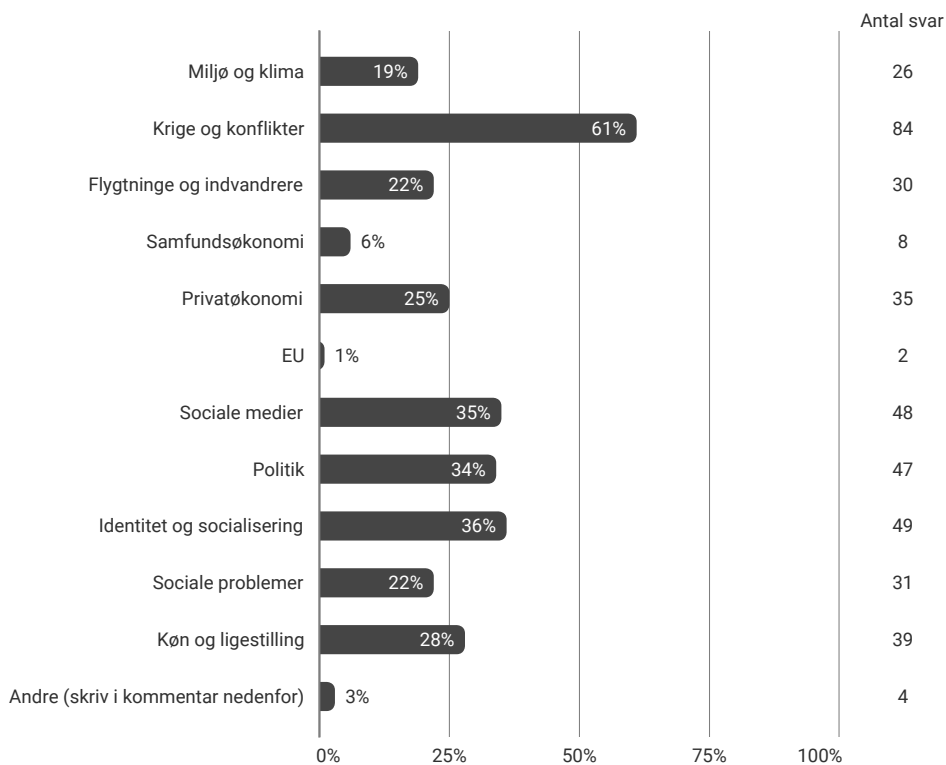
Figur 15. Elevernes interesse for samfundsfag.

På en skala fra 1-5, hvordan oplever du som helhed elevernes interesse for samfundsfag. Placer på en skala fra 1 - 5, hvor 5 er den højeste.

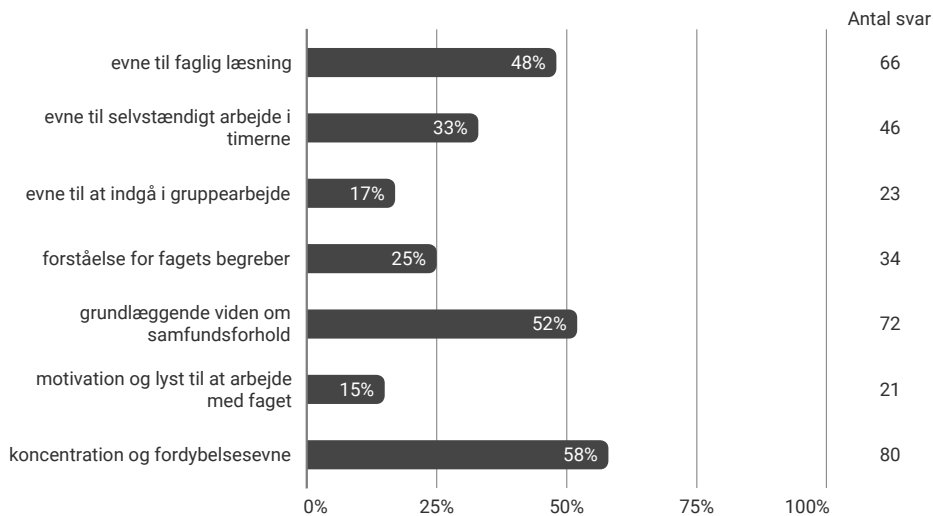
Figur 16. Hvilke af følgende emner har eleverne særlig interesse i?

(Sæt op til 3 krydser)

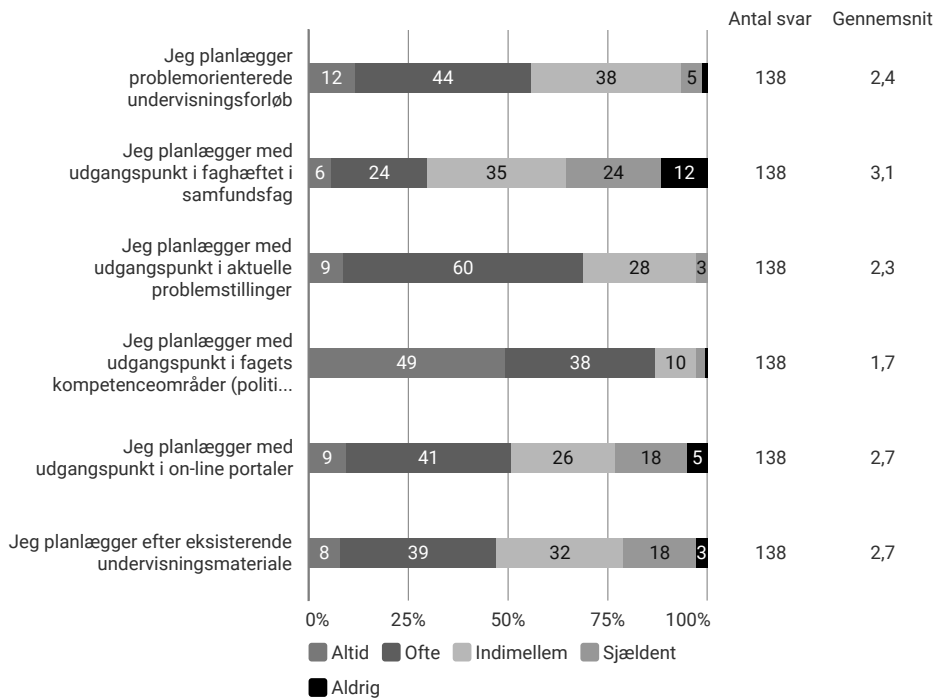

Figur 17. Hvilke forhold i elevernes forudsætninger udfordrer din undervisning? Elevernes

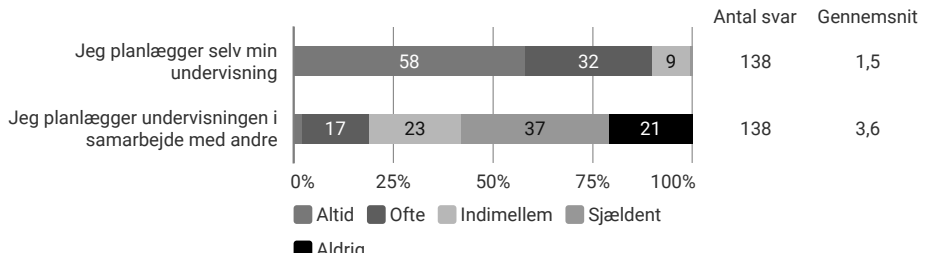
Sæt 1 - 3 krydser

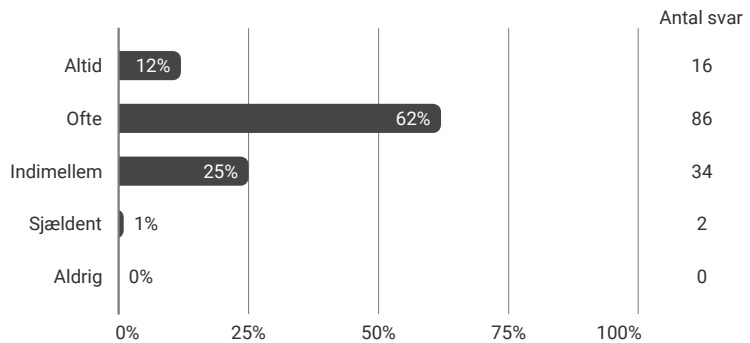
Figur 18. Dette spørgsmål handler om, hvordan du tilrettelægger undervisningsforløb i samfundsfag

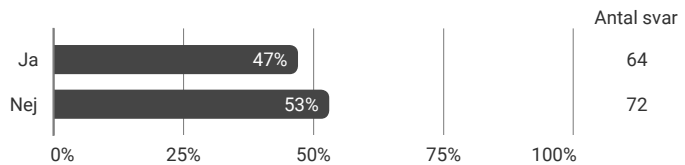
Figur 19. Dette spørgsmål handler om planlægningen af undervisningen?

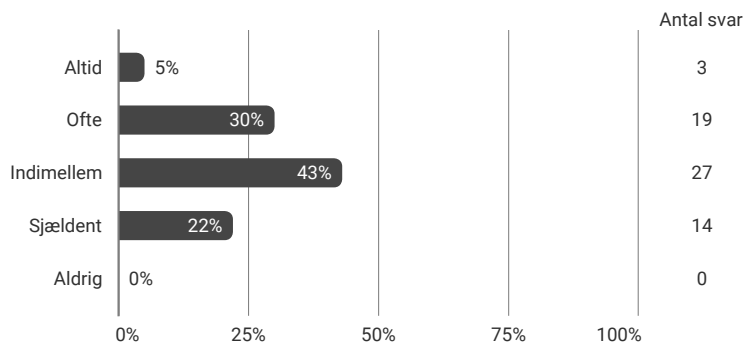
Figur 20. Hvor ofte bruger du læremidler, der ikke er produceret til undervisningsbrug (avisartikler, podcasts, TV-udsendelser, materialer fra organisationer o lign.)

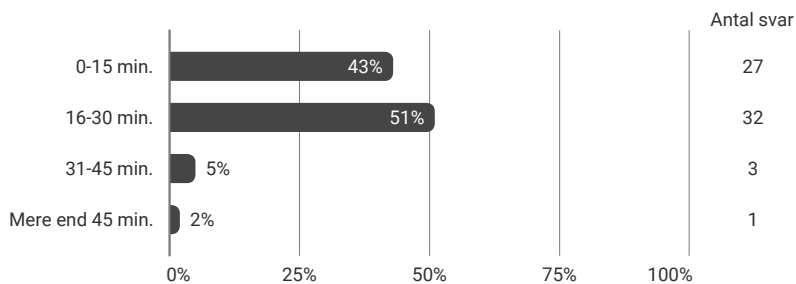
Figur 21. Giver du lektier for?

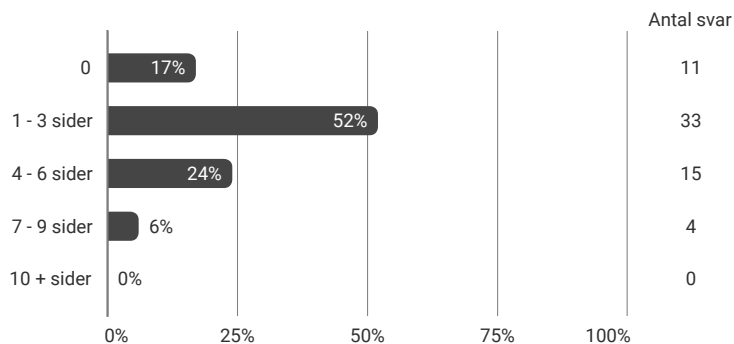
Figur 22. I hvilket omfang giver du lektier for?

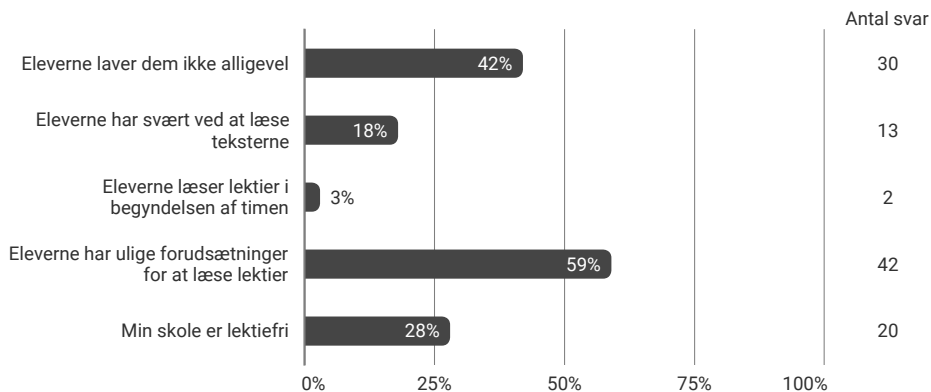
Figur 23. Hvor lang tid forventer du, at eleverne bruger på lektier ugentligt?

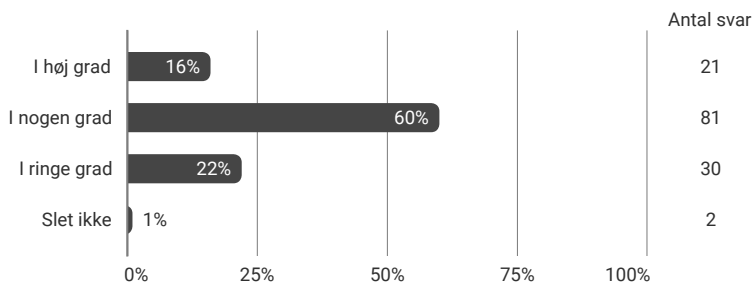
Figur 24. Hvor mange siders læselektie giver du i gennemsnit for i lektier?

Figur 25. Hvis du ikke giver lektier for, hvorfor? Sæt 1 - 3 krydser

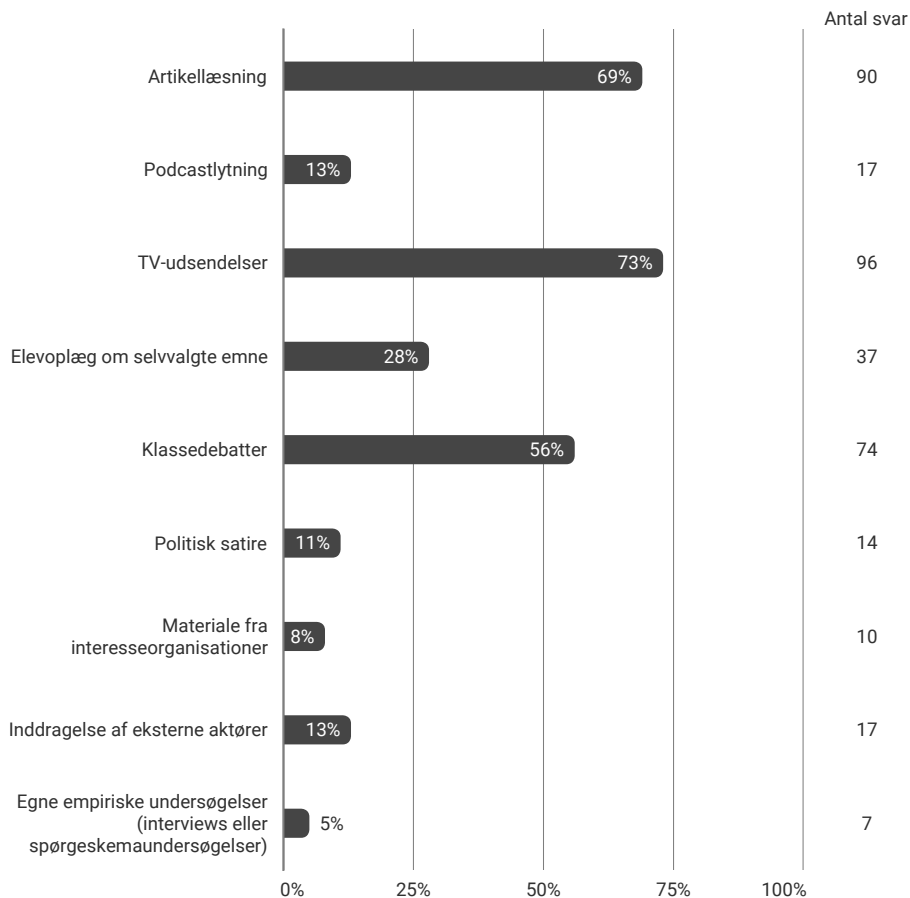

Figur 26. I hvor høj grad differentierer du din daglige undervisning?

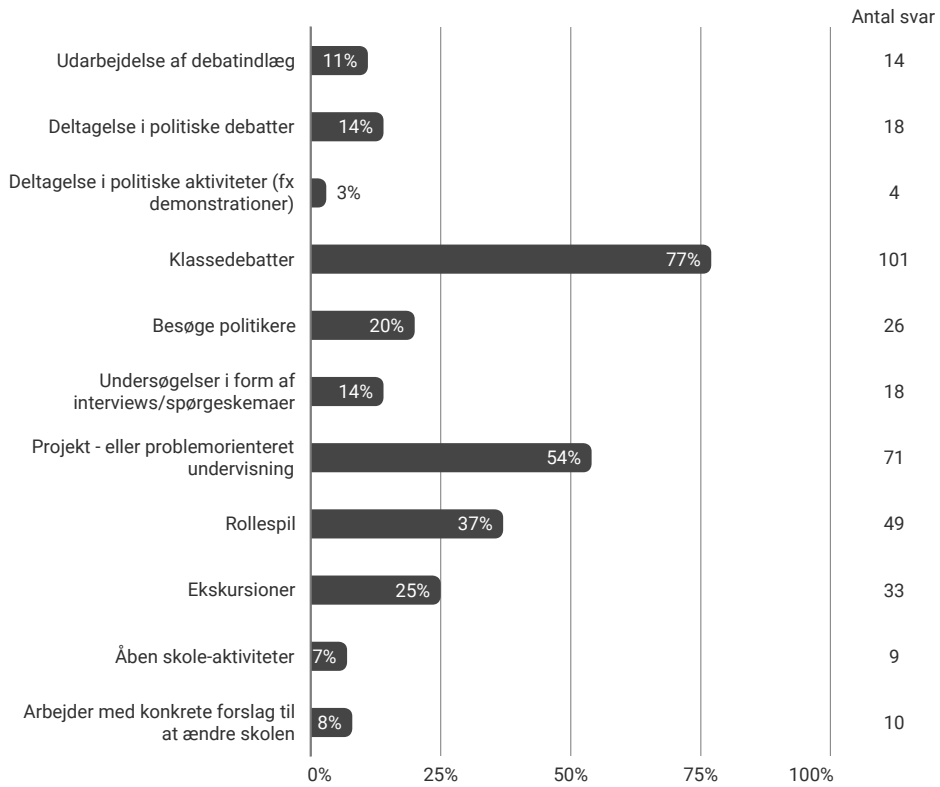
Figur 27. Hvordan arbejder du med at fremme elevernes viden om aktuelle problemstillinger?

Gennem (sæt op til 3 krydser)

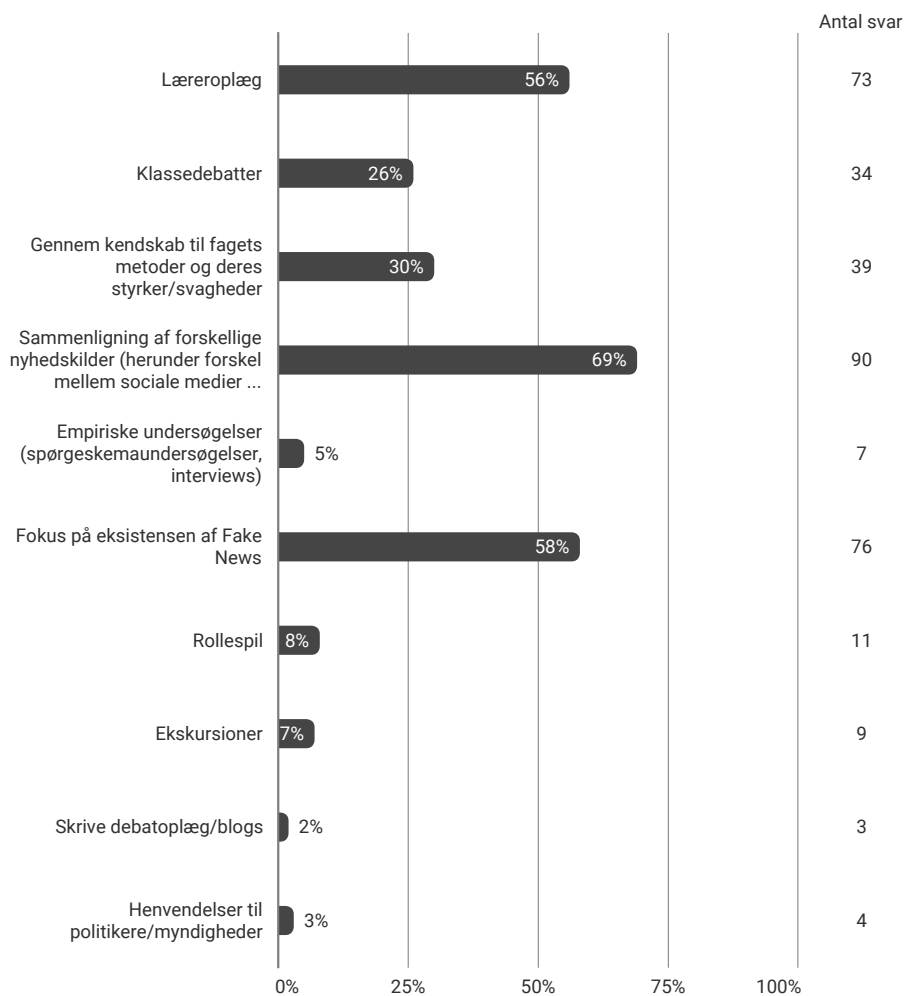

Figur 28. Hvad gør du for at fremme elevernes forudsætninger for at tage stilling til samfundsmæssige spørgsmål?

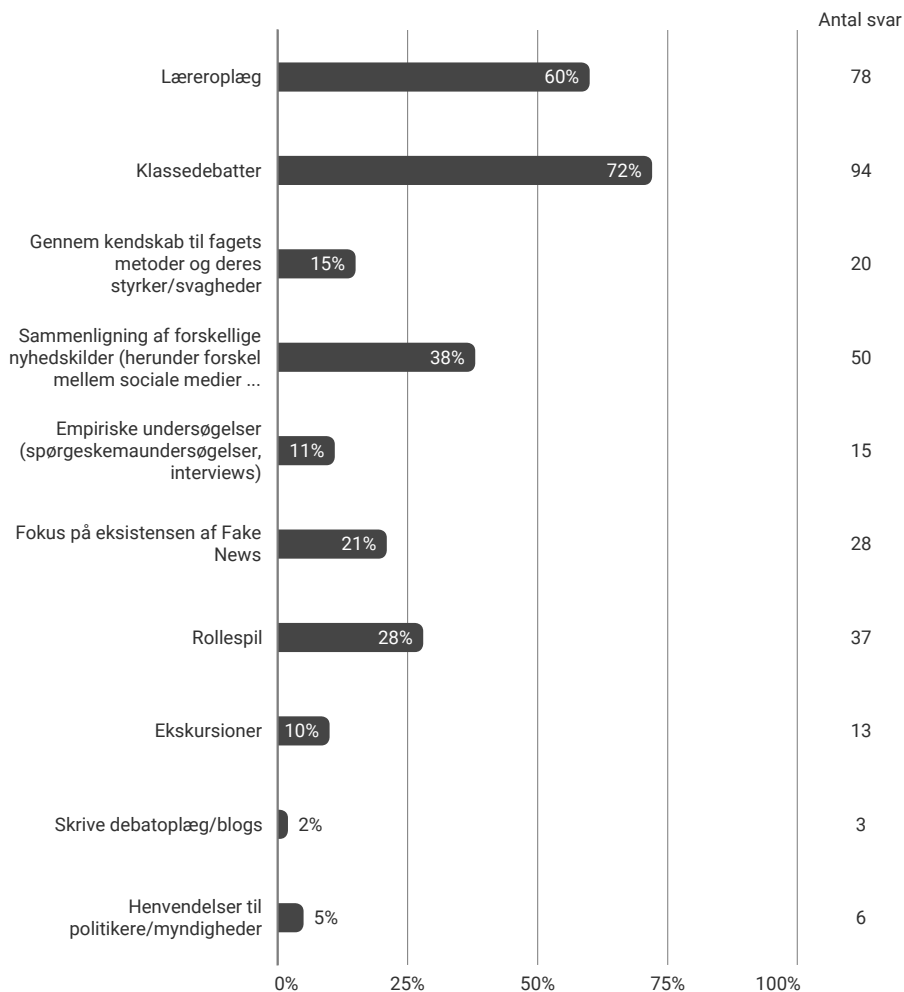
Sæt op til 3 krydser ved de arbejdsformer, du anvender hyppigst

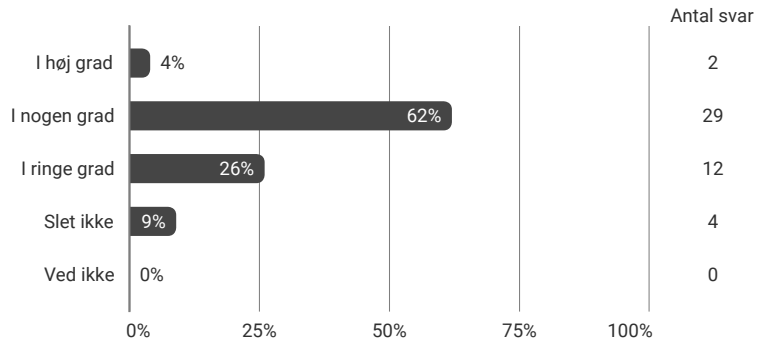
Figur 29. Hvordan arbejder du med elevernes kildekritiske færdigheder? Sæt op til 3 krydser

Figur 30. Hvordan arbejder du med elevernes færdigheder til at diskutere forskellige perspektiver på aktuelle samfundsmæssige problemstillinger og løsninger herpå. Sæt op til 3 krydser

Figur 31. Vurderer du den nuværende prøveform som hensigtsmæssig?

Figur 32. Mener du, at der bør indføres ændringer i den nuværende prøveform i samfundsfag?

